

Archeologia i numizmatyka
Europy Wschodniej.
Kontakty ponadregionalne
w Europie Wschodniej
i Środkowej w I tysiącleciu n.e.

18.03.2024

Z archeologią za pan brat
na Uniwersytecie
Warszawskim.
Sesja poświęcona
pamięci Profesora
Jerzego Gąssowskiego

18.03.2024

„Ekspresja władzy
w różnych kulturach”.
Diverse manifestation
of kingship
in ancient cultures

18.03.2024

Romans and Barbarians:
Examples of Connections
and Interactions on Both
Sides of the Roman
Frontiers in Europe

19.03.2024

Back to the...PAST 2!
Badania przeszłości
w perspektywie młodych
badaczy

19.03.2024

„Marea”/Filoksenite:
archeologia i historia
&
Ptolemais.
Bilans otwarcia

19.03.2024

Prezentacja katedr
i pracowni Wydziału
Archeologii UW

20.03.2023

ARCHEOWIEŚCI:
badania i projekty

21.03.2024

THE PAST IN CAVES.
New Methods and
Interdisciplinary Approaches
Towards Human Occupation
and its Context

21.03.2024

Wokół XIII wieku. Tradycja
versus transformacja

21.03.2024

Keynote lecture
Wykład otwarty

Andreas Rau
(Zentrum für Baltische und
Skandinavische Archäologie, Leibniz
Zentrum für Archäologie, Schleswig,
Niemcy)

20.03.2024

5. Konferencja
Wydziału
Archeologii UW
„Przeszłość ma
przyszłość!”
The Past has a
Future!”

UNIWERSYTET
WARSZAWSKI

WYDZIAŁ
ARCHEOLOGII
Uniwersytet
Warszawski

Wydział Archeologii
Uniwersytet Warszawski
ul. Krakowskie Przedmieście 26/28
00-927 Warszawa

Przeszłość ma przyszłość!/ The Past Has a Future!

5. Konferencja naukowa Wydziału Archeologii

Uniwersytetu Warszawskiego

Warszawa – Chęciny

(18–22.03.2024)

Przeszłość ma przyszłość!/ The Past Has a Future!

5th Scientific Conference of the Faculty of Archaeology,

University of Warsaw

Warsaw – Chęciny

(18–22.03.2024)

Książka abstraktów/ Book of Abstracts

redakcja/ edited by

Marcin Wagner, Marta Kaczanowicz, Aleksander Dzbyński, Adam Cieśliński

Szanowni Czytelnicy,

Z przyjemnością prezentujemy program 5. Konferencji naukowej Wydziału Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego pt. „Przeszłość ma przyszłość!/ The Past Has a Future!” Poza listą referatów znajdują w nim Państwo zestaw streszczeń* oraz garść niezbędnych informacji organizacyjnych.

Jest to wydarzenie o zasięgu ogólnopolskim i międzynarodowym, z szerokim mottem wiodącym „Przeszłość ma przyszłość!”. Już po raz piąty wokół tego motta, pracownicy Wydziału Archeologii UW wraz z partnerami z innych ośrodków i instytucji naukowych zorganizowali 10 odrębnych sesji tematycznych oraz sesję prezentującą ostatnie osiągnięcia naukowe pracowników katedr i pracowni WA UW.

Konferencja odbywać się będzie w formie stacjonarnej (osiem sesji) i hybrydowej (dwie sesje).

Obrady, w których bierze udział 40 uczestników z zagranicy i 126 z Polski toczyć się będą przez pięć kolejnych dni marca (18–22.03.2024 r.) w dwóch miejscach: Warszawie i Chęcinach. W tym czasie zaplanowanych zostało 131 wystąpień oraz prezentacji osiągnięć naukowych pracowników 11 katedr i sześciu pracowni. We środę, 20 marca, wygłoszony będzie uroczysty wykład pt. „Lakes full of information – on Iron Age wetland deposits”, który wygłosi Dr Andreas Rau z Leibniz Zentrum für Archäologie, Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie w Szlezewiku, Niemcy.

Składając w Państwa ręce niniejszą książkę abstraktów, chcielibyśmy bardzo serdecznie podziękować Organizatorom poszczególnych sesji za ich wkład i zaangażowanie.

Życzymy Państwu interesujących obrad i wielu inspirujących dyskusji!

Organizatorzy
Adam Cieśliński, Aleksander Dzbyński, Marta Kaczanowicz, Marcin Wagner

*Abstrakty zostały opublikowane w formie dostarczonej przez Organizatorów poszczególnych sesji.

Dear Readers,

It is our pleasure to present the programme of the 5th Conference of the Faculty of Archaeology University of Warsaw 'Przeszłość ma przyszłość! The Past Has a Future!'. In addition to the list of presentations, you will find a set of summaries* and a handful of necessary organizational information.

It is both a national and international event reflecting its general motto: The Past Has a Future! This is the fifth time around this motto, colleagues from the Faculty of Archaeology UW together with partners from other institutions organised 10 sessions devoted to specific thematic fields in archaeology and a session presenting the latest scientific achievements of employees of the departments and laboratories of the Faculty of Archeology of the University of Warsaw.

This year's conference will be held stationary (eight sessions) and hybrid (two sessions).

Forty participants from abroad and 126 participants from Poland are taking part in the parallel sessions during five consecutive days in March (18–22.03.2024). During this time, 131 speeches and presentations of scientific achievements of employees of 11 departments and six laboratories were planned. On Wednesday, March 20, a special keynote public lecture entitled 'Lakes full of information – on Iron Age wetland deposits' will be given by Dr Andreas Rau from the Leibniz Zentrum für Archäologie, Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie in Schleswig, Germany.

In presenting this Book of Abstracts, we would like to warmly thank all the session organisers for their intensive work and commitment.

We wish you all interesting proceedings and many inspiring discussions!

The organisers
Adam Cieśliński, Aleksander Dzbyński, Marta Kaczanowicz, Marcin Wagner

*Abstracts have been published here in the form submitted by the Organisers of each session.

Spis treści/ Contents:

Program konferencji/ Conference Programme	1
Spis abstraktów z podziałem na sesje/ List of Abstracts according to the Sessions	2
Abstrakty/ Abstracts	17
1. Wykład otwarty/ Keynote lecture	17
2. <i>Archeologia i numizmatyka Europy Wschodniej. Kontakty ponadregionalne w Europie Wschodniej i Środkowej w I tysiącleciu n.e.</i>	19
3. <i>Z archeologią za pan brat na Uniwersytecie Warszawskim. Sesja poświęcona pamięci Profesora Jerzego Gąssowskiego</i>	27
4. <i>„Ekspresja władzy w różnych kulturach”. Diverse manifestation of kingship in ancient cultures</i>	31
5. <i>Romans and Barbarians: Examples of Connections and Interactions on Both Sides of the Roman Frontiers in Europe</i>	37
6. <i>Back to the...PAST 2! Badania przeszłości w perspektywie młodych badaczy</i>	43
7. <i>„Marea”/Filoksenite: archeologia i historia</i>	49
8. <i>Ptolemais. Bilans otwarcia</i>	53
9. <i>ARCHEOWIEŚCI: badania i projekty</i>	55
10. <i>THE PAST IN CAVES. New methods and interdisciplinary approaches towards human occupation and its context</i>	65
11. <i>Wokół XIII wieku. Tradycja versus transformacja</i>	71

Organizatorzy techniczni/ Technical Organisers

Ireneusz Nazaruk

Dziękujemy studentom za pomoc przy organizacji konferencji
We would like to thank the students for helping to organise the conference

Dzień Day	Sesje Sessions			
Poniedziałek Monday, 18.03.2024 WARSZAWA	Archeologia i numizmatyka Europy Wschodniej. Kontakty ponadregionalne w Europie Wschodniej i Środkowej w I tysiącleciu n.e. 2.10	Z archeologią za pan brat na Uniwersytecie Warszawskim. Sesja poświęcona pamięci Profesora Jerzego Gąssowskiego 2.11	„Ekspresja władzy w różnych kulturach” Diverse manifestation of kingship in ancient cultures. 2.12	
Wtorek Tuesday, 19.03.2024 WARSZAWA	Romans and Barbarians: Examples of Connections and Interactions on Both Sides of the Roman Frontiers in Europe 2.10	Back to the...PAST 2! Badania przeszłości w perspektywie młodych badaczy 2.11	„Marea”/Filoksenite: archeologia i historia 2.12	Ptolemais. Bilans otwarcia 2.12
Środa Wednesday, 20.03.2024 CHĘCINY	Prezentacja katedr i pracowni Wydziału Archeologii UW Aula			 <p>Keynote lecture / Wykład otwarty Andreas Rau Lakes full of information – on Iron Age wetland deposits 18.00 Aula</p>
Czwartek Thursday, 21.03.2024 CHĘCINY	ARCHEOWIEŚCI: badania i projekty Aula	THE PAST IN CAVES. New methods and interdisciplinary approaches towards human occupation and its context B.1	Wokół XIII wieku. Tradycja versus transformacja B.2	
Piątek Friday, 22.03.2024 CHĘCINY	Wycieczka dla uczestników konferencji/ Travel to the museums for conference participants Muzeum Starożytnego Hutnictwa Świętokrzyskiego im. Mieczysława Radwana w Nowej Słupi Muzeum Archeologicznego i Rezerwatu „Krzemionki”			

B.1, B.2 - sala konferencyjna w budynku „B” dzielona na dwie części/ conference room in building "B" divided into two parts

Sesja hybrydowa/ Hybrid Session

UNIWERSYTET
WARSZAWSKI

INICJATYWA DOSKONAŁOŚCI
UCZELNIA
BADAWCZA

Godzina Hour	Archeologia i numizmatyka Europy Wschodniej. Kontakty ponadregionalne w Europie Wschodniej i Środkowej w I tysiącleciu n.e.	
9:00-9:10	Organizatorzy <i>Powitanie uczestników sesji</i>	
9:10-9:50	Oleksandr Symonenko <i>Royal Sarmatian Graves in Ukraine</i>	
9:50-10:10	Maxim Levada <i>Kontakty między Europą Północną a Wschodnią w okresie późnorzymskim: aspekt policyjny (18+)</i>	
10:10-10:30	Jarosław Onyshchuk <i>Znaleziska elementów końskiej wodzy typu Vimose z terenu Ukrainy</i>	
10:30-10:50	Vadzim Beliaevs <i>Zapinka z Leżnicy Wielkiej: małe znalezisko pretekstem do większej rozmowy</i>	
10:50-11:10	Dyskusja/ Discussion	
11:10-11:30	Przerwa kawowa/ Coffee Break	
11:30-11:50	Vladyslav Shchepachenko <i>Roman Glassware in the Chernyakhiv Culture within Modern Ukraine</i>	
11:50-12:10	Maryna Filatova, Dmytro Filatov <i>Skarb z Myrhorodu: świadectwo kontaktów z regionem Bałtyckim?</i>	
12:10-12:30	Vital Sidarovich <i>„Bagienne” skarby rzymskich monet z terenu Białorusi – kontekst i datowanie</i>	
12:30-12:50	Kyrylo Myzgin, Oleh Petrauskas, Serhii Didenko <i>Tremissis Pulcherii z Buzowytsi: kontakty ponadregionalne we wschodnim Barbaricum w świetle źródeł numizmatycznych</i>	
12:50-13:10	Dyskusja/ Discussion	
13:10-14:30	Przerwa obiadowa/ Lunch Break	
14:30-14:50	Yaroslav Volodarets-Urbanovych <i>Byzantine Buckle of the “Syracuse” Type from Heroiske Village at the Mouth of the Dnieper</i>	
14:50-15:10	Viktor Aksionov <i>The Presence of Slavic and Finno-Ugric Women in the Saltovo Culture Population of the Don Region</i>	
15:10-15:30	Viktoryia Tarasevich <i>Methodological Aspects of the Reconstruction of the Kryvičy Female Jewelry Attire</i>	
15:30-15:50	Mikalai Plavinski <i>Znaleziska żeńskich ozdób Kultury Długich Kurhanów Smoleńsko-Połockich poza granicami jej obszaru</i>	
15:50-16:10	Dyskusja/ Discussion	
16:10-16:30	Przerwa kawowa/ Coffee Break	

Referat online/ Online Lecture

Godzina Hour	Archeologia i numizmatyka Europy Wschodniej. Kontakty ponadregionalne w Europie Wschodniej i Środkowej w I tysiącleciu n.e.	
16:30-16:50	Yuriy Puholovok <i>A Child's "Burial" in a Dwelling of the Late Stage of the Romny Culture</i>	
16:50-17:10	Olena Chernenko <i>Nowogród-Siewierski: ośrodek plemienny czy twierdza Rusi?</i>	
17:10-17:30	Stepan Stepanenko <i>Przyszłość zapomina przeszłość. Overcoming Preconceptions in Developing Dynamic Settlement Patters</i>	
17:30-17:50	Vyacheslav Baranov, Dmytro Diachenko, Vsevolod Ivakin, Jens Schneeweiß, Roman Shiroukhov <i>The Social Structure of the Balts Population of Ros` River Region (Based on Materials of the Ostriv Graveyard)</i>	
17:50-18:10	Dyskusja/ Discussion	

Poniedziałek/ Monday 18.03.2024

Referat online/ Online Lecture

Godzina Hour	Z archeologią za pan brat na Uniwersytecie Warszawskim. Sesja poświęcona pamięci Profesora Jerzego Gąssowskiego
9:10-9:30	Ewa Łukaszewicz <i>Przywitanie uczestników sesji. Wprowadzenie do tematyki sesji</i>
9:30-9:50	Miron Bogacki, Michał Dąbski, Konrad Gutkowski <i>Prof. dr hab. Jerzy Gąssowski – wywiad na 100 lecie archeologii na Uniwersytecie Warszawskim – film</i>
9:50-10:10	Ewa Łukaszewicz <i>Podobłocie – historia badań i badanie historii</i>
10:10-10:30	Marzena Kasprzycka <i>Gród w Trzebieniu – obrona południowej granicy Mazowsza we wczesnym średniowieczu</i>
10:30-10:50	Jacek Wysocki <i>Średniowieczne obiekty obronne północno - wschodniego Mazowsza. Stan badań i zachowania oraz postulaty zarządzania dziedzictwem archeologicznym</i>
10:50-11:10	Dyskusja/ Discussion
11:10-11:30	Przerwa kawowa/ Coffee Break
11:30-11:50	Ewa Łukaszewicz, Wiesław Małkowski <i>Badania archeologiczne w Truszkach-Zalesiu. Kontynuacja</i>
11:50-12:10	Przemysław Marek Kochański <i>Problematyka datowania i określania przynależności kulturowej na podstawie opracowania ceramiki naczyniowej ze stanowiska nr 4 „Nikienki” w Truszkach-Zalesiu, woj. podlaskie</i>
12:10-12:30	Antoni Smoliński <i>Weryfikacja lokalnej tradycji o istnieniu świątyni wczesnochrześcijańskiej na Wzgórzu Św. Wawrzyńca w Starej Łomży. Nawiązanie do badań Profesora Jerzego Gąssowskiego</i>
12:30-12:50	Małgorzata Daszkiewicz <i>Zaczęło się od Płocka – badania archeometryczne ceramiki zabytkowej</i>
12:50-13:10	Dyskusja/ Discussion
13:10-14:30	Przerwa obiadowa/ Lunch Break
14:30-14:50	Andrzej Gołembnik <i>The supernatural gift of making sense of archaeology – czyli o znaczeniu kontrolowanego zaufania</i>
14:50-15:10	Joanna Popielska-Grzybowska <i>Profesor Jerzy Gąssowski – uczyony, przełożony i człowiek</i>
15:10-15:30	Adam Łukaszewicz <i>Moje spotkania z Jerzym Gąssowskim</i>
15:30-15:50	Anna Juga – Szymańska <i>Komunikat z Archiwum Wydziału Archeologii UW</i>
15:50-16:10	Dyskusja/ Discussion

Film/ Movie

Godzina Hour	„Ekspresja władzy w różnych kulturach”. <i>Diverse manifestation of kingship in ancient cultures</i>
9:00-9:10	Dobrochna Zielińska <i>Przywitanie uczestników sesji</i>
9:10-9:30	Karel Innemée <i>Power, Authority and how to communicate it</i>
9:30-9:50	Dorota Ławecka <i>First Mesopotamian „palaces” – interpretative issues</i>
9:50-10:10	Marcin Matera <i>The king on the roof, or a few words about stamped Bosphoran roof tiles</i>
10:10-10:30	Krzysztof Jakubiak <i>The reasons for the Urartian Kingdom's expansion toward the Ararat Plain, propaganda, or element of Royal ideology</i>
10:30-10:50	Tomasz Waliszewski, Karol Kłodziński <i>Pokój, bezpieczeństwo i dobrobyt Afryki rzymskiej. Auctoritas cesarska w życiu religijnym Mustis koło Thugga</i>
10:50-11:10	Dyskusja/ Discussion
11:10-11:30	Przerwa kawowa/ Coffee Break
11:30-11:50	Anna Smogorzewska <i>“Woman of the palace” – royal attributes of Assyrian queens</i>
11:50-12:10	Marta Kaczanowicz <i>Between tradition and innovation: Egyptian royal women in the Late Period</i>
12:10-12:30	Miłosz Giersz <i>Ancient Andean Sovereigns: Gender and Rulership in the Pre-Colonial Americas</i>
12:30-12:50	Dobrochna Zielińska <i>Veneration of propaganda? Official portraits of Nubian authorities in the iconographic programme of Nubian churches</i>
12:50-13:10	Dyskusja/ Discussion
13:10-14:30	Przerwa obiadowa/ Lunch Break
14:30-14:50	Katarzyna Kasprzycka <i>A ruler worships forever – the thing about royal statues</i>
14:50-15:10	Ireneusz Jakubczyk <i>The glow of power. Princely graves in Łęg Piekarski 90 years after their discovery</i>
15:10-15:30	Grzegorz Ochała <i>“When King Moses George was King of Dotawo”: Nubian rulers in indigenous written sources</i>
15:30-15:50	Maciej Sobczyk <i>The Mystery of the Yucaj Valley. Traces of the dualism of Inca power after the fall of Tawantinsuy – considerations based on archaeological and ethnohistorical sources</i>
15:50-16:10	Dyskusja/ Discussion

Poniedziałek / Monday 18.03.2024

**„Ekspresja władzy w różnych kulturach”.
Diverse manifestation of kingship in ancient cultures**

Godzina Hour	
16:10-16:30	Przerwa kawowa/ Coffee Break
16:30-16:50	Adam Łukaszewicz <i>Language and power in Greco-Roman Egypt (and elsewhere)</i>
16:50-17:10	Tomasz Nowakiewicz, Vital Sidarowich, Aleksandra Rzeszotarska-Nowakiewicz <i>Phallus imperatoris – an essential Gothic (?) instrument of power</i>
17:10-17:30	Aleksander Bursche, Kyrylo Myzgin <i>The Evolution of Political Power in Barbaricum in the Late Roman Period</i>
17:30-17:50	Dyskusja/ Discussion

Poniedziałek/ Monday 18.03.2024

Godzina Hour	Romans and Barbarians: Examples of Connections and Interactions on Both Sides of the Roman Frontiers in Europe
9:10-9:30	Adam Cieśliński, Agnieszka Tomas <i>Session opening and welcome speech</i>
9:30-9:50	Chiara Cenati, Florian Matei-Popescu <i>From Dacici Maximi to Carpici Maximi and Gothici Maximi: Wars and Victories on the Lower Danube in the Imperial Cognomina</i>
9:50-10:10	Dávid Bartus <i>"Quadorum venere legati" – The Emperor's Fatal Meeting with the Barbarians in Brigetio</i>
10:10-10:30	Melinda Szabó <i>Women on the Barbarian border. A case study on the area of Brigetio</i>
10:30-10:50	Ivan Bogdanović, Ilija Mikić, Nataša Šarkić <i>Hand in Hand to eternity: A Particular late Roman Triple Grave from Viminacium</i>
10:50-11:10	Diskusja/ Discussion
11:10-11:30	Przerwa kawowa/ Coffee Break
11:30-11:50	Sven Conrad <i>Roman finds on the left bank of the lower Danube – evidence of intensive contacts across the Limes border</i>
11:50-12:10	Agnieszka Tomas <i>Novae and the Barbarians. Tracing Encounters Through Material Culture</i>
12:10-12:30	Lina Diers <i>Between and Beyond? Commodities and supply systems of the pottery production sites in the territory of Nicopolis ad Istrum (2nd–3rd c. AD) – an overview</i>
12:30-12:50	Martin Lemke <i>Your province is my pasture. The Dobruja in Antiquity in the eyes of Romans and non-Romans</i>
12:50-13:10	Diskusja/ Discussion
13:10-14:30	Przerwa obiadowa/ Lunch Break
14:30-14:50	Bartosz Kontny <i>Turbulent time. Crisis of the Third Century as seen from Central-European perspective</i>
14:50-15:10	Jan Jílek <i>The cult of Iupiter Dolichenus in the Central European Barbaricum?</i>
15:10-15:30	Kyrylo Myzgin <i>Sworn friends, best enemies. Some new data on Roman-Barbarian relations in the light of the coin finds</i>
15:30-15:50	Andreas Rau <i>Late Roman silver coinage in Northern Europe and Anglo-Saxon migrations</i>
15:50-16:10	Diskusja/ Discussion
16:10-16:30	Przerwa kawowa/ Coffee Break

Wtorek/ Tuesday 19.03.2024

Godzina Hour	Romans and Barbarians: Examples of Connections and Interactions on Both Sides of the Roman Frontiers in Europe
16:30-16:50	Ireneusz Jakubczyk <i>Situlae E 18 in Barbaricum</i>
16:50-17:10	Adam Cieśliński, Morten Hegewisch <i>A ceramic lamp from Turza Wielka (formerly Groß Tauersee) in north-east Poland. On Roman influences on the Barbaricum and the interpretation of selected adaptations</i>
17:10-17:30	Katarzyna Czarnecka <i>Why they didn't like Roman locks and keys? Rare imports of locking devices from the Empire</i>
17:30-17:50	Paweł Szymański, Iwona Lewoc <i>Enamelled Roman Brooch from the Czarna Struga in Puszcza Borecka – short report</i>
17:50-18:10	Dyskusja/ Discussion

Godzina Hour	Back to the...PAST 2! Badania przeszłości w perspektywie młodych badaczy	
9:20-9:30	<i>Powitanie uczestników sesji</i>	
9:30-9:50	Michał Lis	<i>Lokalne kontakty kulturowe we wczesnej epoce brązu na obszarze dorzecza Wisły w oparciu o techniki fizyko-chemiczne</i>
9:50-10:10	Agata Grzędzińska	<i>Kilka słów o bałtyjskiej modzie oraz o chronologii względnej – kultura bogaczewska w fazie B2/C1</i>
10:10-10:30	Aleksandra Barejko, Emil Malewicz	<i>„Wdowi grosz”, czyli kilka słów o najnowszych znaleziskach monet rzymskich z Pojezierza Mrągowskiego, północno-wschodnia Polska</i>
10:30-10:50	Marek Baczewski	<i>Struktura osadnicza Mazowieckiego Centrum Starożytnego Hutnictwa</i>
10:50-11:10	Dyskusja/ Discussion	
11:10-11:30	Przerwa kawowa/ Coffee Break	
11:30-11:50	Agnieszka Ryś-Jarmużek	<i>Socjoekonomiczne aspekty funkcjonowania gospodarstw domowych w Egipcie. Studium przypadku osady z Trzeciego Okresu Przejściowego (1069–702 r. p.n.e.) w Tell el-Retaba</i>
11:50-12:10	Adrianna Gizińska	<i>Mezja Dolna w latach 230–235 w świetle źródeł epigraficznych</i>
12:10-12:30	Natalia Lockley	<i>Kulty egipskie w rzymskim forcie Apsaros (Gruzja)</i>
12:30-12:50	Jerko Luka Gašpar	<i>Tracing evolution of spatial organisation through cartographic data: case study of wider Funtana area</i>
12:50-13:10	Dyskusja/ Discussion	
13:10-14:30	Przerwa obiadowa/ Lunch Break	
14:30-14:50	Emil Malewicz	<i>Mennictwo złote Teodozjusza III (715–717)</i>
14:50-15:10	Kacper Siejkowski	<i>Średniowieczne instrumenty muzyczne w polskich zbiorach archeologicznych</i>
15:10-15:30	Jakub Artemiuk	<i>Poszukiwanie ruchomych zabytków archeologicznych w Danii i w Polsce – próba porównania</i>
15:30-15:50	Adam Budziszewski	<i>ChatGPT, napisz za mnie rozprawę doktorską</i>
15:50-16:10	Anita Murawska	<i>Zastosowanie markerów molekularnych zarchiwizowanych w stratyfikowanych złożach torfowych w rejonie udokumentowanych osad ludzkich do rekonstrukcji paleo- i prehistorycznych pożarów</i>
16:10-16:30	Dyskusja/ Discussion	

Wtorek/ Tuesday 19.03.2024

Referat online/ Online Lecture

Godzina Hour	„Marea”/Filoksenite: archeologia i historia
9:30-9:50	Tomasz Derda <i>„Marea”/Filoksenite – miasto nad jeziorem Mareotis i stacja dla pielgrzymów zmierzających do Abu Mena</i>
9:50-10:10	Martin Lemke <i>Termy T2 w „Marei”/Filoksenite a kwestia modelu łażni mareotyckich</i>
10:10-10:30	Mariusz Gwiazda <i>Port dla pielgrzymów w „Marei”/Filoksenite</i>
10:30-10:50	Julia Burdajewicz <i>Pozostałości malowideł ściennych z kościołów w „Marei”/Filoksenite. Wyniki badań 2019–2023</i>
10:50-11:10	Dyskusja/ Discussion
11:10-11:30	Przerwa kawowa/ Coffee Break
11:30-11:50	Piotr Jaworski <i>Znaleziska monet wandalskich i ostrogockich w „Marei”/Filoksenite</i>
11:50-12:10	Szymon Jellonek <i>Imitacje – fałszerstwa – nummi flati – nieoficjalne monety bizantyńskie z „Marei”/Filoksenite</i>
12:10-12:30	Barbara Zając <i>Monety arabsko-bizantyńskie i umajjadzkie z „Marei”/Filoksenite</i>
12:30-12:50	Michał Mozyrski <i>Znaleziska monet z centrum pielgrzymkowego w Abu Mena w świetle ustaleń projektu numizmatycznego w „Marei”/Filoksenite</i>
12:50-13:10	Dyskusja/ Discussion

Godzina Hour	<i>Ptolemais. Bilans otwarcia</i>
14:50-15:10	Piotr Jaworski <i>Ptolemais. Przeszłość, teraźniejszość, przyszłość</i>
15:10-15:30	Jerzy Żelazowski <i>Architektura mieszkalna w Ptolemais (Cyrenajka) po stu latach badań archeologicznych. Bilans i perspektywy</i>
15:30-15:50	Krzysztof Chmielewski <i>Stare i nowe wyzwania konserwatorskie w Ptolemais</i>
15:50-16:10	Dyskusja/ Discussion
16:10-16:30	Przerwa kawowa/ Coffee Break
16:30-16:50	Adam Łajtar <i>Ptolemais 2023: Badania epigraficzne</i>
16:50-17:10	Artur Brzóska <i>Nieinwazyjne badania podwodne w antycznym porcie Ptolemais w Libii. Nowe technologie – nowe perspektywy</i>
17:10-17:30	Dyskusja/ Discussion

Godzina Hour	Prezentacja katedr i pracowni Wydziału Archeologii UW
12:00-12:10	Bartosz Kontny <i>Powitanie uczestników sesji</i>
12:10-12:25	Sławomir Rzepka <i>Katedra Archeologii Egiptu i Nubii</i>
12:25-12:40	Marcin Matera <i>Katedra Archeologii Klasycznej</i>
12:40-12:55	Tomasz Derda <i>Katedra Epigrafiki i Papirologii</i>
12:55-13:10	Krzysztof Jakubiak <i>Katedra Archeologii Orientu</i>
13:10-14:30	Przerwa obiadowa/ Lunch Break
14:30-14:45	Agata Ulanowska <i>Katedra Archeologii Egejskiej i Włókiennictwa</i>
14:45-15:00	Piotr Jaworski <i>Katedra Numizmatyki i Muzealnictwa</i>
15:00-15:15	Janusz Wołoszyn <i>Katedra Archeologii Ameryk</i>
15:15-15:25	Maciek Sobczyk <i>Pracownia Archeologii Wybrzeży Pacyfiku i Dalekiego Wschodu</i>
15:25-15:40	Anna Gręzak <i>Katedra Bioarcheologii</i>
15:40-15:55	Karol Szymczak <i>Katedra Archeologii Epoki Kamienia</i>
15:55-16:10	Adam Cieśliński <i>Katedra Archeologii Barbaricum i Prowincji Rzymskich</i>
16:10-16:30	Przerwa kawowa/ Coffee Break
16:30-16:45	Tomasz Nowakiewicz <i>Katedra Archeologii Średniowiecza i Czasów Nowożytnych</i>
16:45-16:55	Kyrylo Myzgin <i>Pracownia Archeologii Europy Wschodniej</i>
16:55-17:05	Bartosz Kontny <i>Pracownia Archeologii Podwodnej</i>
17:05-17:15	Miron Bogacki <i>Pracownia Badań Nieinwazyjnych</i>
17:15-17:25	Katarzyna Pyżewicz <i>Laboratorium Archeologicznych Analiz Specjalistycznych</i>
17:25-17:35	Maciej Miścicki <i>Pracownia Konserwacji</i>

Godzina Hour	ARCHEOWIEŚCI: badania i projekty
10:00-10:10	Bartosz Kontny <i>Powitanie uczestników sesji</i>
10:10-10:20	Ludwika Jończyk, Bartosz Kontny <i>Zapomniana nekropola. Weryfikacja archiwaliów i ocalałych zabytków z dawn. Zohpen</i>
10:20-10:30	Anna Juga-Szymańska <i>Wykopaliska w szafach. Nowości z archiwum WA UW</i>
10:30-10:40	Mirosław Blicharski <i>Archiwalia o początkach księgozbioru wydziałowego</i>
10:40-10:50	Julia M. Chyla, Adam Budziszewski, Aleksandra Cetwińska, Konstanty Kowalewski <i>Archeowieści – dwa lata z portalem popularnonaukowym Wydziału Archeologii UW</i>
10:50-11:10	Dyskusja/ Discussion
11:10-11:30	Przerwa kawowa/ Coffee Break
11:30-11:40	Artur Brzóska, Tomasz Kielczewski, Piotr Prejs, Tomasz Budziszewski <i>Wraki Kanału Augustowskiego i Wielkich Jezior Mazurskich – problemy badawcze i dokumentacyjne</i>
11:40-11:50	Sławomir Wadył <i>Wczesnośredniowieczne czworoboczne na Pomorzu w świetle wyników badań prowadzonych w Nowym Chorowie</i>
11:50-12:00	Sławomir Wadył <i>Wczesnośredniowieczny kompleks osadniczy w Ciepłem na Pomorzu Wschodnim w świetle ostatnich badań</i>
12:00-12:10	Marek Truszkowski <i>Studnia na Zamku Wysokim w Człuchowie</i>
12:10-12:20	Tomasz Płóciennik <i>Nil desperandum?, czyli o odczytywaniu inskrypcji towarzyszących przedstawieniu Scala salutis w kaplicy św. Józefa w kościele dominikańskim św. Mikołaja w Gdańsku</i>
12:20-12:30	Adam Łajtar <i>Literatura religijna w Nubii chrześcijańskiej: Greckie manuskrypty z wykopalisk misji Egypt Exploration Society w Qasr Ibrim</i>
12:30-12:40	Graham Claytor <i>The Girl at the Olive Press: A Vignette of Oil Production in Roman Egypt</i>
12:40-12:50	Łukasz Jarmużek <i>Osada z Trzeciego Okresu Przejściowego (XI–VII w. p.n.e.) w Tell el-Retaba w Egipcie – sezon wykopaliskowy 2023</i>
12:50-13:10	Dyskusja/ Discussion
13:10-14:30	Przerwa obiadowa/ Lunch Break

Godzina Hour	ARCHEOWIEŚCI: badania i projekty
14:30-14:40	Mariusz Burdajewicz <i>Khirbat Sarah (Jordania), wykopaliska 2023</i>
14:40-14:50	Marzena Łuszczewska, Tomasz Scholl <i>Pociski kamienne z polskich wykopalisk w Tanais (Rosja)</i>
14:50-15:00	Adam Jarych <i>Sprawozdanie z badań archeologicznych Novae 2023</i>
15:00-15:10	Szymon Jellonek <i>Monety sezonu 2023 Ekspedycji Archeologicznej Novae WA UW</i>
15:10-15:20	Elżbieta Jaskulska <i>Coś z niczego. Analiza ciepłopalnego grobu ze wschodniej nekropoli w Novae</i>
15:20-15:30	Artur Grabarek, Agata Borowska <i>Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na st. 1 w Ćmielowie, gm. Ćmielów, woj. świętokrzyskie</i>
15:30-15:40	Artur Grabarek, Agata Borowska <i>Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na st. 6 w Oleśnicy, gm. loco, woj. świętokrzyskie</i>
15:40-15:50	Artur Grabarek, Agata Borowska <i>Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na st. 6 w Podlesiu, gm. Oleśnica, woj. świętokrzyskie</i>
15:50-16:10	Dyskusja/ Discussion
16:10-16:30	Przerwa kawowa/ Coffee Break
16:30-16:40	Katarzyna Pyżewicz, Witold Grużdź, Aldona Mueller-Bieniek <i>Oryniacka Góra Puławska w świetle nowych danych</i>
16:40-16:50	Witold Grużdź, Katarzyna Pyżewicz, Andrzej Wiśniewski, Witold Migal <i>Osadnictwo neandertalczyków w Zwoleniu – nowe badania terenowe</i>
16:50-17:00	Michał Przeździecki, Miron Bogacki, Adam Wawrusiewicz, Bartosz Kontny, Vadzim Believets, Marcin Frączek, Krzysztof Żurek <i>Projekt „Bioregion Biebrza. Rzeka i człowiek”. Założenia, wstępne rezultaty oraz perspektywy prospekcji metodami nieinwazyjnymi dolnego basenu Biebrzy</i>
17:00-17:10	Adam Wawrusiewicz, Michał Przeździecki, Vadzim Believets, Marcin Frączek, Krzysztof Żurek <i>Najnowsze wyniki badań nad osadnictwem ugrupowań łowiecko-zbierackich w dolinie górnej Biebrzy (Lipsk, stan. 81)</i>
17:10-17:20	Marcin Frączek, Adam Wawrusiewicz, Michał Przeździecki, Krzysztof Żurek, Iga Szwed, Dariusz Manasterski, Michalina Tarasiuk, Vadzim Believets, Bartosz Kontny, Tomasz Nowakiewicz, Dawid Rembecki <i>Z Kielc przez Warszawę, aż po krajobraz młodoglacialny północnej Polski – wyniki badań śródowiskowych będące efektem współpracy Zakładu Geomorfologii i Geoarcheologii UJK oraz Wydziału Archeologicznego UW</i>
17:20-17:30	Małgorzata Kot, Marcin Przybyła, Michał Leloch, Gayrathon Muhtarov, Karol Szymczak <i>O poszukiwaniu w jaskiniach Zachodniego Tien Szanu najstarszych śladów migracji człowieka współczesnego do Azji Centralnej</i>
17:30-17:50	Dyskusja/ Discussion

Godzina Hour	THE PAST IN CAVES. <i>New methods and interdisciplinary approaches towards human occupation and its context</i>
9:00-9:30	Małgorzata Kot, Mateusz Baca, Greta Brancaleoni, Helen Fewlass, Aleksandra Kropczyk, Anna Lemanik, Magdalena Moskal-del Hoyo, Adam Nadachowski, Oliwia Oszczepalińska, Andrea Pereswiet-Soltan, Claudio Berto <i>Did Neanderthals go to heaven? Reinvestigation of the Raj Cave, Poland</i>
9:30-11:10	FIELD TRIP TO THE RAJ CAVE
11:10-11:30	Przerwa kawowa/ Coffee Break
11:50-12:10	Greta Brancaleoni, Małgorzata Kot, Natalia Gryczewska, Claudio Berto, Maciej T. Krajcarz <i>Broken records? A geoarchaeological perspective of three cave sites: Pod Oknem Cave, Łabajowa Cave, and Raj Cave</i>
12:10-12:30	Natalia Gryczewska, Małgorzata Kot, Karol Szymczak, Małgorzata Suska-Malawska, Marcin Sulwiński, Maciej T. Krajcarz <i>Unearthing traces of ancient humans: molecular markers in caves sediments</i>
12:30-12:50	Julie Arnaud, Marta Arzarello, Sara Daffara, Gabriele L.F. Berruti, Claudio Berto <i>The Ciota Ciara Cave (Borgosesia, Northern Italy): a multidisciplinary approach to the study of Neanderthal behaviour</i>
12:50-13:10	Dyskusja/ Discussion
13:10-14:30	Przerwa obiadowa/ Lunch Break
14:30-14:50	Michał Wojenka <i>Chronology of Medieval and Early Modern Human Activity in the Caves of the Kraków-Częstochowa Upland</i>
14:50-15:10	Marco Peresani <i>Traces of the visible and invisible from palaeolithic caves: some representative case-studies in the North of Italy</i>
15:10-15:30	Jarosław Wilczyński, Damian Stefański <i>Uncovering the (Un)explored – New Research in the Mamutowa Cave</i>
15:30-15:50	Tomasz Płonka, Andrzej Wiśniewski, Adrian Marciszak, Grzegorz Ziółkowski, Grzegorz Lipecki, Marcin Diakowski, Kamil Serwatka <i>The Middle Palaeolithic incised bear bone from the Dziadowa Skala Cave: a new approach</i>
15:50-16:10	Dyskusja/ Discussion
16:10-16:30	Przerwa kawowa/ Coffee Break
16:30-16:50	Marcin Szymanek <i>Molluscs of cave deposits from Sąspowska Valley</i>
16:50-17:10	Adrian Marciszak, Małgorzata Kot, Katarzyna Zarzecka-Szubińska, Wiktoria Gornig, Krzysztof Stefaniak, Grzegorz Lipecki <i>The replacement going on: the faunal record from Tunel Wielki Cave within the Middle Pleistocene Revolution and the role of MIS 12 in this process</i>
17:10-18:00	PRESENTATION OF ARTEFACTS AND BONE COLLECTIONS FROM CAVE SITES IN POLAND <i>Tunel Wielki Cave (lower Palaeolithic), Raj Cave (Middle Palaeolithic), Pod Oknem Cave (Upper Palaeolithic), Koziarnia Cave (Gravettian)</i>

Godzina Hour	Wokół XIII wieku. Tradycja versus transformacja
9:10-9:30	Ludwika Jończyk <i>Pechowa trzynastka. Prusowie w obliczu Wielkiej Transformacji</i>
9:30-9:50	Tomasz Nowakiewicz <i>O „synach zatracenia” i „pruskich księżątkach”</i>
9:50-10:10	Mikalai Plavinski <i>Pogrom mongolski w połowie XIII wieku na terytorium Białorusi według danych archeologicznych</i>
10:10-10:30	Wiktoria Makowska <i>Fenomen „pisanek”: rodzaje artefaktów, prawdopodobne sposoby dystrybucji i funkcje (na podstawie znalezisk z terytorium Białorusi w kontekście europejskim)</i>
10:30-10:50	Olena Chernenko <i>Czerniów pod panowaniem mongolskim (na podstawie materiałów badań archeologicznych)</i>
10:50-11:10	Dyskusja/ Discussion
11:10-11:30	Przerwa kawowa/ Coffee Break
11:30-11:50	Sławomir Wadył <i>Powiew zmian w XIII-wiecznym Gdańsku</i>
11:50-12:10	Michał Starski <i>Późna transformacja albo „jak przyjąć na gotowe” – rozwój wybranych ośrodków miejskich na Pomorzu Gdańskim</i>
12:10-12:30	Karolina Blusiewicz <i>Tradycja vs transformacja w skórnictwie pomorskim</i>
12:30-12:50	Jakub Sawicki <i>Zmiana technologii produkcji akcesoriów stroju jako czynnik przeobrażeń społeczno-kulturowych</i>
12:50-13:10	Dyskusja/ Discussion
13:10-14:30	Przerwa obiadowa/ Lunch Break
14:30-14:50	Dariusz Błaszczuk <i>Do kiedy użytkowano cmentarzyska z konstrukcjami kamiennymi na Mazowszu i Podlasiu?</i>
14:50-15:10	Rytis Jonaitis <i>Where are you, pagans of Vilnius? In search of medieval burial places</i>
15:10-15:30	Irma Kaplūnaitė <i>Reflections of changing attitudes towards children in medieval urban cemeteries</i>
15:30-15:50	Gediminas Petrauskas <i>Cremation in Lithuania on the Eve of Conversion to Christianity (13th – 14th Centuries)</i>
15:50-16:10	Michał Wojenka <i>Lapis Sanctae Mariae. XIII-wieczny klasztor ss. Klarysek w Grodzisku k. Skały (pow. Kraków) w świetle badań wykopaliskowych</i>
16:10-16:30	Dyskusja/ Discussion

**Wykład otwarty/
Keynote Public Lecture**

Andreas Rau

Leibniz Zentrum für Archäologie, Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie, Szleswig, Germany

Lakes full of information – on Iron Age wetland deposits

There are dozens of ways to classify archaeological source material. One of these is the epistemological manner that a group of sources provides. The extremes here are special finds that provide almost unique highlights and snippets of an sometimes biographical approach, the discovery of which is hardly predictable and expected. Other sources are particularly important because their potential lies in generating large amounts of data, in which the collected material either can be processed to confirm or modify previously known findings.

In the wetland archaeology of the Roman Iron Age in Northern Europe, these two extremes of both uniqueness and pattern-generating big data (or qualitative and quantitative approaches, if you will) come together in an unusual way. Over the last 35 years or so the bog archaeological sites of northern Germany and southern Scandinavia, the sites labelled as „post-battle ritual sites” in particular, offer thousands of pieces of information that have considerably expanded our knowledge of both the material culture and the socio-cultural backgrounds that can be derived from it. A discussion about the structures of barbarian societies without taking this type of source into account is hardly conceivable – knowing full well that with the bog sites we often only gain a specific perspective determined by ritual and dominated by artefacts of the male and military sphere.

The lecture will not only present the sources themselves and their potential but will also critically examine the research debate and the assumptions that are often (quickly) born out of it, as well as attempt to formulate open questions and new perspectives.

Organizatorzy/ Organisers:

**Vadzim Beliavets¹, Olena Chernenko¹,
Kyrylo Myzgin¹, Mikalai Plavinski¹**

¹Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

**Archeologia i numizmatyka
Europy Wschodniej.
Kontakty ponadregionalne
w Europie Wschodniej
i Środkowej
w I tysiącleciu n.e.**

Viktor Aksionov (on-line)

Charkowskie Muzeum Historyczne im. Mykoły Fedorowycza Sumcowa, Charków, Ukraina

The Presence of Slavic and Finno-Ugric Women in the Saltovo Culture Population of the Don Region

The forest-steppe variant of the Saltovo culture, which occupied the northwestern regions of the Khazar Kaganate, is characterized by the presence of several different ethnic groups, as evidenced by diverse burial traditions (inhumation, cremation) and various burial structures (catacombs, grave pits of different types) within the region. This diversity allows researchers to assert that representatives of different ethnic groups – including Alans, Turkic-Ugrians, Adygo-Abkhazian populations, Slavs, and others – contributed to the formation of the Saltovo culture. This assertion is supported by the discovery in the Don region of young women and girls from the Saltovo culture buried with jewelry and metal costume elements characteristic of specific population groups in Eastern Europe's forest and forest-steppe zone (Slavs, Finno-Ugrians). Such personal adornments are visible symbols of ethnicity, gender, age, and social and economic status within traditional societies. This suggests integrating young women and girls from Slavic and Finno-Ugric populations into Saltovo (Alano-Bulgarian) communities as full members, likely as wives or concubines. It is plausible that Slavic and Finno-Ugric individuals were captured during Magyar or Rus raids and subsequently provided to the Saltovans as a form of payment for passage through the region's lands and providing services such as overnight stays and provisions. The practice of capturing representatives of the aboriginal populations of the forest and forest-steppe zones of Eastern Europe (Slavs, Balts, Finno-Ugrians) by Magyars and Rus for sale in the slave markets of Crimea to Eastern and Byzantine countries was a typical feature of the military and political processes of the time.

Vyacheslav Baranov¹, Dmytro Diachenko¹, Vsevolod Ivakin¹, Jens Schneeweiß², Roman Shiroukhov² (on-line)

¹Instytut Archeologii, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Kijów, Ukraina

²Leibniz Zentrum für Archäologie, Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie, Szleswig, Germany

The Social Structure of the Balts Population of Ros` River Region (Based on Materials of the Ostriv Graveyard)

During 2017–2023, more than 2500 m² of the Ostriv cemetery were investigated and 119 burials were discovered. 24.37% of all graves were completely destroyed, and another 4.2% were children's graves that cannot be used in social reconstruction.

Archaeological burial complexes are usually separated into three main groups – lower-, middle- and upper-class burials. Only first two groups burial complexes have been discovered at the Ostriv cemetery, while burials of the upper class have not yet been discovered. The poorest burials are 14.28% of all burials. Such burials are characterized by the complete or almost complete absence of funerary goods and their inexpressiveness – single beads, sometimes bronze rings are found in women's burials, and iron knives and nails in men's burials.

The middle-class burials can be divided into 2 groups. The first group (38.65%) includes burials with diverse but rather standard funerary equipment. Single weapons (axes and spears), belt buckles and belt rings, brooches, fire strikers etc. were found in men's burials. Beads, spiral rings, brooches, chains, etc. were typical for women's burials.

The second group (18.48%) is characterized by more colorful and unique funerary equipment, including that associated with the Western Baltic culture. In women's burials, spiral neck rings, bracelets with zoomorphic terminals, some types of brooches and knives in bronze cases were found. Men's burials are characterized by the presence of two or more types of weapons, including bladed weapons, details of horse harness, the presence of two buckles in the burial, bone containers, combs etc.

Vadzim Beliaevets

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Zapinka z Leźnicy Wielkiej: małe znalezisko pretekstem do większej rozmowy

W 1963 r. podczas prac gospodarczych prowadzonych przez wojskowych, w miejscowości Leźnica Wielka (woj. łódzkie, pow. zgierski) częściowo uszkodzono cztery groby kremacyjne. Niebawem na miejscu odkrycia przeprowadzono ratownicze wykopaliska, w trakcie których zbadano część cmentarzyska z pochówkami kultur łużyckiej i przeworskiej. Na specjalną uwagę zasługuje jeden z przypadkowo odkrytych grobów – nr 3. Zawiera liczne elementy zbrojenia, pozwalające na datowanie tego obiektu na fazę B2 (prawdopodobnie B2b). Niewątpliwie najciekawszym znaleziskiem z tego grobu jest fragmentarycznie zachowana fibula tarczowata typu zarubinieckiego – jego najpóźniejszej odmiany VI. Zapinki te pojawiają się już po upadku kultury zarubinieckiej i jak dotychczas odnotowano bardzo nieliczne ich egzemplarze z środkowego i górnego dorzecza Dniepru. Wyjątkowość zaś znaleziska w Leźnicy Wielkiej polega na tym, że zapinek odmiany VI nigdy przed tym nie odkryto w datowanych zespołach. Z kolei nie jest to jedyne znalezisko zarubinieckich zapinek odmiany VI z ziem Polski. Te odkrycia dostarczają cennych danych do datowania materiałów horyzontu postzarubinieckiego. Stanowią one także przyczynek do analizy problemu powiązań, interakcji, które zaistniały w starszym okresie rzymskim pomiędzy osadnictwem środkowoeuropejskiego Barbaricum a horyzontu postzarubinieckiego.

Olena Chernenko¹, Ivan Kiedun²

¹Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

²Państwowy Uniwersytet im. Mikołaja Gogola w Niżynie, Ukraina

Nowogród-Siewierski: ośrodek plemienny czy twierdza Rusi?

Nowogród-Siewierski był jednym z najważniejszych ośrodków państwa Rurykowiczów. Historia osady rozpoczyna się od grodziska, które powstało na wysokim (do 40 m) prawym tarasie rzeki Desna. Według jednej wersji było to rodowe centrum słowiańskiego plemienia Siewierzan. Według innej wersji była to twierdza Rusów. Badania archeologiczne rozpoczęły się w 1907 r. i trwały z przerwami do końca XX wieku. Stwierdzono, że najstarsza warstwa kulturowa grodziska zachowała się źle, ponieważ została zniszczona w XVII wieku podczas budowy nowej twierdzy. Zachowały się jedynie nieliczne pozostałości budynków zawierające materiały z IX/X wieku. Ciekawsze wyniki uzyskano podczas wykopalisk prowadzonych w latach 2011–2015 przez autorów. Udało się zbadać kilka budynków mieszkalnych różnych konstrukcji z początkowego okresu istnienia osady. Znaleziska związane z tymi kompleksami (głównie fragmenty naczyń ceramicznych lepionych ręcznie i obtaczanych) są typowe dla zabytków Rusi IX/X wieku na lewym brzegu Dniepru (Czernihów, Sedniw i inne). Pozwala to stwierdzić, że Nowogród-Siewierski został założony przez Rusów podczas opanowywania terytorium wzdłuż Desny. Można przypuszczać, że powstanie tej twierdzy wiązało się z rozwojem systemu transkontynentalnych szlaków handlowych na ziemiach Europy Wschodniej.

Maryna Filatova¹, Dmytro Filatov²

¹Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Warszawski, Polska

²Badacz niezależny, Charków, Ukraina

Skarb z Myrhorodu: świadectwo kontaktów z regionem Bałtyckim?

W roku 2020 na jednym z ukraińskich forów poszukiwaczy skarbów pojawiła się informacja o depozycie znalezionym w obwodzie połtawskim, Środkowa Ukraina. Z uzyskanych informacji wynika, że skarb składał się z 20 brązowych monet rzymskich oraz rzeczy brązowych charakterystycznych dla wczesnej fazy kultury kijowskiej, datowane na drugą połowę II – pierwszą połowę III wieku (zapinka T-kształtna, dwie bransolety, łańcuszek z prostokątną ramką i zygzakowatą poprzeczką). Pojedyncze znaleziska i skarby z rzeczami w podobnym stylu nie są rzadkością w Europie Wschodniej, rzadko natomiast mieszczą one monety rzymskie (oprócz Myrhorodu jest to tylko skarb z Trubczewska w zachodniej Rosji). Generalnie, skarby sesterców, w tym z innymi rzeczami, można uznać za dość rzadkie (dwa skarby z Kopory

w północno-zachodniej Rosji, skarb z Perehynki w zachodniej Ukrainie; depozyt z okolic Rakytnego w rejonie środkowego Dniepru w Ukrainie). Niskie nominały rzymskiego systemu monetarnego można zaliczyć do stosunkowo rzadkich znalezisk na terenie Barbaricum. Wyjątkiem są tereny zachodniego Bałtyku, gdzie sesterce wyraźnie dominują. Być może właśnie z tamtych obszarów w fazie C1 napłynęły one na tereny Europy Południowo-Wschodniej, czyli przed okresem masowego rozprzestrzenienia denarów, związanego z kulturą czerniachowską. Takie datowanie potwierdza chronologia rzeczy ze skarbu z Myrhorodu.

Maxim Levada (on-line)

Narodowe Muzeum Historii Ukrainy, Kijów, Ukraina

Kontakty między Europą Północną a Wschodnią w okresie późnorzymskim: aspekt policyjny (18+)

Za podstawę kontaktów pomiędzy Europą Północną a Nadczarnomorzem w okresie późnorzymskim można uznać wcześniejsze interakcje, o których świadczą pojawienie się m.in. bursztynu na Krymie w pierwszych wiekach naszej ery oraz pojawienie się w Skandynawii złotego stylu z dekokrem w postaci granulacji i filigranu. Wzdłuż prawdopodobnie stałych i stabilnych szlaków handlowych, które istniały od wieków, w pewnym momencie zaczęły przemieszczać się różne grupy Germanów, zarówno jednostki wojskowe, jak i całe plemiona. W III wieku za północne znaczniki w leśno-stepowej części północnego Nadczarnomorza można uznać metalowe grzebienie, niektóre rodzaje zapinek monstrualnych i prawdopodobnie importy rzymskie, takie jak kociołki typu Hemmoor. Większość znalezisk w tym regionie związana jest z użyciem wykrywaczy metali oraz z masową grabieżą stanowisk. Działania ukraińskiej policji przeciwko grabieżom archeologicznym w ciągu ostatnich dwóch lat zaowocowały nowymi znaleziskami i wstępnymi wnioskami na temat kontaktów między południową Skandynawią, Jutlandią a zachodnią Ukrainą. Analizując nowe materiały i porównując je ze znanymi znaleziskami, możemy zaryzykować stwierdzenie, że między połową III, a początkiem IV wieku na obszarze północnej części leśno-stepowej zachodniej Ukrainy nagle pojawiła się ludność południowoskandynawska. Najwyraźniej enklawa ta nie istniała długo, a późniejsza migracja odbyła się w kierunku regionu Morza Azowskiego, co można zestawić z informacjami Jordanesa o Erulach/Herulach w Meotydzie.

Kyrylo Myzgin¹, Oleh Petrauskas², Serhii Didenko³

¹Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

²Instytut Archeologii, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Kijów, Ukraina

³Narodowe Muzeum Historii Ukrainy, Kijów, Ukraina

Tremissis Pulcherii z Buzowytsi: kontakty ponadregionalne we wschodnim Barbaricum w okresie huńskim w świetle źródeł numizmatycznych

Podczas badań powierzchniowych osady okresu późnorzymskiego Buzowytsia-1 (obwód czerniowiecki, Ukraina) w 2021 r. odkryto tremissis Marcjanusza z portretem jego żony Pulcherii, wybitą w 416 r. w Konstantynopolu. Do tej pory takie znaleziska nie były znane z terytorium kultury czerniachowskiej. Co więcej, moneta ta jest jak dotąd jedyną złotą monetą wczesnobizantyńską odkrytą podczas badań archeologicznych. Wcześniej na terenie tego stanowiska, również podczas badań archeologicznych, odkryto aureus Trajana Decjusza (dla Herenii Etruscilli). Z osady znany jest również rzymski złoty medalion Konstancyntyna I, odkryty podczas nielegalnych poszukiwań amatorskich. Osada Buzowytsia-1 zajmuje szczególne miejsce wśród stanowisk środkowego biegu Dniestru. Wielkość stanowiska, charakter znalezisk na jego powierzchni, a przede wszystkim badania pozostałości budowli, powstałej przy użyciu prowincjonalnych rzymskich technologii (w tym obecność ciepłej podłogi, czyli hypocaustum) wskazują, że znajdowało się tu jedno z politycznych i gospodarczych centrów tego regionu. Przypuszczalnie nie straciło ono na znaczeniu w okresie huńskim, o czym dobrze świadczą odkrycie tremissisa Pulcherii. Redystrybucja monet na terenie Barbaricum była charakterystyczną cechą politycznej i militarnej dominacji Hunów.

Jarosław Onyshchuk (on-line)

Znaleziska elementów końskiej wodzy typu Vimose z terenu Ukrainy

Na terytorium Ukrainy metalowe elementy uzdy konia typu Vimose (Z4 wg S. Wilbers-Rost) zostały po raz pierwszy odkryte na cmentarzysku Kariv-I w Pobużu Zachodnim. Obecnie znanych jest co najmniej siedem miejsc znalezisk jak pojedynczych żółdziowatych ogniwi, tak i większych odcinków takich łańcuchów. Z wyjątkiem jednego egzemplarza z obwodu żytomierskiego, pozostałe pochodzą z zachodnich regionów Ukrainy. Niestety, wszystkie zostały odkryte w wyniku nielegalnych wykopaliisk prowadzonych przez detektorystów i są w większości reprezentowane przez zdjęcia z różnych aukcji internetowych, często złej jakości. Obecność tak dużej liczby znalezisk wskazuje, że nie są one przypadkowe. Oczywiście, takie elementy wyposażenia jeździeckiego, wraz z szerokimi końcówkami pasów typu Raddatz JIV.1 z ażurową ornamentyką, masywnymi sprzączkami z podwójnym kolcem i innymi nietypowymi wyrobami dla lokalnych kultur archeologicznych okresu rzymskiego, wskazują na obecność na tym obszarze w fazie B2/C1 pewnej grupy ludzi, która prawdopodobnie zostawiła eponimiczne stanowisko Kariv-I.

Mikalai Plavinski

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Znaleziska żeńskich ozdób Kultury Długich Kurhanów Smoleńsko-Połockich poza granicami jej obszaru

Kultura archeologiczna Długich Kurhanów Smoleńsko-Połockich (KDKSP) jest z pewnością kojarzona ze słowiańską społecznością Krywiczów, znaną ze źródeł pisanych. W ostatnich stuleciach I tysiąclecia n.e. kultura ta zajmowała rozległe terytorium, którego granice sięgały do rzek Wielikaja i Łowa na północy, do górnego biegu Wopi (prawy dopływ Dniepru) na wschodzie, na południu biegiły od górnego biegu Sożu przez dorzecze Berezyny (prawy dopływ Dniepru) do górnego biegu Willii, na zachodzie od jeziora Narocz do jeziora Dryświaty. Powstanie Kultury Długich Kurhanów Smoleńsko-Połockich może być datowane najpóźniej na połowę VIII wieku, a okres jej istnienia obejmuje drugą połowę VIII, IX i X wieku, zaś w zachodniej części tego obszaru ludność KDKSP zachowała swoje tradycje do początku lub pierwszej połowy XI wieku.

Kultura materialna Krywiczów charakteryzuje się skromnością, co w zasadzie było charakterystyczne dla praktycznie wszystkich słowiańskich społeczności etniczno-kulturowych leśnej strefy Europy Wschodniej pod koniec I tysiąclecia n.e. Za jej najbardziej charakterystyczne cechy uważa się pewien typ ceramiki formowanej ręcznie oraz typowy zestaw ozdób żeńskich. Niektóre z tych ozdób były charakterystyczne wyłącznie dla ludności KDKSP, a ich nieliczne znaleziska poza obszarem kultury można śmiało uznać za niewątpliwie krywicki „eksport”. Takimi przedmiotami są sierpowate kabłączki skroniowe, trzyotworowe zawieszki łańcuchowe i okrągłe zdobione blaszki.

Referat poświęcony jest analizie topografii i chronologii znalezisk biżuterii powyższych typów poza obszarem KDKSP. Wydaje się, że badania tych artefaktów mogą nie tylko pozwolić na określenie głównych kierunków kontaktów handlowych i kulturowych Krywiczów, ale także uściślić chronologię samej tej kultury.

Yuriy Puholovok (on-line)

Instytut Archeologii, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Kijów, Ukraina

A Child's "Burial" in a Dwelling of the Late Stage of the Romny Culture

The second half of the 10th – first half of the 11th centuries are marked by changes in the Siverians society due to the incorporation of South-East of the Dnipro Left Bank region into Kyivan state.

In the later stages of the Romny Culture, there are cases of human remains being found in households and dwellings, i.e. outside burial sites.

One of such "burials" was discovered in 2018 at the unfortified settlement near the Hlynske hillfort in the Vorskla Basin. The investigated building had a furnace, which was located on the second tier, according to its constructional features. A child's bones were found in its upper part. According to anthropological features, it belongs to an individual of about three years old. Fragments of a necklace and other adornments were found in the chest part of the skeleton. In general,

a set of jewellery has analogues in women's burials of this period. A clay zoomorphic figurine was also discovered at the feet of the skeleton. Later stratigraphical layers show a repopulation of this site in the late 11th century and are associated with the Kyivan Rus culture.

Such "burials" should be distinguished from the general circle of funeral sites and considered as direct evidence of military conflicts in the region. They also include traces of fires on the hillforts and hoards that indicate political instability and social tensions in Siverians society in the late 10th – first half of the 11th centuries.

Vladyslav Shchepachenko (on-line)

Charkowski Uniwersytet Narodowy im. Wasyla Karazina, Charków, Ukraina

Roman Glassware in the Chernyakhiv Culture within Modern Ukraine

The discussion on the Roman finds in Barbaricum raises an important and complex question: what exactly should we consider as Roman? No clear criteria for attributing artefacts as Roman in origin have yet been formed. They are usually determined intuitively, depending on a particular context or circumstances. The most popular of them are spatial, technological and stylistic characteristics of archaeological objects.

Only two conditions permit us to associate certain types of barbarian glass vessels with Roman origin with relative assurance: if their production within the Empire is documented in written sources or archaeologically and if they have identical parallels among the widespread synchronous glassware forms in the Roman provinces. It is crucial that such similarities between artefacts should be manifested through the combination of the same technological solutions and similar decorative patterns.

Only a few Chernyakhiv glassware forms match these conditions: hemispherical bowls with cracked-off rims recognised as Eggers 213, 216, 223, 226-229, IN 110, and Iacobeni types as well as conical and ovoid beakers with cracked-off rims, known as Isings 106a, d and AR 65 types. Objects of Roman origin in the Chernyakhiv culture within modern Ukraine constitute only 7% of glassware finds in the domestic context and 21% in the funerary one. Considering the distribution patterns of these glass vessels within the Empire and outside the Limes, we can assume that the vast majority of them could have reached the Chernyakhiv environment through the mediation of the Lower Danube provinces or the Northern Black Sea region.

Vital Sidarovich

Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Warszawski, Polska

„Bagienne” skarby rzymskich monet z terenu Białorusi – kontekst i datowanie

Wśród skarbów monet rzymskich z terenu Białorusi wyróżnia się grupa znalezisk o szczególnym kontekście. Mowa tu o kompleksach monet występujących na terenach podmokłych lub takich które były podmokłe przed intensywną melioracją. Obecnie znanych jest pięć takich znalezisk – Lyščycy, Rudaviec-Trascianica, Raviacičy, Stavišča i Alieškycy. Jest bardzo prawdopodobne, że wszystkie te kompleksy mają charakter wotywny, to znaczy nie zostały ukryte w celu zachowania bogactwa, ale zostały złożone w ofierze.

Tradycja zanurzania monet i innych cennych przedmiotów w zbiornikach wodnych odnotowana jest w wielu regionach zamieszkałych w okresie wpływów rzymskich i we wczesnym okresie wędrówek ludów przez plemiona germańskie. Znaleziska monet, w tym skarbów, na bagnistych glebach i na dnie zbiorników wodnych znane są przede wszystkim na terenie współczesnych Niemiec, Danii i Czech, a także w Polsce – np. ogromny skarb Grodkowo znaleziony na torfowisku w drewnianej skrzyni.

Skarby „bagienne” z terenu Białorusi mają różne daty tezauryzacji: najwcześniejszy to skarb Lyščycy (ukryty najprawdopodobniej w ostatniej ćwierci II w.), a najpóźniejszy to skarb Alieškycy, ukryty w V w. Wszystkie te depozyty najprawdopodobniej należały do ludności kultury wielbarskiej i były związane z pewnego rodzaju kultami. Trudno w tej chwili powiedzieć, czy miejsca, w których odkryto omawiane skarby, były dla Germanów sakralne, jak np. Illerup Ådal i inne podobne skandynawskie stanowiska. Odpowiedzi na to pytanie mogą udzielić jedynie wykopaliska.

Stepan Stepanenko

Przyszłość zapomina przeszłość. Overcoming Preconceptions in Developing Dynamic Settlement Patterns

The archaeological exploration of the Shestovytsya site has emerged as a formidable endeavour for scholars aiming to elucidate the complexities underlying its development and demographic patterns. This presentation delves into the distinctive features of the Shestovytsya site during the tenth century, employing these characteristics as markers to trace the dynamic evolution of population distribution and spatial utilisation. By leveraging archival documents and secondary sources, the study meticulously reconstructs the site's developmental trajectory, shedding light on the intricate interplay between human settlement and environmental context.

Central to this investigation is the resolution of critical challenges associated with the dissemination of findings on settlement materials and the analytical scrutiny of the site itself. The study navigates the intricate landscape of archaeological methodology, consciously steering clear of ideologically driven hypotheses and the constraints of nascent archaeological techniques that have historically obfuscated the tangible evidence preserved within the earth. Through a rigorous approach, the research endeavours to surmount these obstacles, offering new insights into the settlement dynamics at an archaeological site.

By integrating theoretical rigor with empirical analysis, the presentation aims to contribute significantly to our understanding of settlement patterns. It underscores the inherent difficulties of archaeological investigation, and their predisposition to bias, challenging our comprehension of past human activities and their environmental interactions. This study not only advances the academic discourse on Shestovytsya but also sets a precedent for future archaeological endeavours, overlaying the methodology to individual sites in Ukraine and settlement groups, advocating for a balanced synthesis of historical documentation and contemporary analytical practices.

Oleksandr Symonenko

Instytut Archeologii, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Kijów, Ukraina

Royal Sarmatian Graves in Ukraine

In the 1st century AD burials of the highest Sarmatian nobility appear on the territory of Ukraine.

Porohy village, 1984. In the catacomb man's skeleton laid in wooden sarcophagus. The gold torque and silver cup were found near the skull, gold bracelet on the right hand, bronze and silver fibulae on the chest, and gold ornaments of two ceremonial belts on the pelvis. A gold decorated sword, bow and arrows, iron dagger, and amphorae were put into the burial. According to the tamga-signs the burial can be dated to the late 1st century AD and associated with the Sarmatian king Inismeos.

Sokolova Mohyla barrow, 1974. Burial of an elderly woman. Among the ornaments are gold polychrome earrings, necklaces, bracelets, a ring and fibulae with the attributes of Isis, many gold plates from the clothes and shoes of the deceased. Silver jar and kantharos, glass plates, Egyptian fans, and a Chinese marble mortar were placed into the burial. The burial is dated to the mid-1st century AD.

Nohaichik barrow, 1974. Female grave. Among grave goods are gold polychrome earrings, gold Sarmatian torque and necklace. The hands were placed into the silver cups, the arms and legs were decorated by gold bracelets, a dolphin-shaped fibula, gold toilet flasks and rings, faience plate and millefiori cup were found. Most of adornments were made in the 2nd–1st centuries BC but some items date the grave to the second half of the 1st century AD.

Viktorija Tarasevich

Badaczka niezależna, Warszawa, Polska

Methodological Aspects of the Reconstruction of the Kryvičy Female Jewelry Attire

The union of the Eastern Slavs known from written sources as the Kryvičy associated with the group of ancient sites that called the Smolensk-Polack Long Barrows Culture (SPLBC) in modern archaeological literature. The culture was formed in the Smolensk Dnepr Region and the north-eastern regions of Belarus no later than the middle of the 8th century.

Researchers define the end of the SPLBC sites as the 10th century (in the Smolensk Dnepr Region) and the beginning/first half of the 11th century (in the Belarusian Dzvina Region and the interfluvium of Dzvina and Nioman).

The SPLBC burials were performed according to the rite of cremation, most often aside from the place, where the cremated remains and the grave goods deformed in the funeral fire were moved and placed after burning.

Among the burial materials of the culture, female jewelry attire attracts special attention. However, the difficulty of studying objects deformed in a funeral fire led to the limited inclusion of the SPLBC female jewelry attire in the circle of sources that contribute to the answer of the problematic questions related to the territory of the Belarus.

Nowadays such reconstructions can be made if several important methodological aspects are considered. This helps to develop certain methods of work with cremation burial materials and include them in the common amount of sources that allow to objectively reconstruct the ancient attire and the processes that took place among the population of the SPLBC throughout the time of its existence.

Yaroslav Volodarets-Urbanovych (on-line)

Institut Archeologii, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Kijów, Ukraina

Byzantine Buckle of the “Syracuse” Type from Heroiske Village at the Mouth of the Dnieper

The paper presents the buckle of early Byzantine time from Heroiske village of Skadovsk District, Kherson Region, in the lower reaches of the Dnipro. The find was discovered in 1972 and at the same time was transferred to the Kherson Local History Museum. In November 2022, during the robbery by the Russian occupiers of the Kherson Local History Museum, a number of items (including a buckle from Heroiske village) were taken in an unknown direction. Their further fate is unknown.

This buckle belongs to the circle of very famous produces of the „Syracuse” type (D 12 according to M. Schulze-Dorrlamm). A range of analogies, the main views of researchers regarding the origin and chronology of these products are considered. Similar buckles date back to the last quarter of the 6th–7th centuries.

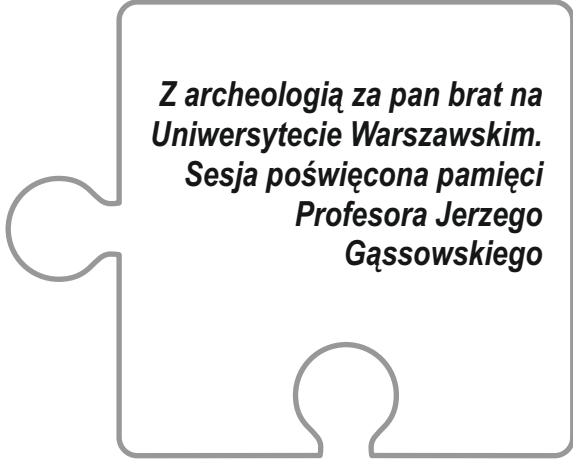
The buckle from Heroiske village comes from an unverified collection. However, it can be assumed that it is related to nomads. At least from the middle of the 6th century. to various groups of nomads, all kinds of cast buckles of the early Byzantine circle fall, albeit in small quantities. As for buckles of the «Syracuse» type, they were widely used in the population of Byzantium and nearby regions, which felt a significant influence of the empire. Outside of the Danube, the Crimea or the Transcaucasia, these finds do not come from closed complexes. However, at the same time, in the Dnieper Left Bank, there are known and more or less verified finds of buckles, which are derived from «Syracuse» type fasteners. These are buckles from Mala Pereshchepyna (D14 according to M. Schulze-Dorrlamm) and Pisky (D13 according to M. Schulze-Dorrlamm).

Such jewellery could reach the nomads in different ways as trophies, as a ransom for captives or together with captives, gifts to leaders, payment to barbarians for military service, or as marriage gifts. However, they definitely testify to contacts nomads with the Byzantine Empire.

Organizator/ Organiser:

Ewa Łukaszewicz

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

**Z archeologią za pan brat na
Uniwersytecie Warszawskim.
Sesja poświęcona pamięci
Profesora Jerzego
Gąssowskiego**

Małgorzata Daszkiewicz

Institut für Prähistorische Archäologie, Freie Universität Berlin, Berlin, Niemcy, ARCHEA, Warszawa, Polska

Zaczęło się od Płocka – badania archeometryczne ceramiki zabytkowej

W ramach badań średniowiecznej ceramiki z Płocka wykonanych na potrzeby pracy doktorskiej, której promotorem był Prof. Jerzy Gąssowski opracowałam podstawy analizy pozwalającej sklasyfikować w krótkim czasie dużą liczbę fragmentów ceramiki zabytkowej ze względu na skład chemiczny i fazowy masy ceramicznej. Analiza ta została nazwana MGR (skrót od Matrix Groups by Refiring). Badania archeometryczne kontynuowane po obronie pracy doktorskiej dotyczyły/dotyczą zarówno badań surowcowych jak i technologicznych ceramiki od mezolitu po późne średniowiecze. W niniejszym wystąpieniu przedstawione zostaną przykłady kompleksowych analiz archeometrycznych.

Andrzej Gołębniak

INCEDO3D, Polska

The supernatural gift of making sense of archaeology – czyli o znaczeniu kontrolowanego zaufania

Archeologia jest nauką o dziesiątkach definicji. Ta dowolność prób określenia jej specyfiki bierze się z szerokiego spectrum przedmiotu badań. Sprzyja temu brak ścisłych reguł badawczych, zależnych w praktyce od indywidualnej charakterystyki badanego stanowiska. W przestrzeń niewiadomych i niedookreślonych wpisuje się także i osobowość badacza, który podczas badań wykopaliskowych stać się musi zarządcą, kreatorem, twórcą, nauczycielem, animatorem roboczych poczynań i autorem końcowych konkluzji – bywa, że i kontrowersyjnych.

A więc w zawodzie tym wykazać należy nie tylko rozwagę, ale też i odwagę. Wszystkie te cechy, a można wymienić jeszcze i kilka równie ważnych, pominiętych w tym zestawieniu, przypisane jednej osobie, tworzą osobowość predestynującą niektórych do roli mistrza archeologii. Jak nietrudno jest się domyśleć, nie jest łatwo spełnić wszystkie te warunki i dlatego tak mało jest wśród tysięcy reprezentantów tej nauki badaczy wybitnych.

Do tego grona od lat zaliczany jest prof. Jerzy Gąssowski, reprezentant powojennej fali badaczy „epokowych” – tak, jakby to wojna wykuła charaktery, pozwalające uprawiać im zawód archeologa w tak kreatywny sposób. W przypadku prof. Jerzego Gąssowskiego do wszystkich tych cech dopisać należy rzadką wśród elit towarzyską ogładę i to, co wedle autora referatu jest równie istotne – bezinteresowną życzliwość i zaufanie wobec wybranych współpracowników. Ta cecha przekładała się na dydaktyczną skuteczność profesora. Także, co zadziwi pewnie niektórych, w dziedzinie metodyki badań. Spróbuj tego dowieść w swoim wykładzie.

Marzena Kasprzycka

Stowarzyszenie Starożytników, Warszawa, Polska

Gród w Trzebieniu – obrona południowej granicy Mazowsza we wczesnym średniowieczu

Prezentacja wyników wstępnych, interdyscyplinarnych badań archeologicznych przeprowadzonych na obszarze wczesnośredniowiecznego kompleksu obronno-osadniczego w Trzebieniu, leżącego w powiecie kozienickim, w odległości kilku kilometrów na północ od rzeki Radomki, stanowiącej w średniowieczu granicę pomiędzy księstwem mazowieckim a sandomierskim. Kompleks składa się z dwóch grodzisk otoczonych wałami, położonych w niewielkiej

odległości od siebie, oraz z cementarzyska kurhanowego, wstępnie datowany jest na XI – XII/XIII w. Konstrukcja wałów grodziska, oraz znalezione podczas badań archeologicznych zabytki ruchome, zwłaszcza ceramika, wykazują analogie do grodzisk w Podeblociu (II faza istnienia grodu) – leżącego na południowym Mazowszu, na prawym brzegu Wisły, a także do grodziska w Starej Łomży, na północnym Mazowszu, badanych swego czasu przez profesora Jerzego Gąssowskiego.

Przemysław Marek Kochański

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, Polska

Problematyka datowania i określania przynależności kulturowej na podstawie opracowania ceramiki naczyniowej ze stanowiska nr 4 „Nikienki” w Truskach-Zalesiu, woj. podlaskie

Jerzy Gąssowski w 1994 roku opublikował artykuł dotyczący problematyki datowania wczesnego średniowiecza. Wskazywał w nim na różnice w rozwoju ceramiki na różnych obszarach Polski, a także między stanowiskami grodowymi a wiejskimi. Pomimo upływu trzydziestu lat uwagi te wciąż są aktualne. Podczas referatu zostaną przedstawione wyniki opracowania wczesnośredniowiecznej ceramiki naczyniowej ze stanowiska nr 4 „Nikienki” w Truskach-Zalesiu, gm. Kolno, woj. podlaskie. Głównym celem badawczym opracowania było określenie technik produkcji naczyń i porównanie obserwacji z wynikami badań próbek z innych stanowisk tego zespołu osadniczego. Następnie spróbowano określić chronologię zbioru, przynależność kulturową osady oraz jej rolę i związek z zespołem osadniczym. W wyniku prac ustalono, że naczynia wykonano z miejscowego surowca. Na podstawie ceramiki stwierdzono, że osada powstała w X wieku. Po porównaniu materiału ze stanowiska nr 4 z pozostałymi stanowiskami kompleksu osadniczego stwierdzono duże podobieństwo między ceramiką z osad, natomiast mniejsze między osadami a grodem i strażnicą, co wyjaśniono zróżnicowaniem społecznym. Nie udało się określić przynależności kulturowej zespołu ze względu na sławizację warsztatu garncarskiego w badanym okresie oraz niski udział fragmentów charakterystycznych dla ceramiki pruskiej.

Adam Łukaszewicz

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Moje spotkania z Jerzym Gąssowskim

Autor tego krótkiego wystąpienia należy do osób, które Jerzego Gąssowskiego znały jeszcze jako doktora Gąssowskiego. Był on już wtedy znanym archeologiem i świetnym dydaktykiem. Jego najbardziej znane odkrycia należały jeszcze do przeszłości.

Moje kontakty z profesorem Gąssowskim nie były zbyt częste, ale wydaje mi się, że jako chwilowy świadek niektórych etapów jego życia naukowego mogę wspomnieniami z tych spotkań podzielić się ze środowiskiem, do którego ten wybitny uczony przez tak wiele lat należał.

Ewa Łukaszewicz

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Podeblocie – historia badań i badanie historii

Historia badań archeologicznych w Podeblociu jest długa. Jej początki sięgają lat 70-tych XX wieku. Autorem tej historii jest profesor Jerzy Gąssowski. To pod jego kierunkiem, aż do połowy lat 90-tych, trwały na tym stanowisku badania archeologiczne. W ciągu tego czasu pojawiały się różne cele badawcze, zmieniała się metodyka badań, zmieniały się ekipy. Ale były też w tej historii elementy niezmiennie – trudne w owych czasach warunki codziennego życia i pracy oraz wielki i niegasnący entuzjazm Profesora, który sprawiał, że to archeologia była najważniejsza.

W Podeblociu dokonano wielu niezwykłych i zwykłych dla okresu wczesnego średniowiecza odkryć. Zarówno jedne jak i drugie są cennym źródłem wiedzy o przeszłości, która pomaga poznawać historię ziem polskich. Odkrycia

z Podeblotcia, w kontekście dotychczasowej wiedzy historycznej, są dla wielu badaczy zaskakujące, wręcz odrzucane, bo nie pasują do obrazu przeszłości, który sami stworzyli. Najlepszym tego przykładem są „tabliczki” z Podeblotcia.

Ale w takiej sytuacji to nie znaleziska powinny być odrzucane, tylko badacze, którzy skoro już wszystko wiedzą, nic już więcej nie odkrywają. Tracą więc tylko czas. Z tej perspektywy badania prof. Jerzego Gąssowskiego na stanowisku w Podeblotciu z całą pewnością nie były stratą czasu.

Ewa Łukaszewicz¹, Wiesław Małkowski¹

¹Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Badania archeologiczne w Truszkach-Zalesiu. Kontynuacja

Badania wykopaliskowe zespołu osadniczego z okresu wczesnego średniowiecza w Truszkach-Zalesiu rozpoczęły się w latach 80-tych XX wieku pod kierunkiem Profesora Jerzego Gąssowskiego. Pierwszy etap badań na tym stanowisku przyniósł ciekawe odkrycia archeologiczne, ale z przyczyn formalnych prace te przerwano. Badania wznowiono dopiero w 2001 roku, po 15 latach przerwy. Kolejne sezony badawcze wykazały, że Profesor dzięki wiedzy i doświadczeniu zainteresował się stanowiskiem, które wniosło do historii pogranicza mazowiecko-pruskiego we wczesnym średniowieczu wiele nowych i ważnych faktów.

Badania archeologiczne w Truszkach-Zalesiu trwają nadal. W ostatnich sezonach zwracano do szerszego wykorzystania metod nieinwazyjnych w celu wyjaśnienia niektórych zagadnień osadniczych, których nie udało się rozstrzygnąć tradycyjnymi metodami wykopaliskowymi. Natomiast w projekcie złożonym do NID (MKiDN) w 2023 roku nasza uwaga koncentruje się na konieczności precyzyjnego ustalenia zasięgu stanowiska archeologicznego, aby ochroną konserwatorską mógł być objęty cały zespół osadniczy.

Joanna Popielska-Grzybowska

Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych, Polska Akademia Nauk, Warszawa, Polska

Profesor Jerzy Gąssowski – uczonec, przełożony i człowiek

Profesor Jerzy Filip Gąssowski (1926–2021) był jednym z najbardziej cenionych na świecie polskich archeologów. Jego znaczny i znaczący dorobek obejmuje tematy od archeologii wczesnego średniowiecza, egiptologii (którą studiował), historii starożytnej ziem polskich, historii polskiej archeologii, historii i kultury Celtów, Wielkiej Brytanii i Irlandii we wczesnym średniowieczu, cywilizacji Dalekiego Wschodu, historii Ameryki Północnej, szczególnie kultury Indian Ameryki Północnej, sztuki pradziejowej, metodologii i metodyki badań archeologicznych po kulturę polską, którą wykładał w Stanach Zjednoczonych. Był autorem kilkudziesięciu monografii oraz niemal stu artykułów naukowych. Lista jego zasług i pełnionych funkcji jest długa. Niemniej jednak planowane wystąpienie będzie dotyczyło Pana Profesora jako mentora młodych naukowców i przełożonego. Będzie to wspomnienie z wieloletniej zmieniającej swój status współpracy z uczonym.

Antoni Smoliński

Przedsiębiorstwo Handlowo-Usługowe „Anwit”, Polska

Weryfikacja lokalnej tradycji o istnieniu świątyni wczesnochrześcijańskiej na Wzgórzu Św. Wawrzyńca w Starej Łomży. Nawiązanie do badań Profesora Jerzego Gąssowskiego

W dniu 08.04.1983 roku Wojewódzki Konserwator Zabytków w Łomży zwrócił się z prośbą do Instytutu Archeologii UW o przyjęcie zlecenia na realizację w latach 1983–1985 tematu badawczego „Stara Łomża i jej wczesnośredniowieczne zaplecze osadnicze”. Kierownikiem projektu z ramienia Uniwersytetu został prof. dr hab. Jerzy Gąssowski.

Badania prowadzono na dwóch stanowiskach archeologicznych: grodzisku z okresu wczesnego

średniowiecza (st. nr 1) i na Wzgórzu św. Wawrzyńca (st. nr 2). W badaniach tych wzięli wówczas udział: mgr Ewa Twarowska, mgr Jacek Wysocki i mgr Marian Rębkowski.

Celem prac na Wzgórzu św. Wawrzyńca była weryfikacja lokalnej tradycji, zgodnie z którą głoszono, że w miejscu, gdzie znajdują się fundamenty późnogotyckiego kościoła miał stać, zbudowany w końcu X w. przez św. Brunona z Kwerfurtu, murowany kościół. Jednak w trakcie przeprowadzonych badań nie natrafiono na materialne dowody istnienia w tym miejscu starszej świątyni.

W 2000 roku otrzymałem zlecenie na ponowne przeprowadzenie badań na tym stanowisku, co potraktowałem jako kontynuację projektu profesora Gąssowskiego. Po odsłonięciu w 2003 roku całego obszaru, na którym znajdowała się ostatnia, rozebrana już, świątynia okazało się, że w tym miejscu wzniesiono kolejno po sobie trzy kościoły. Pierwszą świątynią była rotunda. Zakładam, że jest to świątynia pod wezwaniem św. Wawrzyńca, istniejąca w lokalnej tradycji (stąd też wzięła się zwyczajowa nazwa tego miejsca „Wzgórze św. Wawrzyńca”), a pomysłodawcą jej budowy był św. Brunon z Kwerfurtu.

Jacek Wysocki

Instytut Archeologii, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Polska

Średniowieczne obiekty obronne północno-wschodniego Mazowsza. Stan badań i zachowania oraz postulaty zarządzania dziedzictwem archeologicznym

Referat dotyczy obiektów obronnych, głównie grodzisk, na terenie północno-wschodniego Mazowsza. Omówiony zostanie stan badań tego typu stanowisk, w nawiązaniu do prac profesora Jerzego Gąssowskiego, stan ich zachowania oraz przedstawione zostaną postulaty konserwatorskie dotyczące zarządzania dziedzictwem archeologicznym.

Organizatorzy/ Organisers:
Dobrochna Zielińska¹, Karel Innemée¹

¹Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

**„Ekspresja władzy
w różnych kulturach”.
Diverse manifestation
of kingship in ancient
cultures**

Aleksander Bursche¹, Kiriło Myzgin¹

¹Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

The Evolution of Political Power in Barbaricum in the Late Roman Period

The significant intensification of Roman-Barbarian relations in the 3rd century contributed to the formation of a new elite category, as evidenced archaeologically by the graves of the Leuna-Haßleben-Zakrzów horizon. The successful barbarian invasions into the provinces significantly exacerbated processes of social stratification. For instance, after the defeat of the Romans at Abritus in AD 251, the entire imperial treasury, containing substantial amounts of gold, fell into the hands of the Gothic retinues, leading to a sharp increase in the presence of gold artifacts in grave inventories and family treasures. This practice extended from Gothic areas on the northern Black Sea coasts to regions in southern Scandinavia. The nature of political power underwent a gradual transformation following the peace between Constantine the Great and the Gothic societies in AD 332. This transformation was, in many respects, influenced by the service of the Gothic retinues in the Roman army, including representatives of the military leaders. During this period, the power of military elites evolved into various forms of dynastic power, all while these elites remained under Roman influence themselves.

Miłosz Giersz

Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

Ancient Andean Sovereigns: Gender and Rulership in the Pre-Colonial Americas

In the ancient Andes, ancestors were significant sources of power and legitimacy for emerging elites in complex polities. The ethnohistorical sources suggest that Inka mummified ancestors were of great importance to a kin-based Andean society organized around ayllus: social units built around common ancestors, land claims and reciprocal relations. The archaeological records suggest that such a social construct wasn't limited to the Inkas. At the time of Wari (AD 650–1050) the impact of new social and religious paradigms gave the corporal ancestors a very special status. Based on the unique data gathered during archaeological investigation of the pre-Columbian site of Castillo de Huarmey – the first known case of a great temple consisting of multiple elite mausolea dedicated to burial and veneration of Wari ancestors – this presentation examines the role of corporal ancestors and monumental funerary architecture that once most likely functioned as a baseline for the affirmation of social order, the materialisation of the hierarchies of power, and the legitimization of the imperial authority in the provincial landscape.

Karel Innemée

Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

Power, Authority and how to communicate it

In groups, societies, and nation-states leadership plays an important role, both internally and externally. An individual, often male, takes a leading position and needs to maintain this. There are various factors that determine how such a leader comes to power and how this position can be defended, both in arguments and physically. Apart from the need of being accepted by his/her own population, a leader needs a respected or feared position vis-à-vis potential foreign

powers. Power and authority are expressed in various ways: in deeds, words and in visual communication. In this paper a short analysis is given of the phenomena power and authority, illustrated by examples from Meroitic and Christian Nubia.

Ireneusz Jakubczyk

Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

The glow of power. Princely graves in Łęg Piekarski 90 years after their discovery

In the archaeology of the Roman period the most spectacular discoveries include the burials of the contemporary elite, determined as princely graves. To this category belong, among others, four graves located in Łęg Piekarski.

The prince's burials have been attracted interest of researchers of the Roman period for a long time. An important role played the richness of the grave inventories and in particular the large account of Roman imports. Studies on this type of findings have significantly contributed to the development of research on the formation of the elite of contemporary societies and on contacts between the Barbarians and the inhabitants of the Roman Empire. Some elements of the grave inventories, especially the silver vessels, are interpreted as diplomatic gifts to Germanic elites. The adaptation of Roman skills and traditions by barbaric peoples contributed to the easier acculturation of the barbarian population in the Roman provinces during their displacement to the south and west. Barbarian elites, which have developed to a large extent due to contacts with the Roman Empire, played a decisive role in later migrations, overthrowing the empire in the West and creating its own kingdoms on its ruins. One of the most important roles was played by the elite of the Vandals community originating from the Przeworsk culture. Despite 90 years since its discovery, many issues still remain unresolved.

Krzysztof Jakubiak

Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

The reasons for the Urtian Kingdom's expansion toward the Ararat Plain, propaganda, or element of Royal ideology

The idea of power, strength, the creation of power, and the cultivation of propaganda are not elements solely reserved for the great empires of the East such as Assyria and Babylonia. Other state organisms also tried, arguably, to create a vision of power for their local use. This was no different in the case of the kingdom of Urartu, which took shape relatively late in the Middle Eastern political arena. The rulers of Urartu, in an attempt to compete with the centuries-old Assyrian tradition, tried to emulate Assyria in various fields, including the ideology of power. One of the attributes, or tools in creating the image of the ruler, is territorial conquests. Usually, in propaganda, they are a string of successes, but what these expansion of borders actually looked like, and whether one can really speak of the spread of civilisation, as we find in Urtian sources, is what the proposed paper will be about.

Marta Kaczanowicz

Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

Between tradition and innovation: Egyptian royal women in the Late Period

One of the major changes that occurred in the Egyptian Late Period (ca. 747–332 BCE) was the almost complete disappearance of royal women from temple iconography. This absence of women's images resulted in the oft-repeated hypothesis of a decline in the role of the king's spouses, mothers, and daughters in the ideology of royal power and taking their position over first by priestesses known as the God's Wives of Amun, and then, symbolically, by goddesses. This presentation aims to highlight some less-known evidence that calls this assumption into question. The discussed sources, often fragmentary in nature, attest to significant changes but not necessarily to a decrease in the institution of queenship.

Katarzyna Kasprzycka

Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

A ruler worships forever – the thing about royal statues

One of the many manifestations of royal power in ancient Egypt was the performing the role of celebrant in rituals for the gods. In return, the ruler received, among other things eternal life, which gaining is one of the main ideas in ancient Egypt. Achieving this purpose, required using various means, including: writing down names, formulas with wishes all prosperity, and preserving images in paintings, reliefs and sculpture.

In the temple of Hatshepsut at Deir el-Bahari preserves a relatively large number of reliefs depicting rulers in the role of celebrants, and, although in much smaller numbers, statues of Hatshepsut depicted in various poses. Careful analysis of the reliefs in the temple of Hatshepsut at Deir el-Bahari, however, reveals that the wall decoration depicts various ruler statues that are not known from the archaeological material.

This presentation will be an attempt to find answers to the questions: Could the statues depicted in the reliefs have actually existed? and if so, what role could they have played? Were they a part of permanent temple decoration, or were they brought to the temple? What size might these statues have been – large or small?

Dorota Ławecka

Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

First Mesopotamian „palaces” – interpretative issues

A building that can be described as a “palace” – the seat of a ruler who, apart from holding a number of important cult-related functions, governs a state (in a political and economic sense) in relative independence from the temple – is archaeologically visible evidence of autonomous royal power. The earliest of such buildings (Early Dynastic III period, around the middle of the 3rd millennium BC) are not easy to identify, especially if they are poorly preserved or just partly unearthed. Since there are no clear, unequivocal features denoting such an edifice at such an early date the attribution of incomplete remains of a few monumental buildings known to us so far is debatable. Unfortunately, written sources also do not provide any firm conclusions in this respect.

The only south-Babylonian Early Dynastic building often regarded as a palace is a structure discovered on tell 2 in Eridu. It is still, even in recent publications often considered as a palace without any reservations or comments, and – what is equally important – it serves as a main argument on the function and as a decisive analogy with some currently discovered edifices (Kish, Abu Salabikh). In the opinion of the author of the presentation, despite its monumental appearance, there are crucial reasons against such an interpretation, precluding the use of an Eridu building in the discussion on Mesopotamian palatial architecture.

Adam Łukaszewicz

Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

Language and power in Greco-Roman Egypt (and elsewhere)

Rulers and their representatives, when addressing their subjects used a language which followed certain patterns and some established rules. Also the average citizens had to respect the linguistic customs required in contact with the governing class. These linguistic rules had their roots in remote past. Such phenomena can be observed in Greek papyri from Egypt and may be compared with some more recent parallels.

Marcin Matera

Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

The king on the roof, or a few words about stamped Bosporan roof tiles

Nowhere in the Greek oikumene stamping of roof tiles was as widespread as in the Bosporan Kingdom. Compared to other centers, the practice of stamping roof tiles stood out there both in terms of the variety of used dies and the regularity. The Bosporan Kingdom was the only place in the entire Black Sea basin where roof tiles were not only stamped with the names of kings but were doing so regularly for at least 200 years. Despite nearly a century of studies on stamps on Bosporan roof tiles, many issues remain unresolved.

Tomasz Nowakiewicz¹, Vital Sidorowich¹, Aleksandra Rzeszotarska-Nowakiewicz²

¹Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

²Institute of Archaeology and Ethnology, Polish Academy of Sciences, Warsaw, Poland

Phallus imperatoris – an essential Gothic (?) instrument of power

The increasing intensity of contacts between barbarians and representatives of imperial Rome at the end of Antiquity is manifested by various types of archaeological sources. In particularly significant cases, they bring new quality to the recognition of phenomena unlighted by the meaning of written sources – which is well exemplified by the recently identified numismatic phenomenon associated with the secondary use of Roman mint stamps by the Goths. Research by A. Bursche and K. Myzgin have indicated that the perceived fascination in this milieu with aurei – probably perceived in terms of symbols of Roman power, strength and prestige – took on the characteristics of a mass phenomenon in the society of the eastern Goths, traced by hundreds of self-made coins functioning outside the economic system of commodity exchange.

On the far fringe of this phenomenon is a find from the remote, north-eastern periphery of ancient Barbaricum, which should be considered the region of present-day Lida. The recently discovered deposit from there contains, among other things, the destructs of a silver and partially gilded Roman vessel with the distinct stigma of barbarian aesthetics and showing, among others, the figure of the emperor with the attributes of his power, made by hand of a barbarian craftsman. It is significant that the content, surprisingly rich in detail, although executed rather clumsily, does not draw on the space of *licentia poetica*, but on the contrary is a reproduction of original Roman motifs, enriched with barbarian themes. Arguably, it can also be seen, by its explicit reference to imperial splendour, as a manifestation of the aspirations of a local chieftain, stimulated by the imagery of the familiar coinage but still somewhat abstract figure of a distant, powerful ruler. The barbarian craftsman, however, took care to ensure that this 'great white father from Washington' (an analogy obvious to all readers of Indian readings) was seen as befitting a ruler, creating an object unique in its significance.

Grzegorz Ochała

Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

“When King Moses George was King of Dotawo” : Nubian rulers in indigenous written sources

Christian Nubian kings are best known from their painted representations preserved on the walls of churches. It seems that for the majority of the population these images were the only way to see their monarchs. However, Nubian kings also occurred, albeit rarely, in local written sources, both epigraphic and papyrological, sometimes personally, as authors, but mostly simply mentioned in different contexts. My paper will explore all these contexts and the roles in which the kings appear in order to see what they can tell us about the social perception of the sovereign in Christian Nubia.

Anna Smogorzewska

Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

„Woman of the palace” – royal attributes of Assyrian queens

A king was a major figure in the Neo-Assyrian art, while „woman from the palace” as a king’s wife was named, was rarely represented. There is still possible to reconstruct some aspects of the Assyrian queens attributes related to their position and roles on the royal court taking into consideration both textual and iconographical evidence. Unique data come from Neo-Assyrian queen burials at Kalhu. Assyrian queen regalia, royal dress and jewelry were not solely a visual aspect of her status. Dress elements can be seen as expressions of courtly, queenly, and individual identity of a queen closely related with a role a queen played on the royal court. The queen’s robe and jewelry also manifested Assyrian imperial power and ideology. Finally, queenly dress reflects diverse styles and foreign inspirations which are also visible in the Neo-Assyrian art.

Maciej Sobczyk

Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

The Mystery of the Yucay Valley. Traces of the dualism of Inca power after the fall of Tawantinsuy – considerations based on archaeological and ethnohistorical sources

Andean dualism is clearly visible in many aspects related to pre-Columbian cultures. We find its traces among movable archaeological objects, in architectural solutions, as well as in the organization of the social structure described by Spanish chroniclers. Various, sometimes surprising aspects of dualism can be found in the small town of Yucay, which is located in the Urubamba Valley in the Cusco department in Peru. The history of Yucay begins with a unique colonial document from 1551, which is an example of Inca cartography. In order to determine the topography and ownership structure of these areas, Corregidor (the governor of Cusco) called in former Inca „cartographers”. Who in Cusco built a clay model of the Yucay Valley, marking on it individual parts of arable land, their values, vegetation and owners (current and former), as well as water sources, rivers and streams. The Spanish commission then drove through the valley and verified the map reading protocol, comparing the model with reality. To their surprise, everything fit...

With the support of local colleagues and informants, I decided to compare data from the document with contemporary information from the „field”. After verification and linguistic consultations, traces are revealed that concern the functioning of the Inca authorities after the withdrawal of the Inca rulers from Cusco to Vilcabamba.

Tomasz Waliszewski¹, Karol Kłodziński²

¹Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

²Institute of Archaeology, University of Gdańsk, Poland

Pokój, bezpieczeństwo i dobrobyt Afryki rzymskiej. Auctoritas cesarska w życiu religijnym Mustis koło Thugga

Władza przyciąga uwagę ludzi. Władza polityczna i władza ekonomiczna. Władcy Cesarstwa rzymskiego stworzyli efektywny system kultu osób rządzących, który przez kilka wieków skutecznie wspomagał procesy integracyjne organizmu polityczno-społeczno-gospodarczego większego od dzisiejszej Unii Europejskiej.

Od 2018 roku Wydział Archeologii UW oraz Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej prowadzą w ramach grantu NCN nr 2020/37/B/HS3/00348 pt.: „(Czytając) Afrykański Palimpsest. Dynamika miejskich i wiejskich społeczności numidyjskiego i rzymskiego Mustis (AFRIPAL), kompleksowe badania nad przeszłością jednego z miast prowincji Afryka Prokonsularna”. Jednym z centralnych obiektów badań w Mustis (Municipium Iulium Aurelium Mustitanum) pozostaje świątynia identyfikowana jako sanktuarium Fortuny Augusta. Celem prezentacji jest krótka charakterystyka fenomenu kultu cesarskiego w tym mieście w oparciu o badania archeologiczne i ewidencję epigraficzną oraz ukazanie tego zjawiska w szerszym kontekście afrykańskim i śródziemnomorskim.

Veneration of propaganda? Official portraits of Nubian authorities in the iconographic programme of Nubian churches

Among the most recognisable artefacts of Nubian Christian culture are the monumental wall paintings. From the ninth century, portraits of rulers, their mothers and bishops began to be placed among the depictions of saints that decorate the walls of churches. The images of these figures were placed on an equal basis with the most important religious figures, and soon figures of kings began to take a central place in the apse, the theologically most important place in the church. What was the nature of these representations? What was intended to be manifested by depicting the main 'pillars' of state and church in this way?

Organizatorzy/ Organisers:

**Adam Cieśliński¹, Agnieszka Tomas¹,
Chiara Cenati²**

¹Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

²Institut für Alte Geschichte und Altertumskunde, Papyrologie und Epigraphik,
University of Vienna, Austria

***Romans and Barbarians:
Examples of Connections
and Interactions on Both
Sides of the Roman
Frontiers in Europe***

Dávid Bartus

Eötvös Loránd University, Budapest, Hungary

„Quadorum venere legati” – The Emperor’s Fatal Meeting with the Barbarians in Brigetio

The legionary fortress is the least researched of the three main topographical parts of Brigetio. Although the retentura of the legionary fortress is almost entirely covered by modern buildings, the praetentura can be researched by remote sensing methods. The northern wall and gate, several roads and buildings have been identified on aerial photos during the last decades. One of the most interesting features is a large, apsidal building near the porta principalis dextra, which we excavated in 2017–2018.

The area of the building is approximately 600 m², consisting of an apse, two large halls and a number of smaller rooms. Several brick stamps and coins indicate that it was built most likely by the Frigeridus dux in the first years of the 370s. Valentinian I died on 17 November 375 in the legionary fortress of Brigetio, when he gave an audience to the Quadi and suffered a stroke, as told by Ammianus Marcellinus, but the exact location of the audience and the death of the Emperor was unknown until now. The aula-like plan and the dating of the building indicate that it was the most suitable place for an imperial audience, and Valentinian I most likely died there.

Ivan Bogdanović¹, Ilija Mikić¹, Nataša Šarkić²

¹Institute of Archaeology, Belgrade, Republic of Serbia

²Aita Bioarchaeology, Barcelona, Spain

Hand in Hand to eternity: A Particular late Roman Triple Grave from Viminacium

Viminacium was a legionary fortress on the Danube. The capital of the Roman province of Moesia Superior, later Moesia Prima, developed alongside the fortress. As the so-called “city of the dead”, Viminacium is also the largest Roman cemetery ever excavated. In its broader vicinity around 14,500 graves were found.

The subject of this article is a unique burial, a triple grave (no. 60) excavated within the amphitheatre, situated in the north-eastern corner of the city. It is a portion of the tiny cemetery that has 67 inhumations dated to the late 4th century. Three men were discovered holding hands inside the modest pit. An anthropological investigation concludes that the individuals buried were most likely soldiers who were slaughtered mercilessly.

This paper serves as an introduction to the tale of the unknown soldiers and the community buried above the amphitheatre. We will also discuss the Viminacium in Late Antiquity when the city walls were dismantled and the amphitheatre was no longer in use.

Chiara Cenati¹, Florian Matei-Popescu²

¹Institut für Alte Geschichte und Altertumskunde, Papyrologie und Epigraphik, University of Vienna, Austria

²Vasile Pârvan Institute of Archaeology, Bucharest, Romania

From Dacici Maximi to Carpici Maximi and Gothici Maximi: Wars and Victories on the Lower Danube in the Imperial Cognomina

Starting from the third century crisis, cognomina ex virtute referring to military victories became an integrating part of the

imperial titulature. In a time of invasions, when the borders of the empire were severely threatened, especially on the Lower Danube, as we also learn from the new fragments of P. Herennius Dexippus' *Scythica* (F. Mitthof, G. Martin, J. Grusková, *Empire in Crisis: Gothic Invasions and Roman Historiography*, Vienna 2020), this type of imperial propaganda had aim at being reassuring and represented a power statement by the emperors. In the 3rd century AD, the title *Dacicus Maximus* appears in the official titulature of Maximinus Thrax (S. Nemeti, *Dacici Maximi. The "Barracks Emperors" and the Conflicts with the Barbarians near the Frontiers of Dacia*", *AMN* 57/1 (2020) 129–141). Philippus Arabs is the first who adopts the cognomina *Carpicus Maximus*, followed by Aurelian and the Tetrarchs. In the late fourth century, the long lists of victories against barbarian tribes starts being summarized in expressions like *debellator et victor gentium barbararum*, which reflect the style and language of the Imperial *Panegyrici* (N. Zugravu, *Veterum principum exempla superare. Un motiv retoric și ideologic în epigrafia, istoriografia și oratoria latină târzie*, *Classica et Christiana* 17.1, (2022) 309–335).

In this paper, we shall give an overview on the use of these titles, with a particular attention to the meaning of *Carpicus Maximus* and *Gothicus Maximus*, which refer to the conflicts in the Lower Danube. How do these imperial cognomina evolve and how precisely do they refer to actual wars and victories? In what cases do they contradict the evidence of literary sources and archaeological finds or are supported by them? In what measure are they merely a result of imperial propaganda?

Adam Cieśliński¹, Morten Hegewisch²

¹Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

²Institute of Prehistoric Archaeology, Free University of Berlin, Germany

A ceramic lamp from Turza Wielka (formerly Groß Tauersee) in north-east Poland. On Roman influences on the Barbaricum and the interpretation of selected adaptations

The paper presents the old find of a grave item from Turza Wielka. The find is a ceramic object that imitates a Roman oil lamp. The find has so far remained relatively unnoticed in research, but is being analyzed more intensively here. The grave context, cultural position and dating are highlighted, and possible Roman parallels are highlighted. To interpret the imitated oil lamp, the use of oil lamps in the Roman Empire is examined, and theoretical concepts are also used to interpret the lamp in the present findings.

Sven Conrad

University of Tübingen, Germany

Roman finds on the left bank of the lower Danube – evidence of intensive contacts across the Limes border

During field surveys conducted in the year 2000 between Giurgiu and Zimnicea, Roman finds, mainly pottery, were discovered on several sites along the edge of the terrace. These finds can be dated to the 3rd to 4th century. As there have been no archaeological excavations to date, their interpretation is only possible from the context of other finds. The archaeological evidence suggests that these settlements in question were likely inhabited by the local population, as opposed to being provincial Roman sites. This is supported by the presence of finds that could be considered 'Latest Iron Age', the lack of typical Roman artifacts such as roof tiles, and the location of the sites themselves. These settlements can be attributed to the Sântana de Mureș-Chernyakhov culture, which is known for having a significant proportion of Roman artifacts in their graves and other archaeological features.

Katarzyna Czarnecka

State Archaeological Museum in Warsaw, Poland

Why they didn't like Roman locks and keys? Rare imports of locking devices from the Empire

Many various artifacts – coins, glass beads, brooches, swords, bronze, glass, terra sigillata vessels – were imported from the Roman Empire by the local people in Barbaricum. It is interesting why Roman caskets and keys very rarely appeared

in the area outside the limes and in the area of the Przeworsk culture they are unique finds. The very first idea of the technique of producing locks was probably borrowed from the Celts, but the locking devices of caskets were an original, local invention. Separate finds of Roman keys (without lock elements) most probably should be treated as artifacts of special meaning (amulets?).

Roman padlocks also are extremely rare finds outside the limes. One of the most interesting find is a shackle padlock with a key from cemetery of the Bogaczewo culture in Mojtyny, north-eastern Poland. Apart from the very few, obvious imports from the empire (like discussed above find from Mojtyny), slightly different types of padlocks were in use in Barbaricum. The very principle of operation of the padlock is undoubtedly taken from Roman products, however, it had been creatively adapted by the local, Germanic locksmith.

Lina Diers

Austrian Archaeological Institute, Austrian Academy of Sciences, Austria

Between and Beyond? Commodities and supply systems of the pottery production sites in the territory of Nicopolis ad Istrum (2nd–3rd c. AD) – an overview

It has long been common consensus in the research debate about Roman Moesia Inferior/Thracia that the pottery production centres in the territory of Nicopolis ad Istrum supplied not only the main urban settlements but also the wider region between the Stara Planina and the Danube on a north-south, and the Osam and Yantra rivers on a west-east axis throughout the 2nd and 3rd century AD. A research project that is currently being conducted at the Austrian Archaeological Institute in Vienna now for the first time aims to verify this assumption with an encompassing approach and on a larger scale: A broad database of Moesian sigillata, red slip ware, utility ware, and cooking ware from the 4 main production sites of Varbovski Livadi, Pavlikeni, Butovo, and Hotnitsa as well as from the 2 urban centres of the region, Nicopolis ad Istrum and Novae, and 4 rural settlements of varying character – Kozlovets, Lyaskovets, Radanovo, and Gorna Lipnitsa/Mramora allows for the establishment of ware and fabric groups and the identification of potential spatial and/or chronological variations in the typology/production spectrum of the workshop sites. Archaeometric analyses (thin-section petrography and Instrumental Neutron Activation Analysis) add the level of provenance studies, which not only facilitates the determination of geochemical production fingerprints but also verifies the distribution patterns of the pottery throughout the area of interest. The presentation shortly introduces the project agenda and methodology and then zooms in on first results from the 2023 pottery campaign in Veliko Tarnovo and Svishtov.

Ireneusz Jakubczyk

Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

Situlae E 18 in Barbaricum

Numerous objects from the provinces of the Roman Empire have been found and registered on Polish territory for more than two hundred years. These finds are referred to as Roman imports, very important and valued by archaeologists and historians historical sources. They are used to reconstruct the contacts of Barbarian peoples with the Empire, both of a commercial and political nature. In this group of finds, metal vessels, including buckets of the Eggers 18 type, occupy an honorable place. These vessels have already been analyzed many times in the literature. These studies have dealt with typological issues, the places of their manufacture, dating. To a lesser extent, these analyses have dealt with the context of their discovery and the accompanying artifacts. It is mainly on these elements that I would like to focus in the proposed paper.

Jan Jílek

Faculty of Arts, Masaryk University, Brno, Czech Republic

The cult of Iupiter Dolichenus in the Central European Barbaricum?

The study evaluates and interprets a new find of fragments of a triangular votive plaque of Iupiter Dolichenus from Újezd

u Rosic, Brno-Country District (Moravia, Czech Republic) and places it in the context of the Central European Barbaricum and the Roman Middle Danube region. Due to their isolated occurrence in the landscape, the fragments of the triangular votive plaque from Újezd u Rosic are an evidence for ritual behaviour of the local barbarian populations rather than a lost item. The presence of the plaque outside the Roman border can hypothetically be connected with the events of the Marcomannic Wars, or with the period of unrest between the Germanic tribes and the Roman power under the Late Severans.

Bartosz Kontny

Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

Turbulent time. Crisis of the Third Century as seen from Central-European perspective

New discoveries and studies shed a light on the cultural situation in the Central European Barbaricum in the third century. From one side one may observe militarisation and martial activity in northern Europe shown by war booty offerings (e.g. Illerup), from the other in spread of Scandinavian military model in Barbaricum, possibly resulting from the participation of Barbarians living to the south of the Baltic Sea in aforementioned wars and other military expeditions of ethnically mixed retinues. Finds from the battlefield at the Harzhorn in Lower Saxony (probably AD 235) allow to assume the participation of distant Barbarians in the clashes and so do the finds of Barbarian militaria found in destruction layers on the Roman limes. The catalyst for change may have been the presence of the Romans in Central Germany and Central Poland (Kuyavia), probably for the purpose of recruiting into the army. It led to the creation of a new cultural situation in the western Germania. Warriors from the Lubusz Group or Przeworsk Culture played their role in these affairs.

Martin Lemke

Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

Your province is my pasture. The Dobruja in Antiquity in the eyes of Romans and non-Romans

Dobruja essentially comprises the Late Roman province of Scythia minor and ranges from Dunavăți in the northeast and Smârdan in the northwest to the mouth of the Batova River on the Black Sea in the south. Geologically, it is in a sense a bridge: an extension of the South-Russian steppes meeting an extension of the Balkan foothills. It is also an area with a very specific landscape and climate, both modified only slightly over the last two millennia. Ovid described Dobruja as a treeless steppe and nearly 2000 years later General von Moltke wrote bluntly: "This land is a desert one would not expect in Europe". Despite relatively fertile loess cover, Dobruja's agricultural potential was rather limited historically, because of limited access to water. The population therefore was frequently nomadic, originating from the steppes of Scythia.

Rome was reluctant to include the area into the Empire, but once this was done on the basis of geopolitical necessity (securing the Danube frontier), the low population numbers in Scythia minor/Dobruja led the Roman administration to establish artificial settlements, easily discernible by the symmetry in their distribution and the Latin toponyms. This development program resulted in a relatively large number of agricultural communities in the Dobruja contrasting with their absence in other parts of Lower Moesia.

Dobruja's role as a bridge for communication within this part of Europe was significant for the inhabitants on either side of the limes. If the Balkans are a link between Europe and Asia (Minor), then Dobruja is a bridge between the Balkans and the steppes of Ukraine and northeastern Europe. A road led along the eastern edge of the Balkan Peninsula, across Dobruja, through the least mountainous areas, connecting the Bosphorus and northern Europe. Eventually, this geographical element, which may not have been very important for the inhabitants of the Mediterranean, became, starting in the 3rd century CE and in combination with convenient natural routes leading along the Prut and Dniester rivers further north, a catalyst for population movements that in effect turned the Roman world upside down.

The unfavorable "living" conditions in Dobruja were therefore naturally contrasted with the good transport conditions across the Balkans. Both factors were to have a dominant influence not only on the development of the province, but also, quite directly, on the history of the Empire.

Kyrylo Myzgin

Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

Sworn friends, best enemies. Some new data on Roman-Barbarian relations in the light of the coin finds

Traditionally, the primary sources of Roman coins for the barbarian population are considered to be their military and political relations with the Roman Empire. These sources include plunder during military campaigns in the provinces, ransoms of prisoners, contributions, annual payments, diplomatic gifts, and payments for service in the Roman army. The economic role in the influx of coins, if any, was minimal and likely pertained mostly to territories bordering the Empire. Recent coin finds, particularly in Eastern Europe, indicate that in the second half of the 3rd and 4th centuries, a significant source may have been incorporating individual Gothic units into the armies of political opponents of the central imperial power. An overwhelming Gothic victory at Abritus in 251 probably established them as a formidable military force that the Empire had to consider. Furthermore, in the second half of the 3rd century, from the territory of the Roman provinces in the barbarian environment, the technology of counterfeiting official Roman coins may have penetrated. The presentation will delve into these and other new findings regarding Roman-Barbarian relations in Barbaricum during the Late Roman period in the light of the coin finds.

Andreas Rau

Leibniz Zentrum für Archäologie, Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie, Schleswig, Germany

Late Roman silver coinage in Northern Europe and Anglo-Saxon migrations

During the last two decades increased and professionalised use of metal detectors has led to an extreme growth in the number of siliquae/argentei in northern Germany and southern Scandinavia. Due to their very small number, these have so far been rather marginalised in the discussion of Roman coins in northern Europe, which is dominated by finds of denarii and gold coinage.

Both the composition of the material according to types and mints and the comparison with neighbouring regions allow important cultural-historical conclusions to be drawn. Furthermore, the occurrence of siliquae/argentei in burials and hoards of Hacksilber allow further interpretations.

These are particularly relevant to the question of the „adventus Saxonum” in Britannia, but also to the connection of this island province’s post/sub-Roman phase to the continent.

Melinda Szabó

Eötvös Loránd University, Budapest, Hungary

Women on the Barbarian border. A case study on the area of Brigetio

Living on the frontier of two worlds always has its own characteristics. In the specific situation of Brigetio (Komárom, HU), because of the legionary fortress and smaller forts, the most determining phenomenon on the Roman – Barbarian border was the dominance of military presence.

The question of my paper is the situation of women in these particular conditions. From Brigetio, 113 women are known, who were mostly members of soldier families. Compared to them, women in civilian context appear in a lower number. On one hand, the analysis of these women could lead to new data on the process of Romanization, regarding the presence of indigenous names or the clothing style visible on tombstones. Also, the presence of various social groups could reveal differences between the two parts of the settlement complex, the canabae and the civil town. But on the other hand, microhistorical research could show new aspects regarding the structure of Roman society, including Roman-Barbarian relations. There are some outstanding examples, like a 10-year-old wife, the forgotten, but distinguished wife of a slave, or the only known priestess of Brigetio.

As the pilot project of a wider, systematic analysis of women in the province of Pannonia, this presentation tries to show the possibilities, what results could be carried out by examining this forgotten group of Roman provincial society.

Paweł Szymański¹, Iwona Lewoc²

¹Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

²Terra Desolata Foundation, Warsaw, Poland

Enamelled Roman Brooch from the Czarna Struga in Puszcza Borecka – short report

In 2023 archaeological reconnaissance of the north-eastern part of Puszcza Borecka was launched as a joint initiative of the Terra Desolata Foundation and the Faculty of Archaeology, University of Warsaw. During the research, several uncharted archaeological sites were registered. At archaeological site Szwałk 18, which was initially defined as a settlement of the West Balt milieu peoples, bronze enamelled Roman brooch type I.32 according to K. Exner was found. It was most likely manufactured in the Rhine workshops. This is the second find of this type in the Masurian Lakeland and probably the fourth in the Baltic lands.

The presentation includes the portrayal of the artifact, the circumstances of its uncovering, as well as its position within said site. We will also analyse the location of the brooch in the context of finds known from the Balt milieu and European areas.

Agnieszka Tomas

Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

Novae and the Barbarians. Tracing Encounters Through Material Culture

From the cultural and socio-economic point of view, the place where Novae was founded had a transit character between the La Tène culture and Hellenistic heritage, which was well communicated in the inscribed boundary stones containing an expression *inter Moesos et Thracas*. The fortress was located in specific and unfavourable transitional areas within the frontier zone, between the non-provincial lands north of the Danube and the Roman Empire. Nevertheless, together with Durostorum, it became one of the most stable and longest-standing Roman military centers along the Lower Danube.

The presence of non-Roman ethnos in Novae during the first three centuries from its foundation is difficult to trace. In the period of conquest and consolidation of the lower Danubian provinces the military bases were isles of *romanitas* expressed in many spheres of life including material culture, religious acts and official language. After the 3rd-century crisis this picture began to change in the last decades of the 4th century onwards. A closer look at several interesting finds from this period will illustrate the nature of these changes and the possibility of their assessment by modern scholars.

Organizatorzy/ Organisers:**Natalia Lockley¹, Marek Baczewski²,
Adam Budziszewski²**¹Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Warszawski,
Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej, Uniwersytet Warszawski, Polska²Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Warszawski,
Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

**Back to the...PAST 2!
Badania przeszłości
w perspektywie
młodych badaczy**

Jakub Artemiuk on-line

Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Warszawski, Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Poszukiwanie ruchomych zabytków archeologicznych w Danii i w Polsce – próba porównania

Celem referatu jest przybliżenie duńskich rozwiązań dotyczących poszukiwania ruchomych zabytków archeologicznych i współpracy muzealników z tzw. „poszukiwaczami skarbów”, a następnie porównanie ich z funkcjonującym jeszcze w Polsce systemem pozwoleń na prowadzenie takich poszukiwań oraz z mającymi wejść w życie 1 maja 2024 r. nowymi przepisami. System duński jest przez wiele osób uważany za wzorcowy przykład wdrożenia liberalnego podejścia do zjawiska amatorskiego poszukiwania zabytków przy pomocy wykrywaczy metali. W referacie zostaną omówione podstawy zarówno prawne duńskiego systemu, jak również rozwiązania praktyczne – w szczególności portal do rejestrowania znalezisk oraz aplikacja mobilna. Przyjrzenie się funkcjonowaniu duńskiego modelu w praktyce jest o tyle istotne, że autorzy nowelizacji rodzimej ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z lipca 2023 r. w pewnym zakresie inspirowali się duńskimi rozwiązaniami. Porównanie aktualnego i przyszłego systemu polskiego z modelem duńskim pozwoli na ocenę celowości dokonanych nowelizacją zmian oraz wskazanie słabych punktów zarówno w obecnej, jak i mającej zacząć funkcjonowanie od 1 maja 2024 r. regulacji dot. poszukiwania zabytków ruchomych przy użyciu urządzeń elektronicznych.

Marek Baczewski

Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Warszawski, Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Struktura osadnicza Mazowieckiego Centrum Starożytnego Hutnictwa

Mazowieckie Centrum Starożytnego Hutnictwa (MCSH) było jednym z trzech głównych ośrodków produkcji żelaza na terenie zajęтым przez ludność kultury przeworskiej w okresie przedrzymskim i okresie wpływów rzymskich. Mimo długiej historii badań, jak również dobrego rozpoznania MCSH pod względem badań powierzchniowych i wykopaliskowych do tej pory pojawiło się niewiele prac skupiających się na bardziej szczegółowych aspektach jego funkcjonowania. Jednym z nieomówionych dostatecznie zagadnień jest struktura osadnicza, rozumiana jako wzór organizacji przestrzennej systemu osadniczego. Poznanie tego zagadnienia wydaje się kluczowe dla zrozumienia procesów zachodzących w centrum produkcji metalurgicznej, gdzie wybór odpowiedniej lokalizacji mógł być jednym z głównych czynników umożliwiających wytop żelaza. Istotną kwestią jest również rozpoznanie organizacji przestrzennej osadnictwa wchodzącego w skład Centrum oraz tego jakie relacje przestrzenne istniały pomiędzy jego poszczególnymi elementami. Na podstawie dotychczas zebranej bazy danych możliwe jest przeprowadzenie szeregu analiz przestrzennych i analiz statystyki przestrzennej. Podczas referatu zostaną zaprezentowane metody użyte podczas analiz oraz interpretacje ich wyników.

Aleksandra Barejko¹, Emil Malewicz²

¹Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Warszawski, Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

²Instytut Archeologii i Etnologii, Polska Akademia Nauk, Warszawa, Polska

„Wdowi grosz”, czyli kilka słów o najnowszych znaleziskach monet rzymskich z Pojezierza Mrągowskiego, północno-wschodnia Polska

Pojezierze Mrągowskie, będące regionem Warmii i Mazur, uznawane jest współcześnie za kolebkę kultury bogaczewskiej, funkcjonującej w okresie wpływów rzymskich środkowoeuropejskiego Barbaricum. Na terenie tej jednostki kulturowej najpopularniejszą kategorią importów rzymskich, po paciorkach szklanych, stanowią monety antyczne, które najprawdopodobniej trafiły na te obszary w związku z pośrednictwem plemion w handlu nadbałtyckim bursztynem. Niestety większość numizmatów pozyskana została w trakcie XIX i na początku XX wieku podczas licznych prac badawczych, organizowanych przez archeologów z ośrodka w Królewcu i znana jest jedynie z enigmatycznych opisów oraz pojedynczo opublikowanych rycin. Wśród 91 monet odkrytych na terenie mikroregionu, 57% to zabytki znane wyłącznie z kwerend i literatury archiwalnej. Prowadzone od końca lat 40. badania wykopaliskowe, głównie przez obecny Wydział Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, systematycznie dostarczały kolejnych egzemplarzy tej kategorii zabytków. Najlicniejszą grupę monet rzymskich odkryto jednak podczas badań powierzchniowych, głównie weryfikacji archiwalnych stanowisk sepulkralnych. Nowe znaleziska denarów z cmentarzysk, przeciwstawiają się kategoriycznej tendencji przedstawianej w literaturze do „faworyzowania” przez Bałtów w obrządku pogrzebowym jedynie dużych brązów – głównie sesterców. Ponadto wśród zarejestrowanych egzemplarzy znajdują się zarówno starsze, jak i młodsze egzemplarze niż te pochodzące z głównego nurtu napływu monet, emitowanych w II w. i w pierwszej połowie III w. n.e. Do wyjątkowych znalezisk należy także podwójnie perforowany denar, który mógł pełnić zarówno funkcję ozdobną, jak i apotropaiczną.

Adam Budziszewski

Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Warszawski, Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

ChatGPT, napisz za mnie rozprawę doktorską

Podczas wystąpienia omówię różnorodne aspekty korzyści wynikających z wykorzystania Large Language Model (LLM) w procesie pisania rozprawy doktorskiej. Po pierwsze, skupię się na możliwościach generowania treści, a także ich jakości. Sprawdzę, czy LLM może pomóc w tworzeniu spójnych i zwięzłych tekstów, a także omówię jego użyteczność w analizie danych. W końcu przedyskutuję czy LLM może pomóc nam w doborze metod. Nie można jednakże pominąć ograniczeń związanych z wykorzystaniem LLM w pisaniu rozpraw doktorskich. W czasie wystąpienia skupię uwagę na problemach związanych z jakością generowanych treści, ryzykiem plagiatu wynikającym z braku danych o źródłach, z których korzysta LLM oraz brakiem kontroli nad procesem tworzenia. Wnioski wyciągnięte z prezentacji pomogą badaczom lepiej zrozumieć potencjał wykorzystania Large Language Model w pisaniu rozpraw doktorskich, a także świadomie podejmować decyzje dotyczące jego implementacji w dalszej praktyce naukowej.

Jerko Luka Gašpar

University of Zagreb, Republic of Croatia

Tracing evolution of spatial organisation through cartographic data: case study of wider Funtana area

Ever since the introduction of the modern archaeological science to Istrian peninsula in 19th century, researchers have been preoccupied with the question of spatial organisation of Istrian historical landscape. Their research, however, was mostly based on speculation and it wasn't until the 2nd half of the 20th century that a more systematic approach stemmed from early aerial photographs. Soon enough, evidence of Roman centuriation on the territories of Roman colonies Pola and Parentium started to pile up. In contemporary times, numerous digital tools as well as digitized cartographical sources have greatly enhanced our understanding of Istrian landscape, particularly of the extent of Roman centuriation. These new methods and capabilities have provided ample opportunity for aspiring researchers to enhance our

knowledge of historical landscape and its features which survive it. This presentation shall present the spatial analysis of an area closely corresponding to area of current Municipality of Funtana, Croatia, itself situated in the southern part of Parentium's ager. The analysis consists of reviewing both contemporary satellite imagery and cadastral plan, coupled with close examination of older orthophoto images and 19th century military surveys of the area thus creating a diachronic dataset which allows us to identify large number of landscape features and provide a terminus ante quem datation for them. An attempt will be made to interpret the observed landscape features as a possible relict of historical spatial organisation and several methodological questions shall be addressed such as validity of relying solely on digital methods while excluding field surveying and some other problems as well.

Adrianna Gizińska

Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Warszawski, Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej, Uniwersytet Warszawski, Polska

Mezja Dolna w latach 230–235 w świetle źródeł epigraficznych

Ostatnie lata panowania Aleksandra Sewera stały pod znakiem konfliktów militarnych. Sytuacja, w której znalazło się Cesarstwo ostatecznie miała doprowadzić nie tylko do śmierci cesarza, ale również zapoczątkować okres kryzysu politycznego i militarnego. Wykorzystując źródła epigraficzne, przekazy pisane i dane archeologiczne postaram się przedstawić wydarzenia w prowincji w ostatnich latach panowania Aleksandra Sewera. Analiza tekstów oraz miejsca znalezienia zabytków dają wgląd w sytuację jaka miała miejsce w latach 230–235 w Mezji Dolnej.

Agata Grzędzielska

Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Warszawski, Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Kilka słów o bałtyjskiej modzie oraz o chronologii względnej – kultura bogaczewska w fazie B₂/C₁

W okresie wpływów rzymskich obszar Pojezierza Mazurskiego zamieszkały był przez ludność kultury bogaczewskiej, zaliczanej do kręgu kultur bałtyjskich. W jej dziejach szczególnie interesujący jest przełom II i III stulecia n.e. – czas intensywnego rozwoju osadniczego na terenie Mazur oraz tworzenia się nowego ośrodka kulturowego na Suwalszczyźnie. W chronologii względnej ten okres odpowiada fazie B₂/C₁. Jest to faza określana jako „przejściowa”, wyznaczająca moment zachodzenia na siebie dwóch horyzontów chronologicznych. W praktyce oznacza to współwystępowanie zabytków ze starszego okresu wpływów rzymskich (fazy B) razem z zabytkami posiadającymi już późnorzymską metrykę (z fazy C). Fazie B₂/C₁ w kulturze bogaczewskiej poświęcano w literaturze dotąd niewiele uwagi, a znaczny przyrost źródeł w ostatnich kilkudziesięciu latach zachęca do ponownego przyjrzenia się temu zagadnieniu. Kluczem do jej zrozumienia jest szczegółowa analiza podstawowych elementów ubioru odkrywanych w grobach z tamtego okresu (przede wszystkim zapinek). Warto zauważyć, że niektóre kategorie ozdób są bardzo zróżnicowane wewnętrznie (przykładowo, mogą być wykonane w inny sposób, mieć inne wymiary lub proporcje, odmienny sposób dekoracji lub dodatkowe elementy). Celem niniejszego wystąpienia jest zaprezentowanie kilku przykładów mazurskiej mody, które mogą przynieść istotne wskazówki do lepszego zrozumienia chronologii względnej w fazie B₂/C₁.

Michał Lis

Instytut Archeologii, Uniwersytet Jagielloński, Polska

Lokalne kontakty kulturowe we wczesnej epoce brązu na obszarze dorzecza Wisły w oparciu o techniki fizykochemiczne

Badania nad kolonizacją wczesnej epoki brązu w karpackich dorzeczach Wisły stanowią temat, który nie jest szeroko opracowany. Wynika to głównie z ograniczonej liczby zabytków archeologicznych pozyskanych podczas badań terenowych oraz destrukcji najstarszych warstw na stanowiskach osadniczych. W badaniu podjęto próbę analizy materiału ceramicznego z wykorzystaniem zaawansowanych technik laboratoryjnych (XRD, XRF, SEM) w celu zidentyfikowania korelacji z materiałem o podobnych cechach stylistycznych i technologicznych pochodzącym z pobliskich stanowisk. Dodatkowo, starano się określić lokalizację potencjalnych źródeł materiału plastycznego

wykorzystywanego do produkcji ceramiki. Nasze badania wykazały, że ceramika charakteryzująca się wzornictwem spiralno-guzowym, obecna na stanowisku osadniczym w Marcinkowicach, jest lokalnym importem i wytworem ludności napływowej. Celem prezentacji jest przedstawienie metodologii oraz samej problematyki tego rodzaju badań, które mają zastosowanie w interpretacji materiału ceramicznego z obszaru Europy Środkowo-Wschodniej.

Natalia Lockley

Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Warszawski, Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej, Uniwersytet Warszawski, Polska

Kulty egipskie w rzymskim forcie Apsaros (Gruzja)

Prezentowany referat ma na celu analizę, w możliwie najszerszym kontekście, drobnych zabytków związanych z kultami egipskimi znalezionymi na terenie tzw. pretorium i principia datowanymi na I–III w n.e. znalezionych przez polsko-gruzińską ekspedycję w Gonio-Apsros w latach 2014–2023. Poza próbą określenia funkcji zabytków w starożytności, poruszony zostanie problem kultów oraz jego znaczenia dla jednostek w Apsaros.

Emil Malewicz

Instytut Archeologii i Etnologii, Polska Akademia Nauk, Warszawa, Polska

Mennictwo złote Teodozjusza III (715–717)

Ze względu na miejsce produkcji złote monety bite w okresie trwających niespełna dwa lata rządów Teodozjusza III można podzielić na dwie grupy. Pierwsza z nich obejmuje wyroby mennicy konstantynopolińskiej, charakteryzujące się wysokim poziomem artystycznym przedstawień, a także utrzymaniem tradycyjnych standardów wagowych oraz standardów zawartości kruszcu (95–98% Au). Grupa druga składa się z emisji warsztatów zlokalizowanych na zachód od Konstantynopola – na Sardynii, Sycylii oraz w Italii. Produkty tych mennic są zróżnicowane stylistycznie. Cechuje je obniżona waga i zmniejszona zawartość złota. Na zdecydowanej większości typów monet tej grupy nie pojawiają się oznaczenia mogące wskazywać na konkretne pochodzenie mennicze. Z tego względu próby ustalenia proveniencji menniczej nierzadko opierają się na analizach stylistycznych i zależą od subiektywnej interpretacji badacza. Dotychczas najpełniejszy zbiór typów złotych monet Teodozjusza III przedstawił Wolfgang Hahn w trzecim tomie *Moneta Imperii Byzantini* (1981). Od momentu wydania tej publikacji na rynku antykwarycznym pojawiły się nowe typy monet Teodozjusza III, co pozwoliło uzupełnić katalog austriackiego badacza, a także w niektórych przypadkach zrewidować ustaloną przez niego typologię. W swoim referacie przedstawię uzupełniony katalog złotych monet Teodozjusza III oraz zaproponuję nowy podział typologiczny znanych emisji.

Anita Murawska

Wydział Biologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Zastosowanie markerów molekularnych zarchiwizowanych w stratyfikowanych złożach torfowych w rejonie udokumentowanych osad ludzkich do rekonstrukcji paleo- i prehistorycznych pożarów

Odtworzenie historii pożarów pozwala prześledzić zmiany klimatu i środowiska. Opanowanie ognia przez ludzi miało znaczący bezpośredni i pośredni wpływ na środowisko. Początkowo wykorzystywano go sporadycznie/rytualnie, z czasem przerodziło się w gospodarkę żarową.

W badaniach paleoklimatycznych i paleośrodowiskowych wykorzystuje się różne grupy markerów pożarowych pozwalających na wykonanie kompleksowej rekonstrukcji paleośrodowiska na wybranym obszarze. Oprócz zwęglonych fragmentów drewna – węgielków (charcoals), do tej grupy należą również markery molekularne, m.in.: wielopierścieniowe węglowodory aromatyczne (WWA), fenole, oraz n-alkany.

Torfowiska, jako archiwa paleośrodowiskowe, przechowują informacje o historii paleośrodowiska dzięki stabilnym warunkom, sprzyjającym zachowaniu w różnym stopniu rozłożonej materii organicznej, zawierającej swoiste związki organiczne, jako produkty jej rozkładu lub związki zdeponowane np. w trakcie pożarów złoża lub lasów. Analiza zawartości markerów pożarowych (węgielki, WWA) wraz z markerami przemian środowiska (fenole, n-alkany) w złożach

torfowych umożliwiła uzyskanie zróżnicowanych danych o przedziale czasowym oraz miejscu pożaru i składu spalanej materii organicznej. Specyficzne ślady pożarów w odpowiednich warunkach zachowują się w osadach i w połączeniu z szeroko stosowanymi markerami lipidowymi, pozwalają na rekonstrukcję zmian zachodzących w badanych ekosystemach na przestrzeni tysięcy lat.

Celem projektu jest zbadanie wybranych markerów pożarowych w stratyfikowanych osadach torfowych z wytypowanych torfowisk o udokumentowanej historii osadnictwa paleolitycznego i neolitycznego, tj. Bagno Całowanie oraz torfowiska w okolicy Hrubieszowa i Lipska, w basenie Górnej Biebrzy. Wykorzystanie danych geomorfologicznych i archeologicznych pozwoli na rekonstrukcję historii pożarów w rejonach paleolitycznych i neolitycznych osiedli ludzkich. Badania zostaną przeprowadzone we współpracy z zespołem archeologów Wydziału Archeologii UW, geomorfologów z Zakładu Geomorfologii i Geoarcheologii UJK, Muzeum Podlaskiego w Białymstoku oraz Instytutu Botaniki PAN.

Agnieszka Ryś-Jarmużek

Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Warszawski, Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Socjoekonomiczne aspekty funkcjonowania gospodarstw domowych w Egipcie. Studium przypadku osady z Trzeciego Okresu Przejściowego (1069–702 r. p.n.e.) w Tell el-Retaba

Referat przedstawia wyniki projektu doktorskiego dotyczącego socjoekonomicznych aspektów funkcjonowania gospodarstw domowych w Trzecim Okresie Przejściowym (1069–702 r. p.n.e.) w Egipcie. Głównym problemem badawczym było zrozumienie ekonomicznej i społecznej funkcji domostwa oraz jego roli w szerszym kontekście osadniczym i państwowym. Studium przypadku stanowi tutaj osada datowana na ten okres z Tell el-Retaba. W pracy zostało wziętych pod uwagę kilka kategorii źródeł archeologicznych znajdujących w kontekstach domowych – narzędzia, instalacje, odpadki, surowce oraz pozostałości roślinne i kości zwierzęce. Projekt przewidywał dwa etapy prac – analizę technologiczną znalezionych artefaktów oraz analizę obszarów aktywności. Pierwszy etap dotyczył zrozumienia funkcji poszczególnych obiektów znajdujących wewnątrz domostw oraz rekonstrukcji codziennych aktywności, którymi zajmowali się mieszkańcy Tell el-Retaba. Drugi etap z kolei miał na celu ustalenie powiązań pomiędzy codziennymi czynnościami domowymi, rzemiosłem oraz działalnością rolniczą i hodowlą zwierząt. Analiza poszczególnych elementów omawianego zagadnienia wykazała, że głównym zajęciem mieszkańców Tell el-Retaba było rolnictwo oraz rybołówstwo, ale zajmowali się oni również produkcją tkanin i sieci rybackich, oraz inną działalnością rzemieślniczą na niewielką skalę, która była dodatkiem do codziennych prac domowych. Mieszkańcy korzystali również ze wspólnych przestrzeni znajdujących się poza domostwami, gdzie znajdowały się m.in. piece. Każde gospodarstwo domowe posiadało swój własny system magazynowania, jednak wydaje się, że miał on służyć raczej doraźnym potrzebom mieszkańców, a główne miejsce magazynowania znajdowało się poza omawianym obszarem mieszkalnym.

Kacper Siejkowski

Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Jagielloński, Polska

Średniowieczne instrumenty muzyczne w polskich zbiorach archeologicznych

W badaniach nad instrumentarium polskiego średniowiecza zasadniczą rolę należy przypisać archeologii. Podczas prac wykopaliskowych w ostatnim stuleciu pozyskano tak wiele instrumentów i przedmiotów dźwiękowych, którymi można byłoby wypełnić niejedną wystawę muzealną. Profesor Józef Kostrzewski w 1949 roku stwierdził, że wykopaliska archeologiczne z roku na rok dostarczają tak dużą liczbę instrumentów muzycznych, że umożliwiają badania nad dawną muzyką od X do XII wieku włącznie. Wciąż jednak nasza wiedza o kulturze muzycznej w średniowiecznej Polsce jest bardzo ograniczona. Sytuacja ta spowodowana jest przede wszystkim „niemymi” zabytkami, które w przeszłości tworzyły oprawę muzyczną książęcych dworów, zamków, karczm oraz egzystowała na ulicach średniowiecznych miast. Archeologia muzyczna jest zasadniczo nową dyscypliną naukową skupiającą się na zagadnieniach muzycznych w kontekście znalezisk archeologicznych. Narzędzia muzyczne z wszelkiego rodzaju piszczałkami, gęslami, trąbami czy fletami są w stanie przybliżyć badaczom kulturę duchową ludów, które je wykorzystują w równym stopniu, co studia nad religią czy wytwórczością. We wczesnym średniowieczu dominującym typem są drewniane i kościane piszczałki. Instrumenty wykonywane z kości długich były zazwyczaj 3–5 otworowe. Od 2. połowy XIII wieku pojawiają się na

terytorium polski tak zwane flety proste. Charakteryzuje je staranność wykonania oraz przemyślany dobór drewna w celu uzyskania koloru dźwięku. Za pojawieniem się nowych form przemawia także pojawienie się wykwalifikowanych muzyków tj.: trubadurów, truwerów i minnesaengerów na obecnych terenach południowej Francji. Z początkiem pojawienia się było to zajęcie elit. Związani byli z życiem kulturalnym dworów. Posiadali własną etykę oraz zasady komponowania tekstów oraz specyficzną formę. Poezja trubadurów była jedynie wykonywana przez muzyków śpiewających przy akompaniamencie chordofonu, których znaleziska należą do najbardziej spektakularnych odkryć.

Organizatorzy/ Organisers:
Tomasz Derda¹, Piotr Jaworski¹

¹Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

**„Marea”/Filoksenite:
archeologia i historia**

Julia Burdajewicz

Wydział Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki, Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie, Polska

Pozostałości malowideł ściennych z kościołów w „Marei”/Filoksenite. Wyniki badań 2019–2023

W toku wykopalisk w „Marea”/Filoksenite prowadzonych na przestrzeni ostatnich lat odkryto trzy zespoły fragmentów malowideł ściennych zdobiących niegdyś ściany kościołów: trójnawowej bazyliki oraz dwóch niewielkich jednonawowych świątyń (N1 i Ch2). Podjęte badania mają na celu scharakteryzowanie ich pod względem ikonograficznym, stylistycznym i technologicznym oraz wpisanie w krajobraz późnoantycznego malarstwa ściennego w regionie Mareotis. Najliczniejszym i najbogatszym zbiorem są malowidła z bazyliki. Oryginalny zestaw motywów dekoracyjnych, styl malarski i wyrafinowana technika pozwalają przypuszczać, że zostały one wykonane przez warsztat malarski zawezwany w tym celu z Aleksandrii. Pozostałości malowideł z kościołów N1 i Ch2 są mniej okazałe i znacznie skromniejsze – zarówno pod względem liczby, jak i kunsztu artystycznego – co z kolei sugeruje, że mogły być dziełem lokalnych artystów. Różnice w jakości artystycznej i technicznej dekoracji malarskiej tych trzech budynków stanowią odzwierciedlenie ich prestiżu a także możliwości ich fundatorów i starań podjętych celem ich upiększenia.

Tomasz Derda

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

„Marea”/Filoksenite – miasto nad jeziorem Mareotis i stacja dla pielgrzymów zmierzających do Abu Mena

Od czasów starożytnych chrześcijanie z wielkim zapalem pielgrzymują do miejsc świętych. Obok Jerozolimy uświęconej życiem i męką Jezusa do najsłynniejszych i najpopularniejszych centrów pielgrzymkowych należały te związane z osobą konkretnego świętego. Najważniejszym w gronie świętych męczenników był Menas, pochodzący z Egiptu rzymski żołnierz, który oddał życie za wiarę w ostatnim wielkim prześladowaniu chrześcijan za Dioklecjana. Przed śmiercią wyraził życzenie, by jego ciało przewieziono do Egiptu; życzenie zrealizowała siostra Menasa, która pochowała brata w jednym z kościołów w Aleksandrii. Kilka dziesięcioleci później biskup Aleksandrii, Atanazy Wielki, nakazał wywieźć szczątki świętego z miasta. Karawana zmierzała na zachód w stronę Libii, wzdłuż południowego brzegu jeziora Mareotis, gdy w pewnym momencie wielbłądy stanęły odmawiając dalszej drogi. Uznano to za znak i we wskazanym przez zwierzęta miejscu pogrzebano świętego.

Tyle legenda. Archeologia dopisuje ciąg dalszy do tej historii. Rzeczywiście na południe od jeziora Mareotis, około 45 km od Aleksandrii, w V w. nadano grobowi Menasa formę monumentalną, a obok wzniesiono pierwszy kościół. Sto lat później, za panowania Justyniana, powstało wielkie miasto przyciągające pielgrzymów z całego rzymskiego świata, nie wyłączając najdalszych prowincji zachodnich: Hiszpanii, Galii, a nawet Brytanii. Pobożni wędrowcy przyplływali morzem do Aleksandrii. Zwiedziwszy miasto wsiadali na statek wiozący ich wodami jeziora Mareotis do miejsca, skąd już do sanktuarium Menasa pozostawało tylko około 20 kilometrów. W tym właśnie miejscu zbudowano miasto, które od 2000 roku odsłaniają archeolodzy z Uniwersytetu Warszawskiego i Muzeum Archeologicznego w Krakowie.

Filoksenite wzniesiono wedle głęboko przemyślanego planu urbanistycznego, w zgodzie z najlepszymi tradycjami antyku. Swoją nazwę miasto zawdzięcza Flawiuszowi Filoksenosowi, wielkiej postaci bizantyńskiej polityki w pierwszej połowie VI w., który sfinansował jego powstanie. Głównym celem przedsięwzięcia było zapewnienie komfortowego miejsca odpoczynku pielgrzymom zmierzającym do sanktuarium św. Menasa. Podróżni mogli tu odpocząć, zatrzymując się w kwaterach do tego przystosowanych. Pozostawali tu dłużej, korzystając z możliwości relaksu, jakie dawały łaźnie –

znamy dwa duże ich kompleksy. Potrzeby duchowe pielgrzymi zaspokajali, uczestnicząc w liturgii sprawowanej w monumentalnym kościele, wielkiej bazylice wzniesionej w VI w.

Mariusz Gwiazda

Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej, Uniwersytet Warszawski, Polska

Port dla pielgrzymów w „Marei”/Filoksenite

Budowa i rozwój starożytnych miast portowych jest wypadkową czynników środowiskowych, społeczno-ekonomicznych oraz zasobów. Port w Filoksenite nad jeziorem Mareotis dostarcza w tym zakresie wyjątkowych informacji dla okresu bizantyjskiego. Świadectwa archeologiczne z Filoksenite ukazują, w jaki sposób zmodyfikowano naturalny krajobraz dla potrzeb chrześcijańskiego ruchu pielgrzymkowego. Pozwala to odtworzyć proces decyzyjny budowniczych odpowiedzialnych za to wielkoskalowe przedsięwzięcie, wzbogacając naszą wiedzę o zakładaniu antycznych portów.

Piotr Jaworski

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Znaleziska monet wandalskich i ostrogockich w „Marei”/Filoksenite

Wśród monet należących do najliczniejszej kategorii znalezisk numizmatycznych z „Marei”/Filoksenite, jakimi są drobne monety o średnicy zbliżonej do 10 mm, zwane *nummi* lub *minimi*, znajduje się grupa monet pochodzących z mennic działających na potrzeby gospodarki barbarzyńskich królestw Wandalów (Afryka) i Ostrogotów (Italia). W referacie przedstawione zostaną wyniki badań dotyczących przyczyn napływu tych monet do Egiptu i roli, jaką pełniły w gospodarce pieniężnej dużego miasta funkcjonującego w pobliżu Aleksandrii w okresie panowania Justyniana.

Szymon Jellonek

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Imitacje – fałszerstwa – nummi flati – nieoficjalne monety bizantyńskie z „Marei”/Filoksenite

Spośród ok. 8500 monet odkrytych podczas polskich badań w „Marei”/Filoksenite ok. 10% stanowi monety bizantyńskie wybite w VI i VII w. Wśród nich dominują monety wyprodukowane w Aleksandrii – głównie 12-nummia, ale również mniejsze frakcje: 6- i 3-nummia. Obok oficjalnych monet wybitych przez cesarską mennicę w Aleksandrii pojawiają się również monety nieoficjalne dotąd określane mianem „imitacji”. Proceder kopiowania monet w Egipcie jest znany od IV w., a przybrał na sile w wieku V kiedy to mennica w Aleksandrii była przez dłuższy czas nieaktywna. Oprócz samych nieoficjalnych monet odkryto również liczne formy do ich kopiowania. Jeśli chodzi o okres bizantyński to odkryto dwie takie formy. Niewątpliwie niedostatek oficjalnego pieniądza brązowego prowadził do często chałupniczej produkcji fałszerstw. Wśród monet bizantyńskich z Marei zidentyfikowano kilka takich przykładów, z których najbardziej niezwykłym jest imitacja 12-nummi Fokasa. Temat pieniądza nieoficjalnego w czasach bizantyńskich na terenie Egiptu wciąż pozostaje jedynie pobieżnie zbadany. Samo określenie „imitacji” jest niewystarczające i wymaga ponownego rozpatrzenia i zaproponowania nowych terminów takich jak kopie czy *nummi flati*.

Martin Lemke

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Termy T2 w „Marei”/Filoksenite a kwestia modelu łaźni mareotyckich

Podwójne łaźnie (oznaczone kodem T2) w „Marei”/Filoksenite były przedmiotem zainteresowania i ograniczonych badań archeologów i architektów egipskich już w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego stulecia, najpierw Fawziego el-Fakharaniego, a następnie Mahmouda Sadeka, który oczyścił teren wokół dwóch dziedzińców i podjął próbę pierwszej interpretacji planu łaźni.

W 2023 r. podjęliśmy w sektorze T2 prace terenowe, które miały dwa główne cele: oczyszczenie i zadokumentowanie wcześniej odsłoniętej, nieogrzewanej („białej”) części kompleksu oraz nowe wykopy, przede wszystkim w części ogrzewanej („czerwonej”). Podział na części wynika z różnych funkcji i użytego budulca: część południową z piecem i kotłami grzewczymi wzniesiono z czerwonej cegły (w okresie eksploatacji większość ceglanych ścian byłaby pokryta okładzinami z wapienia lub marmuru), podczas gdy część północną zbudowano z typowego dla Filoksenite białego wapienia; były tu dwie palestry oraz kilka pomieszczeń i nieogrzewanych basenów.

Biorąc pod uwagę podwójny (modułowy) układ części białej, zdecydowaliśmy się na wykopy wzdłuż osi środkowej w części czerwonej, gdzie spodziewaliśmy się pieca, oraz w części białej, gdzie nie została wcześniej przebadana przestrzeń pomiędzy dwoma dziedzińcami.

W artykule opublikowanym w 2017 r. „Romano-Byzantine baths of Egypt, the birth and spread of a little-known regional model” Bérangère Redon i Thibaud Fournet omawiają powstanie i rozwój specyficznego typu łaźni późnorzymskich/bizantyńskich, które były ograniczone geograficznie do obszaru wokół jeziora Mareotis w pobliżu wybrzeża Morza Śródziemnego, 40 km na zachód od Aleksandrii. Podstawą zdefiniowania takiego „modelu regionalnego” są aspekty chronologii, funkcjonalności i estetyki.

Wyniki sezonu wykopaliskowego 2023 r. w „Marei”/Filoksenite pozwalają na stwierdzenie, że tereny T2 przynależą do tego modelu, choć widzimy także istotne różnice, które wykraczają poza nieco zmieniony plan miejscowy.

Michał Mozyrski

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Znaleziska monet z centrum pielgrzymkowego w Abu Mena w świetle ustaleń projektu numizmatycznego w „Marei”/Filoksenite

Położone ok. 20 km na południe od jeziora Mareotis sanktuarium w Abu Mena stanowiło końcową destynację pielgrzymów zatrzymujących się w „Marei”/Filoksenite. Szereg analogii w założeniach architektonicznych i materiale archeologicznym między tymi dwoma ośrodkami pozwala mówić o współzależności obu miast, a wręcz ich bliźniaczym charakterze. Z racji na znikomą ilość kompleksowo opracowanych zespołów monetarnych z późnoantycznego Egiptu, rola znalezisk z Abu Mena jako materiału porównawczego dla monet z polskich wykopalisk w „Marei”/Filoksenite jest niezastąpiona. Prace Niemieckiego Instytutu Archeologicznego w sanktuarium świętego Menasa zaowocowały odkryciem przynajmniej kilkunastu tysięcy monet, z których 12250 opublikował w monumentalnym korpusie Hans-Christoph Noeske. Szczególną rolę w opracowaniu H.-Ch. Noeske zajmuje datowany na przełom V i VI w. skarb z Kościoła Grobowego, składający się z 8600 niewielkich rozmiarów monet brązowych. W świetle ustaleń projektu numizmatycznego w „Marei”/Filoksenite na znaleziska z Abu Mena należy spojrzeć z uwzględnieniem szeregu problemów badawczych obiegu monetarnego Egiptu u schyłku starożytności niewyróżnionych przez H.-Ch. Noeske. Zwrócenie uwagi na pieniądź zdawkowy, długotrwałość obiegu monet przypisywanych do IV w., olbrzymi procent monet odlewanych czy napływ pieniądza z mennicy kartagińskiej przedstawia obraz gospodarki pieniężnej tożsamej w wielu aspektach z materiałem z „Marei”/Filoksenite. Studium porównawcze obu ośrodków pozwala także odnieść tendencje zauważone w składzie typologicznym monet z „Marei”/Filoksenite szerzej na cały region Mareotydy.

Barbara Zając

Muzeum Narodowe w Krakowie, Polska

Monety arabsko-bizantyńskie i umajjadzkie z „Marei”/Filoksenite

Badania archeologiczne w „Marei”/Filoksenite prowadzone są od 2000 r. przez Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego. Do tej pory na stanowisku zarejestrowano ok. 8500 monet z czego dominują późnorzymskie minimi. Wśród znalezisk jest niewielka grupa monet arabsko-bizantyńskich (5) bitych po podboju Egiptu przez Arabów w 640 r., a także umajjadzkich (364), które wprowadzono po reformie monetarnej ‘Abd al-Malika ibn Marwāna (685–705) w 696/7 r. W trakcie prezentacji zostaną przedstawione wstępne obserwacje dotyczące monet arabskich odkrytych do tej pory w trakcie badań w „Marei”/Filoksenite.

Organizator/ Organiser:**Piotr Jaworski**

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Ptolemais. Bilans otwarcia**Artur Brzóska**

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Nieinwazyjne badania podwodne w antycznym porcie Ptolemais w Libii. Nowe technologie – nowe perspektywy

W dniach 01–30.06.2023 w antycznym mieście Ptolemais pracowała polska misja archeologiczna Wydziału Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego pod kierownictwem dr. Piotra Jaworskiego. W ramach tej misji rekonesans podwodny prowadził Artur Brzóska. Pojawienie się nowoczesnych metod detekcji hydroakustycznej umożliwiło uzyskanie nowych danych pozwalających na próbę rekonstrukcji przestrzeni portowej i stref przybrzeżnych tego zabytkowego miasta. Efektem badań jest stworzenie dwóch map. Pierwsza to mapa batymetryczna pokazująca rozkład głębokości w porcie i strefie przybrzeżnej miasta. Druga mapa to mozaika sonarowa, która pozwala obserwować anomalie na dnie, dzięki czemu można spróbować je zinterpretować. Dzięki mapie głębokości możemy zrekonstruować zasięg portu i brzegu, uwzględniając obniżenie poziomu wody o 2 m. Świadczy to o tym, że port był zdecydowanie mniejszy od obecnej linii brzegowej. Mapa mozaiki sonarowej pokazuje nam dokładne położenie i przebieg wschodniego falochronu. Dodatkowo, dzięki pewnej ilości zdjęć lotniczych wykonanych dronem, sporządzono ortofotomapę fragmentów portu, co także pozwoliło dostrzec nowe elementy konstrukcyjne. To wszystko powoduje, że perspektywy badawcze są bardzo obiecujące.

Krzysztof Chmielewski

Wydział Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki, Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie, Polska

Stare i nowe wyzwania konserwatorskie w Ptolemais

W latach 2002–2010 w trakcie trwających w Ptolemais wykopalisk archeologicznych równoległe prowadzono prace konserwatorskie przy eksplorowanych zabytkach. Przede wszystkim wzmacniano sukcesywnie odsłaniane mozaiki posadzkowe oraz malowidła ścienne. Niektóre z nich zabezpieczono i pozostawiono na stanowisku, inne z różnych przyczyn, przeniesiono do pobliskiego muzeum. Między innymi w 2007 roku trafiły tam zdjęte ze ścian liczne fragmenty malowideł. Miały być one stopniowo konserwowane i przygotowywane do ekspozycji. W 2011 roku wydarzenia polityczne w Libii przerwały te plany. Po trzynastu latach wstępnie oceniono stan zachowania i aktualne zagrożenia dla zabytków. Ich dalsza konserwacja wraz z niezbędnymi działaniami przy planowanych pracach wykopaliskowych będą nowymi wyzwaniami dla konserwatorów dzieł sztuki.

Piotr Jaworski

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Ptolemais. Przeszłość, teraźniejszość, przyszłość

W czerwcu 2023 roku, po 13 latach przerwy wymuszonej przez znane wszystkim dramatyczne wydarzenia, który miały miejsce w Libii, do Ptolemais wróciła ekspedycja Wydziału Archeologii Wydziału Historycznego. Badaczom z WA UW – zgodnie z wieloletnią tradycją – towarzyszył konserwator dzieł sztuki z ASP w Warszawie, prof. Krzysztof Chmielewski. Nadzrędnym celem miesięcznego pobytu w Ptolemais było przygotowanie się do planowanej na rok 2024 kampanii wykopaliskowej. Dlatego szczególnie nacisk położono na inwentaryzację znalezisk z lat 2001–2010, które po 2011 roku

zgrupowano w jednym z pomieszczeń lokalnego muzeum oraz znalezienie dla nich nowej powierzchni magazynowej. Dokonano także oceny konserwatorskiej stanu zachowania odkrytych w trakcie 10 pierwszych sezonów badań mozaik, malowideł i dekoracji architektonicznej i opracowano program niezbędnych działań w przyszłości. Ponadto zabezpieczono zaplecze logistyczne naszej działalności na miejscu. Sezon 2023 miał także swój wymiar badawczy. Misja Ptolemais wkroczyła na nowe pole aktywności terenowej, rozpoczynając program nieinwazyjnych badań portu starożytnego miasta. Epigraficy z WA UW zadokumentowali nowe i nieopublikowane inskrypcje odkryte na terenie miasta. Opracowane zostało także 300 nowych znalezisk monetarnych znajdujących się w zbiorach miejscowego muzeum. W referacie przypomniany zostanie dorobek pierwszego etapu badań archeologicznych w Ptolemais prowadzonych w latach 2001–2010, zaprezentowane zostaną działania podjęte w sezonie 2023 oraz przedstawione plany na przyszłość.

Adam Łajtar

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Ptolemais 2023: Badania epigraficzne

Rekonesans przeprowadzony w Ptolemais w czerwcu 2023 roku miał swoją stronę epigraficzną. Jej głównym celem była dokumentacja inskrypcji greckiej odkrytej trzy lata temu w rejonie bramy Tokry. Inskrypcja okazała się katalogiem osób, prawdopodobnie efebów, datowanym na drugą połowę okresu hellenistycznego. Przy okazji prac porządkowych w magazynach muzealnych i wokół nich stwierdzono obecność około dwudziestu nieopublikowanych inskrypcji greckich i łacińskich; musiały one zostać odkryte i przetransportowane do muzeum w ostatnich pięćdziesięciu latach. Odkryto także inskrypcję grecką na bloku wtórnie użytym w konstrukcji tzw. rezydencji duksa. Wystąpienie poświęcone będzie prezentacji tego materiału.

Jerzy Żelazowski

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Architektura mieszkalna w Ptolemais (Cyrenajka) po stu latach badań archeologicznych. Bilans i perspektywy

Archeolodzy z różnych krajów działający w Ptolemais (Cyrenajka) od pierwszych dziesięcioleci XX wieku często ze względów pragmatycznych koncentrowali się na zabudowie mieszkalnej miasta. W rezultacie zostało odsłoniętych kilkanaście większych lub mniejszych domów, które od okresu hellenistycznego do przybycia Arabów w poł. VII wieku n.e. pozwoliły badaczom nakreślić pewną ewolucję architektury prywatnej w czasach ptolemejskich i potem w ramach państwa rzymskiego. Niestety słabością tych badań był brak precyzyjnego datowania domów i ich przekształceń, wynikający z różnych uwarunkowań metodologicznych. Efektem tej sytuacji stały się dyskusje, na ile architektura mieszkalna w Ptolemais odzwierciedla, może lepiej datowane zjawiska świata grecko-rzymskiego w innych regionach, czego koronnym przykładem jest Palazzo delle Colonne, czy też Villa delle Quattro Stagioni. W konsekwencji badacze zaczęli zastanawiać się, czy z perspektywy historii miasta można wyodrębnić bezpośrednio wpływy aleksandryjskie, czy też szerzej greckie i odróżnić je od późniejszego oddziaływania w okresie Cesarstwa rzymskiego. W tych dyskusjach zabrali głos także archeolodzy polscy dzięki wykopaliskom w jednej z insul miasta, które doprowadziły do odkrycia zróżnicowanej zabudowy mieszkalnej, w tym znanego Domu Leukaktiosa z II–III wieku n.e. Przy wszystkich wątpliwościach natury chronologicznej architektura mieszkalna Ptolemais pozwala jednak dostrzec bardzo wyraźnie przekształcenia zabudowy i jej wykorzystywania w okresie późno antycznym, co jest fascynującym zagadnieniem w kontekście transformacji miasta antycznego i jego kultury. Aktualne badania koncentrują się na uszczegółowieniu obrazu poprzez analizy materiałów ze „starych” wykopalisk, co otwiera nowe perspektywy rozumienia ewolucji świata antycznego w swoim naturalnym środowisku, jakim było miasto.

Organizatorzy/ Organisers:
Adam Cieśliński¹, Aleksander Dzbyński¹,
Marta Kaczanowicz¹, Marcin Wagner¹

¹Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

ARCHEOWIEŚCI:
badania i projekty

Mirosław Blicharski

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Archiwalia o początkach księgozbioru wydziałowego

Na podstawie znalezionych przez dr Annę Jugę-Szymańską w Archiwum Wydziału Archeologii UW archiwaliów postaram się zarysować początki księgozbioru wchodzącego w skład Biblioteki Wydziału Archeologii UW.

Artur Brzóska¹, Tomasz Kielczewski², Piotr Prejs³, Tomasz Budziszewski³

¹Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

²Muzeum Ziemi Augustowskiej, Augustów, Polska

³Stowarzyszenie Archeologów Jutra, Polska

Wraki Kanału Augustowskiego i Wielkich Jezior Mazurskich – problemy badawcze i dokumentacyjne

W latach 2018–2023 Wydział Archeologii UW wraz z Muzeum Ziemi Augustowskiej przy wsparciu Stowarzyszenia Archeologów Jutra oraz Stowarzyszenia „Leśni” prowadził rozpoznanie jezior wchodzących w skład szlaku Kanału Augustowskiego. Badania wpisywały się w szerszy projekt naukowy kierowany przez Muzeum pod nazwą „Kompleksowe badania reliktyw osadnictwa na ziemiach historycznej Jaćwieży”. Od kilku lat prowadzone są, wraz ze Stowarzyszeniem Archeologów Jutra, rozpoznanie Wielkich Jezior Mazurskich. Efektem tych prac jest inwentaryzacja sześciu wraków, z czego dwa to stalowe barki, będąca w istocie elementem konstrukcyjnym niemieckiego mostu pontonowego z okresu I Wojny Światowej. Pozostałe cztery wraki są konstrukcjami drewnianymi, których datowane przypada na 2. połowę wieku XIX i 1. połowę wieku XX. O metodach ich dokumentacji i problemach badawczych opowiemy w tej prezentacji.

Mariusz Burdajewicz

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Khirbat Sarah (Jordania), wykopaliska 2023

W maju 2023 odbył się trzeci sezon prac wykopaliskowych na stanowisku Khirbat Sarah, położonym na zachodnich obrzeżach Ammanu. Wcześniej dwa krótkie sezony prac przeprowadzonych z ramienia Polskiego Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego miały miejsce w 2018 i 2019 r. Przeprowadzono wówczas prospekcję geofizyczną stanowiska, zadokumentowano widoczne pozostałości murów a także przeprowadzono niewielkie wykopy sondażowe. Wznowienie badań w 2023 w Khirbat Sarah przez Wydział Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego (grant NCN nr) pozwoliło na rozszerzenie wykopalisk archeologicznych w celu sprecyzowania chronologii i charakteru osadnictwa w poszczególnych fazach jego historii. Stanowisko zajmuje doskonałą strategiczną pozycję na zachodnim skraju płaskowyżu. Zwieńczone jest monumentalnym kompleksem architektonicznym, złożonym z „wieży amonickiej”, wtórnie wykorzystanej w okresie rzymskim jako świątynia z dodanym do niej arkadowym dziedzińcem. To unikalne połączenie budowli z epoki żelaza ze świątynią charakteryzującą się klasycznym porządkiem architektonicznym, stanowi szczególnie interesujące zagadnienie związane z adaptacją kultury materialnej i religii grecko-rzymskiej przez miejscową ludność. Kompleks ten otoczony jest dość chaotyczną, nie do końca jeszcze rozpoznaną zabudową

z późniejszych okresów. Znaleźiska, głównie ceramiki, wskazują na szczególnie intensywne osadnictwo z okresu środkowo-islamskiego, ajubidzko-mameluckiego. Prawdopodobnie istniała tu wówczas osada wiejska, której mieszkańcy zajmowali się rolnictwem i hodowlą zwierząt, stanowiąc rolnicze zaplecze stolicy islamskiego Ammanu.

Julia M. Chyla¹, Adam Budziszewski², Aleksandra Cetwińska³, Konstanty Kowalewski¹

¹Redakcja Archeowieści, Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

²Redakcja Archeowieści, Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Warszawski, Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

³Redakcja Archeowieści, Ośrodek Badań nad Antykiem Europy Południowo-Wschodniej, Uniwersytet Warszawski, Polska

Archeowieści – dwa lata z portalem popularnonaukowym Wydziału Archeologii UW

“Archeowieści” to popularnonaukowy portal internetowy poświęcony tematyce archeologicznej. Został założony w 2006 roku przez pasjonata archeologii, Wojciecha Pastuszkę. Od 2021 roku prowadzony jest przez Wydział Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. W ciągu dwóch lat z prywatnego bloga stał się zinstytucjonalizowanym narzędziem popularyzującym polską archeologię, zarówno w kraju jak i na świecie. Pełni przy tym funkcję internetowego okna na badania archeologiczne prowadzone na całym globie. Na łamach portalu różnymi drogami ukazują się treści wykraczające poza główny nurt medialny. Publikowane są one zarówno w języku polskim jak i angielskim. “Archeowieści” to nie tylko oryginalne artykuły czy informacje o najważniejszych wydarzeniach w środowisku, ale również bezpośredni dostęp do źródeł: wyników badań oraz samych naukowców, co przejawia się m. in. autoryzowanymi tekstami, ich przekładami, wywiadami, postami opiniotwórczymi czy komentarzami. Portal prezentuje zatem nie tylko autorskie wiadomości z ostatniej chwili, ale również opracowania całych, w wielu wypadkach zawitych zagadnień, służąc często za jedyne rzetelne źródło wiedzy. W “Archeowieściach” publikują badacze, doktoranci, studenci, absolwenci studiów, a także sympatycy. Niezbywalnym atrybutem portalu jest przede wszystkim wolny dostęp, zarówno do treści, jak i ilustracji, który czyni je jednym z nielicznych na świecie niekomercyjnym medium poświęconym archeologii. W niniejszym referacie prezentujemy dwa lata działań Redakcji, statystyki związane z odbiorem publikowanych postów oraz topowe tematy prezentowane na łamach portalu od 2021 roku. Wybiegamy również w przyszłość, zapowiadając strategię funkcjonowania Archeowieści w najbliższych latach.

Graham Claytor

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

The Girl at the Olive Press: A Vignette of Oil Production in Roman Egypt

Roman Egypt, year 37 of Augustus: a young girl named Tahaunes is sent out of the house by her father to live and work at an imperial oil mill. This striking episode of child labor is documented in the archive of her father Harthotes, a peasant farmer from Theadelphia in the Fayum, which is the focus of my Polonez project. In this communication, I will outline her working conditions based on the labor contracts preserved in the archive and try to identify her specific tasks as a paremballousa in the work flow of oil production, as known from archaeological and literary sources. More broadly, Tahaunes' story serves as an emblem for women's work in antiquity, giving light to an under-represented subject, even in the comparatively rich papyrological record.

Marcin Frączek¹, Adam Wawrusiewicz², Michał Przeździecki³, Krzysztof Żurek², Iga Szwed³, Dariusz Manasterski³, Michalina Tarasiuk³, Vadzim Beliaevets³, Bartosz Kontny³, Tomasz Nowakiewicz³, Dawid Rembecki⁴

¹Wydział Nauk Ścisłych i Przyrodniczych, Instytut Geografii i Nauk o Środowisku, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Polska

²Muzeum Podlaskie w Białymstoku, Polska

³Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

⁴Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Warszawski, Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Z Kielc przez Warszawę, aż po krajobraz młodoglacjalny północnej Polski – wyniki badań środowiskowych będące efektem współpracy Zakładu Geomorfologii i Geoarcheologii UJK oraz Wydziału Archeologicznego UW

Współpraca pomiędzy Zakładem Geomorfologii i Geoarcheologii Instytutu Geografii i Nauk o Środowisku UJK a Wydziałem Archeologii UW zapoczątkowana została badaniami nad kontekstem środowiskowym stanowisk archeologicznych w Kotlinie Biebrzy. Jako pierwsze badane były stanowiska Krasnoborki oraz Lipowo znajdujące się w odcinku przełomowym Biebrzy pomiędzy jej górnym a środkowym basenem. Kolejne lata przeniosły badania wraz z biegiem rzeki Biebrzy w jej ujściowy odcinek do Kotliny Wizny i stanowiska wydmowego w Grądach-Woniecko. Badaniami objęta została zarówno wydma wraz ze stanowiskiem archeologicznym (badania on-site), jak i również najbliższe jej otoczenie (Kotlina Wizny) (badania off-site). Ostatnie prace na tym stanowisku miały na celu rozpoznanie stratygrafii odkrytych tu niedawno neolitycznych grobów. Kolejne badania pozwoliły wrócić do basenu Górnej Biebrzy w okolice stanowiska Lipsk. Od 2023 roku badania tam prowadzone kontynuowane są w ramach projektu „Bioregion Biebrza. Rzeka i Człowiek”, zainicjowanego przez Biebrzański Park Narodowy, Muzeum Podlaskie w Białymstoku, Wydział Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego oraz Wydział Nauk Ścisłych i Przyrodniczych Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Najnowsze prace skupiają się nad odtworzeniem powierzchni podtorfowej w okolicach nowo odkrytej drewnianej konstrukcji znajdującej się na południowo-wschodnim skłonie stanowiska. W 2023 roku, z inicjatywy pracowników i doktorantów z obu instytucji, nawiązano kolejne współprace obejmujące badania w Lubanowie (woj. zachodniopomorskie) oraz w Pijawne Polskie (woj. podlaskie). Obecnie trwają interpretacje wyników analiz uzyskanych z obu stanowisk.

Artur Grabarek¹, Agata Borowska²

¹Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

²Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, Polska

Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na st. 1 w Ćmielowie, gm. Ćmielów, woj. świętokrzyskie

W październiku 2023, po 62 latach od zakończenia badań przez zespół prof. Z. Podkowińskiej, ponownie powrócono na Wzgórze Duży Gawroniec. Wykopaliska na osadzie górników kultury pucharów lejkowatych, wpisanej na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, mimo niewielkiej skali (2 ary), dostarczyły licznych źródeł. Przede wszystkim stwierdzono, wbrew ogólnym przypuszczeniom, iż wzmiankowana osada jest dobrze zachowana, przynajmniej w tej części stanowiska. Poza materiałem masowym, odkryto kolejny ułamek naczynia z uchem stylizowanym na głowę barana, trzeci grocik krzemienisty z retuszem rynienkowatym, jak i pierwszą zawieszkę miedzianą. Duża ilość źródeł, ale przede wszystkim stan zachowania osady, każą z dużą nadzieją oczekiwać dalszych spektakularnych odkryć. Powrót na stanowisko z całą pewnością pozwoli także uzupełnić wiedzę w zakresie osadnictwa KPL na Wyżynie Małopolskiej, bowiem wciąż wiele zagadnień nie doczekało się wyjaśnień.

Artur Grabarek¹, Agata Borowska²

¹Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

²Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, Polska

Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na st. 6 w Oleśnicy, gm. loco, woj. świętokrzyskie

W marcu 2022, w trakcie badań powierzchniowych prowadzonych w miejscowości Oleśnica, dokonano weryfikacji

stanowiska 6. Wówczas odkryto materiały zabytkowe z okresu neolitu, oraz pozostałości osady społeczności kultur trzcinieckiej i łużyckiej. Niestety ogrom zniszczeń, postępujących w zastraszająco szybkim tempie, zmusił autora do rozpoczęcia badań ratowniczych. W październiku 2023 odbył się pierwszy sezon wykopalisk, gdzie poza kilkoma tysiącami zabytków z różnych grup surowcowych, odkryto 12 noży typu krummesser. Do tej pory zabytki tego typu, w liczbie 27, zarejestrowano na 22 stanowiskach. Mimo że ich stan zachowania jest różny, warto zaznaczyć, iż wystąpiły one w dotąd niespotykanej skali, szczególnie, że przebadano zaledwie dwa ary osady, której powierzchnia całkowita jest szacowana na ponad cztery hektary.

Artur Grabarek¹, Agata Borowska²

¹Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

²Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, Polska

Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na st. 6 w Podlesiu, gm. Oleśnica, woj. świętokrzyskie

Przypadkowe odkrycie źródeł ludności kultury ceramiki wstęgowej rytej (KCWR) w Podlesiu, gm. Oleśnica, zapoczątkowało proces długoletniego postępowania badawczego. Wykopaliska, jak i badania powierzchniowe, które rozpoczęto w 2014, wpisują się nie tylko w lepsze poznanie początków neolitu w dorzeczu Wschodniej, czy też na Wyżynie Małopolskiej, ale ze względu na stan zachowania osady, jak i blisko 24500 zabytków z powierzchni 17 arów, stanowi ogromną wartość naukową w ujęciu ogólnopolskim, a nawet europejskim zasięgu KCWR. Wiele grup zabytków, z różnych kategorii surowcowych, wystąpiło w znacznie większej liczbie, niż na innych osadach KCWR. Szczególną wartość wnoszą źródła, których dotychczas w ogóle nie zarejestrowano na innych stanowiskach. Należy do nich fragment noża typu krummesser, zapewne najstarszy przykład, jak też koszyczek gliniany.

Witold Grużdź¹, Katarzyna Pyżewicz², Andrzej Wiśniewski³, Witold Migal¹

¹Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, Polska

²Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

³Institut Archeologii, Uniwersytet Wrocławski, Polska

Osadnictwo neandertalczyków w Zwoleniu – nowe badania terenowe

W sezonie letnim 2023 roku przeprowadziliśmy archeologiczne badania terenowe na stanowisku 10 w Zwoleniu. Podstawowym celem była próba zlokalizowania poziomów stratygraficznych odkrytych podczas poprzednich badań (w latach 1983–1990) oraz pobranie próbek. Przeprowadzone ówczesne wykopaliska przyczyniły się znaczenie do poszerzenia wiedzy dotyczącej najstarszych społeczności zamieszkujących te tereny. W trakcie badań wykopaliskowych w latach 1983–1990 pozyskano ponad 300 zabytków krzemienych – odłupki, wióry, łuski, narzędzia i ich fragmenty oraz tłuki kamienne. Zdeponowane były w sedymentach plejstocenijskich o genezie rzecznej oraz lodowcowej. Towarzyszyły im liczne materiały kostne, wśród których zidentyfikowano m.in.: konia, mamuta, bizona i włochatego nosorożca.

Jednak nowe metody analiz, a zwłaszcza te związane z bezwzględny datowaniem, dają szansę na bardziej miarodajne określenie wieku sedymentów, w których zalegają zabytki. Mając na uwadze wartość poznawczą stanowiska w Zwoleniu, zdecydowaliśmy się na założenie wykopów w części zachodniej stanowiska, a dokładniej w wałach strzelnicy, której budowa przyczyniła się do odkrycia, ale też i nieświadomego zniszczenia fragmentu stanowiska. W efekcie prac terenowych zrealizowanych w 2023 roku pozyskaliśmy zarówno środkowopaleolityczne zabytki krzemienne oraz liczne fragmenty kości, w tym koni.

Łukasz Jarmużek

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Osada z Trzeciego Okresu Przejściowego (XI–VII w. p.n.e.) w Tell el-Retaba w Egipcie – sezon wykopaliskowy 2023

Od 2022 roku pracownicy Katedry Archeologii Egiptu i Nubii, pod kierownictwem dr. hab. Sławomira Rzepki, realizują grant badawczy NCN OPUS zatytułowany „Życie codzienne w niepewnych czasach. Dom i jego mieszkańcy w Egipcie Trzeciego Okresu Przejściowego po upadku imperium”. Celem grantu jest zbadanie różnych aspektów życia mieszkańców osad i miast z terytorium Egiptu w Trzecim Okresie Przejściowym (XI–VII w. p.n.e.). Ważnym elementem badań w ramach grantu są wykopaliska prowadzone na stanowisku Tell el-Retaba. Dotychczasowe badania prowadzone od 2007 roku doprowadziły do odkrycia osady z Trzeciego Okresu Przejściowego. Do tej pory zlokalizowano głównie domy oraz zabudowania gospodarcze południowo-zachodniej części stanowiska. W sezonie 2023 rozpoczęto prace wykopaliskowe na niezbadanym dotychczas obszarze, na północ od znanej już zabudowy. W wyniku przeprowadzanych badań odkryto dwa budynki pochodzące z dwóch różnych faz. Oba budynki wyróżniały się na tle dotychczasowej zabudowy o wiele większymi rozmiarami. Powierzchnia pierwszego budynku wynosiła 282 m², zaś powierzchnia drugiego wynosiła 513 m². Dla porównania powierzchnia większości odkrytych na stanowisku domów wynosiła od 50 do 100 m². Pierwszy budynek był zachowany do wysokości aż dwóch metrów. Klatka schodowa znaleziona w jednym z jego pomieszczeń oraz relatywnie grube mury wskazują na istnienie kolejnego piętra. W budynku tym znaleziono m.in. silosy zbożowe, podstawy pod żarna oraz ceramiczne naczynia zasobowe. Drugi budynek był o wiele gorzej zachowany. W trakcie jego konstruowania wykorzystano mury pierwszego budynku, część z nich znacząco poszerzając. Poza tym dobudowano zupełnie nową część od strony południowej. Rozmiary i obiekty znalezione w obu budynkach wskazują, że musiały one należeć do lokalnej elity.

Adam Jarych

Ośrodek Badań nad Antykiem Europy Południowo-Wschodniej, Uniwersytet Warszawski, Polska

Sprawozdanie z badań archeologicznych Novae 2023

Prezentacja ma na celu przedstawienie wyników ostatnich badań archeologicznych z Novae – sektor XII (kampania 2023). Zaprezentowane zostaną wyniki prac przeprowadzonych w obrębie tzw. „Domu z portykiem”. Szczególnie południowego skrzydła, gdzie znajdowała się łaźnia. W tym miejscu pod uszkodzoną podłogą i systemem hypokaustum odnaleziona została cembrowina studni wykorzystywana prawdopodobnie już przez żołnierzy VIII legionu Augusta. Ponadto w zeszłym roku skoncentrowaliśmy się na badaniu pozostałości baraków legionowych, była to konstrukcja drewniano-ziemna, której zarys udało się uchwycić. Łącznie podczas miesięcznej kampanii odnaleziono ponad dwieście zabytków wydzielonych, sto cegieł w tym niezwykle rzadkie okrągłe cegły *bassales*. Ponadto na uwagę zasługują pozostałości późnoantycznego pieca, w którym odnalezionych zostało osiem gockich naczyń, a także kilkanaście monet.

Elżbieta Jaskulska

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Coś z niczego. Analiza ciałopalnego grobu ze wschodniej nekropoli w Novae

Dzięki uczestnictwu w misji prowadzonej przez dr. hab. Agnieszkę Tomas na wschodniej nekropoli w Novae autorka miała możliwość przebadania unikalnego znaleziska, jakim jest pierwotny pochówek ciałopalny (bustum). Podczas badania grobu nr 3, eksplorowanego w sezonie 2019, dzięki zastosowaniu odpowiednich technik wykopaliskowych oraz przeprowadzeniu analizy przestrzennej rozkładu szczątków, udało się nie tylko potwierdzić jego pierwotny charakter, ale również zaproponować hipotezę dotyczącą prawdopodobnego ułożenia ciała na stosie pogrzebowym. Wyjątkowo dobre zachowanie szczątków pozwoliło również na postawienie wniosków nie tylko dotyczących profilu biologicznego (wiek i płeć) pochowanego, ale również wskazuje na pewne elementy związane z trybem życia. Prezentacja przedstawi zatem nie tylko rekonstrukcję elementów rytuału pogrzebowego, ale również przybliży postać pochowaną w grobie nr 3 prezentując osteobiografię skonstruowaną na podstawie szczątków ciałopalnych.

Szymon Jellonek

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Monety sezonu 2023 Ekspedycji Archeologicznej Novae WA UW

W ramach sezonu wykopaliskowego 2023 Ekspedycji Archeologicznej Novae Wydziału Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego pod przewodnictwem dr hab. Agnieszki Tomas kontynuowano prace na terenie obozowej retentury. W trakcie eksploracji odkryto 82 monety. Wśród których największą grupę (46 egzemplarzy) stanowią późnorzymskie monety brązowe (IV–1. poł. V w.). Ponad ¼ to monety prowincjonalno-rzymskie wyprodukowane w 1. połowie III w., wśród których dominują te wybite w lokalnych mennicach: Markianopolis (8 monet) oraz Nikopolis ad Istrum (7). Siedem monet pochodzi z 2. połowy III w. Ramy chronologiczne zamykają się pomiędzy asem Tyberiusza, którego wybite jest datowane na lata 15–16 po Chr, oraz dekanummion Justyniana I wybity w latach 556–558.

W ramach wystąpienia odkryte monety zostaną przeanalizowane statystycznie, a także dane zestawione z sezonem 2022. Nakreślony zostanie również kontekst archeologiczny dla prezentowanych wyników.

Ludwika Jończyk¹, Bartosz Kontny¹

¹Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Zapomniana nekropola. Weryfikacja archiwaliów i ocalałych zabytków z dawn. Zohpen

Cmentarzysko w Zohpen na Półwyspie Sambijskim – dziś w granicach Obwodu Królewieckiego – zostało przebadane w 1928 r. Zadokumentowano w sumie 502 pochówki, w tym groby ludzkie oraz końskie. Nekropola użytkowana była od początku okresu wędrówek ludów do schyłku okresu wczesnośredniowiecznego. Stanowisko to nie zostało nigdy opublikowane, w przedwojennej literaturze można znaleźć na jego temat zaledwie kilka zdań. Najważniejszym źródłem informacji jest poświęcona cmentarzysku w Zohpen praca doktorska Herberta Heyma, obroniona w Królewcu w 1938 r., zachowana w maszynopisie w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu. Szczątki innych informacji, które przetrwały wojenną zawieruchę, znajdują się w zbiorach muzeów i instytucji naukowych w Berlinie, Getyndze i Olsztynie.

W 2023 r. wystartował projekt realizowany przez Wydział Archeologii UW mający na celu zebranie wszystkich dostępnych informacji o tym stanowisku i wprowadzeniu ich do obiegu naukowego.

Anna Juga-Szymańska

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Wykopaliska w szafach. Nowości z archiwum WA UW

„Wykopaliska” w archiwum potrafią być równie ekscytujące jak eksploracja stanowiska archeologicznego w terenie. Archiwum Wydziału Archeologii UW to wciąż niezgłębione do końca źródło wiedzy. Komunikat ma na celu zaprezentowanie nowych nabytków Archiwum Wydziału Archeologii UW oraz przedstawienie „odkryć” z dawnych zasobów.

Małgorzata Kot¹, Marcin Przybyła², Michał Leloch¹, Gayrathon Muhtarov³, Karol Szymczak¹

¹Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

²Instytut Archeologii, Uniwersytet Jagielloński, Polska

³Narodowe Centrum Archeologii, Uzbecka Akademia Nauk, Uzbekistan

O poszukiwaniu w jaskiniach Zachodniego Tien Szanu najstarszych śladów migracji człowieka współczesnego do Azji Centralnej

Referat prezentuje założenia oraz wyniki badań pilotażowych rozpoczynającego się projektu badań wykopaliskowych jaskiń w Zachodnim Tien Szanie. Celem projektu jest odpowiedź na pytanie o najwcześniejsze ślady migracji człowieka współczesnego na obszary Azji Centralnej w związku z bardzo wczesnym pojawieniem się na tym obszarze elementów

technologii wiórowych oraz przemysłów określanymi mianem Inicjalnego Górnego Paleolitu. Jaskinie, ze względu na panujące w nich warunki, dają większe szanse, niż stanowiska otwarte, na zachowanie materii organicznej w tym kości i materiału genetycznego. Z tego powodu nowo rozpoczynający się projekt jest nakierowany na prospekcję niebadanych wcześniej wykopaliskowo i nieznanymi archeologom wysokogórskich stanowisk jaskiniowych. W sezonie 2023 zdecydowaliśmy się na prospekcję stanowisk najtrudniej dostępnych. W referacie zaprezentujemy uzyskane wyniki w kontekście dalszych planów badawczych.

Adam Łajtar

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Literatura religijna w Nubii chrześcijańskiej: Greckie manuskrypty z wykopalisk misji Egypt Exploration Society w Qasr Ibrim

Wykopalisk prowadzone przez misję Egypt Exploration Society w Qasr Ibrim (Nubia egipska) w latach 1963–2008 obfitowały w znaleziska tekstów zapisanych na materiałach nietrwałych (papier, pergamin, papier, drewno). Wśród nich liczną grupę stanowią teksty w języku greckim o tematyce biblijnej, patrystycznej, hagiograficznej, homiletycznej i liturgicznej. Uznaje się, że są to pozostałości biblioteki katedry w Qasr Ibrim, rozproszonej w czasie najazdu wojsk egipskich w 1172/3 roku. Teksty te nie zostały dotychczas systematycznie opracowane. Piszący te słowa jest w trakcie realizacji projektu, finansowanego ze środków NCN, którego celem jest przygotowanie publikacji tego interesującego i ważnego z naukowego punktu widzenia zespołu.

Marzena Łuszczewska¹, Tomasz Scholl¹

¹Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Pociski kamienne z polskich wykopalisk w Tanais (Rosja)

Komunikat dotyczy badań nad zespołem kamiennych pocisków, znalezionych podczas prac wykopaliskowych polskiej misji archeologicznej UW w Tanais (Rosja) w latach 2003–2014. Obiekty pochodzą z okresu hellenistycznego (od końca II – do końca I w. p.n.e.). Zostały wykonane z wapienia oraz piaskowca. Większość z nich zapewne pełniła funkcję pocisków do proc i balist. Obiekty o najmniejszych rozmiarach wydają się być zbyt małe, aby można je było wykorzystywać do miotania, być może miały zastosowanie w grach lub służyły do zabawy.

Maciej Miścicki

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Konserwacja zabytków na Wydziale Archeologii UW

Zabytki archeologiczne w wyniku długiego zalegania w zróżnicowanych warunkach glebowych w różnym stopniu ulegają zniszczeniu i rozkładowi. Wydobyte ich z ziemi również niejednokrotnie znacząco przyspiesza proces dekompozycji. Prowadzi to do konieczności odpowiedniego zabezpieczania znalezisk w celu ich zachowania, dokumentacji i ekspozycji. Do realizacji tego zadania na Wydziale Archeologii UW powołano Pracownię Konserwacji. Zgromadzone w ciągu ostatnich lat doświadczenie oraz specjalistyczna aparatura pozwalają na prowadzenie prac konserwatorskich przy zabytkach metalowych, drewnianych oraz skórzanych metodami dostosowanymi do surowca i stanu zachowania poszczególnych znalezisk. W toku prac konserwatorskich wykonywana jest dokumentacja, czyszczenie chemiczne i mechaniczne oraz stabilizacja i zabezpieczanie zabytku. Tematem wystąpienia jest przedstawienie dotychczasowych efektów i możliwości konserwacyjnych Pracowni oraz zaprezentowanie dostępnej aparatury. Ponadto, zebrane doświadczenie oraz wyposażenie Wydziału w nowy sprzęt analityczny pozwala na rozwój specjalistycznych badań metalograficznych (za pomocą ręcznego spektrometru XRF) oraz określeń gatunkowych zabytków drewnianych i skórzanych (przy użyciu mikroskopów optycznych).

Tomasz Płóciennik

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Nil desperandum?, czyli o odczytywaniu inskrypcji towarzyszących przedstawieniu Scala salutis w kaplicy św. Józefa w kościele dominikańskim św. Mikołaja w Gdańsku

Piętnastowieczne malowidło przedstawiające temat ikonograficzny Scala salutis, znajdujące się w kaplicy św. Józefa w kościele dominikańskim św. Mikołaja w Gdańsku, przez długi czas nie przyciągało należytej mu ze strony uczonych uwagi. Związane było to zarówno ze stanem jego zachowania, jak i z faktem, że było ono całkowicie ukryte za dziewiętnastowieczną nastawą ołtarzową. W roku 1981 przeprowadzono wstępną konserwację malowidła, polegającą jednak jedynie na scaleniu ściany i pokrywających ją tynków. Dopiero w ostatnim czasie dokonano oczyszczenia malowidła, a w ślad za tym jego konserwacji. Oczyszczenie pozwoliło na wyraźniejsze dostrzeżenie towarzyszących malowidłu trzech inskrypcji. Te jednak, źle zachowane (mniej niż połowę liter widać w całości), wydały się konserwatorom (a nawet uczonym, do których kierowano prośbę o konsultację) zupełnie niemożliwe do odczytania.

Michał Przeździecki¹, Miron Bogacki¹, Adam Wawrusiewicz², Bartosz Kontny¹, Vadzim Believets¹, Marcin Frączek³, Krzysztof Żurek²

¹Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

²Muzeum Podlaskie w Białymstoku, Polska

³Wydział Nauk Ścisłych i Przyrodniczych, Instytut Geografii i Nauk o Środowisku, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Polska

Projekt „Bioregion Biebrza. Rzeka i człowiek”. Założenia, wstępne rezultaty oraz perspektywy prospekcji metodami nieinwazyjnymi dolnego basenu Biebrzy

Wiosną 2023 roku, trzy instytucje Wydział Archeologii UW, Muzeum Podlaskie w Białymstoku, Biebrzański Park Narodowy oraz Wydział Nauk Ścisłych i Przyrodniczych UJK w Kielcach podjęły współpracę w ramach projektu pn. „Bioregion Biebrza. Rzeka i człowiek”, którego celem jest szerokie spektrum działań obejmujących rozpoznanie, ochronę oraz promocję dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego doliny Biebrzy.

Prace terenowe skupiły się na dwóch obszarach, odrębnych pod względem cech geomorfologicznych oraz uwarunkowań osadniczych, tj. basenie górnym (północnym) i basenie dolnym (południowym) rzeki Biebrzy. W wystąpieniu omówione zostaną wyniki prospekcji metodami nieinwazyjnymi przeprowadzonej na ostatnim z wymienionych obszarów. Choć dotychczasowe prace objęły tylko niewielki odcinek tego fragmentu doliny (od Osowca do Klimaszewic) to ich wynikiem jest długa lista stanowisk, które dostarczyły licznych, wartościowych, a przede wszystkim niezwykle interesujących znalezisk. W zdecydowanej większości związane są one z osadnictwem subneolitycznych ugrupowań łowiecko-zbierackich, odzwierciedlających w tej strefie podstawowy substrat kulturowy. Ugrupowań, o których wciąż wiemy bardzo niewiele!

W referacie przedstawione zostaną z jednej strony merytoryczne rezultaty powyższych badań, z drugiej zaś, nie mniej ciekawe aspekty metodyczne związane z koniecznością dostosowania formuły prac badawczych do specyficznych warunków obszarów bagiennych i zalewowych.

Katarzyna Pyżewicz¹, Witold Grużdź², Aldona Mueller-Bieniek¹

¹Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

²Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, Polska

Oryniacka Góra Puławska w świetle nowych danych

Zespoły oryniackie, związane z najwcześniejszym pobytem Homo sapiens sapiens na terenie Polski pochodzą ze stanowisk z południowej części kraju i datowane są na okres między 40 000 a 34 000 BP. Do wyjątkowych należy Góra Puławska – najbardziej wysunięte na północ Polski stanowisko ze śladami pobytu społeczności oryniackich. Stanowisko to zostało odkryte przez Mikołaja Krištafoviča pod koniec XIX wieku, następnie badane wykopaliskowe prowadzili Jan Samsonowicz oraz Stefanem Krukowskim w latach 20. XX wieku. W latach 40. XX wieku prospekcję terenową pod kątem

rozpoznania geologii i stratygrafii stanowiska podjął Ludwik Sawicki oraz Władysław Pożarski. Materiały te odnaleziono w odsłonięciu profilu drugiej terasy Wisły. W trakcie prac wydzielono kilka zespołów, w skład których wchodziły zarówno szczątki fauny plejstoceńskiej, jak i zabytki krzemienne. Część z materiałów zaginęła w trakcie drugiej wojny światowej.

W ostatnim czasie podjęliśmy się próby ponownego przebadania źródeł z Góry Puławskiej – zachowanych artefaktów krzemienych, jak i materiałów organicznych. Z zachowanym próbek węgla uzyskaliśmy daty, które rzucają nowe światło na najwcześniejsze zasiedlenie terenów ziem polskich przez *Homo sapiens sapiens*.

Marek Truszkowski

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Studnia na Zamku Wysokim w Człuchowie

Studnie były niezwykle istotnym elementem każdego obiektu warownego. Gwarantowały one stały dostęp do wody, niezbędny do codziennego funkcjonowania twierdzy. Studnie zlokalizowane wewnątrz murów stanowiły nieodłączny składnik systemu obronnego. Odgrywały one kluczową rolę w sytuacjach długotrwałego oblężenia, zaopatrując załogę zamkową w pitną wodę.

W przypadku krzyżackich założeń zamkowych, na ich terenie mogło funkcjonować wiele studni. Lokalizowane one były na dziedzińcach domów konwentu, a także przy kuchniach, piekarniach, browarach, słodowniach, stajniach czy folwarkach.

Mimo znaczącej roli, jaką studnie pełniły w funkcjonowaniu zamków krzyżackich, niewielką uwagę poświęcano im w ramach szczegółowych badań archeologicznych. Jednym z czynników, który przyczynił się do tego niedostatecznego zainteresowania, jest ograniczona liczba odkrywanych studni, które pozostają zasypane, a ich wnętrza nie były czyszczone w okresach nowożytności i współczesności. Jednym z niewielu, tego typu urządzeń wodnych, odkrytych w trakcie badań archeologicznych jest studnia na Zamku Wysokim w Człuchowie.

Zamek Wysoki był głównym elementem człuchowskiego założenia zamkowego, w którym mieszkał i funkcjonował konwent braci zakonnych. W trakcie badań prowadzonych w 2014 r. w pełni rozpoznano układ piwnic zamkowych i usunięto zasypy gruzowe z ich wnętrza w skrzydłach północnym, wschodnim i południowym oraz częściowo zachodnim. Ponadto usunięto warstwę gruzu ceglanego z czasów rozbiórki zabudowań zamkowych zalegającą na całej powierzchni dziedzińca. W trakcie prac, w połowie długości krużganka biegnącego wzdłuż południowego skrzydła zamkowego, zlokalizowano miejsce, w którym znajdowała się studnia. W jej wnętrzu w 2022 r. przeprowadzone zostały wykopaliskowe badania archeologiczne, których wyniki omówione zostaną w trakcie referatu.

Sławomir Wadył

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Wczesnośredniowieczne czworoboczne na Pomorzu w świetle wyników badań prowadzonych w Nowym Chorowie

Jednym z najbardziej frapujących problemów archeologii wczesnośredniowiecznej na Pomorzu są kurhany typu Orzeszkowo. Termin pochodzi od cmentarzyska w Orzeszkowie w powiecie łobeskim, badanego w latach 1921–24. W klasycznej formie występują tylko na Pomorzu. Kurhany typu Orzeszkowo są to zasadniczo czworoboczne, zwykle kwadratowe nasypy „zamknięte” obstawą kamienną. Wewnątrz kurhanu spotykane są różnorakie konstrukcje kamienne w postaci komór grobowych czy bruków kamiennych. Są one miejscem pochówku zwykle kilku osób. Ich charakterystyczną jest birytualizm – obok przeważającej inhumacji stosowano również kremację. „Wyposażenie” zmarłych jest zazwyczaj bardzo skromne. Pojawienie się tego rodzaju „architektury funeralnej” w czasie, kiedy nominalnie chrześcijańskie cmentarze były zakładane na całym Pomorzu jest zaskakujące.

Przed II wś przebadano kilkanaście kurhanów tego typu, a ostatnie badania obiektów tego typu prowadzono w latach 1966–68. W 2022 r. zainicjowano badania nekropoli w Nowym Chorowie w powiecie słupskim. Wykopaliskami objęto kurhan K8, we wnętrzu którego odkryto osiem pochówków zarówno inhumacyjnych, jak i kremacyjnych. W kolejnym sezonie (2023) badaniami objęto dwa mniejsze mogiły (K9 i K10). W pierwszym odkryto dwa pochówki inhumacyjne, w drugim zaś jeden grób ciałopalny. Rezultaty badań nekropoli w Nowym Chorowie dały nowe perspektywy do

zrozumienia kluczowych problemów związanych z tą kategorią cmentarzysk, a mianowicie kwestii ich genezy, chronologii, pokrewieństwa poszczególnymi osobami złożonymi w tych samych kurhanach.

Sławomir Wadył

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Wczesnośredniowieczny kompleks osadniczy w Ciepłem na Pomorzu Wschodnim w świetle ostatnich badań

Ciepłe to miejscowość o długiej historii badań archeologicznych. Dotychczas było znane głównie z przypadkowego odkrycia na cmentarzysku wczesnośredniowiecznym, gdzie natrafiono na pochówek uzbrojonego wojownika uznanego za „wikinga”. Cmentarzysko jest tylko jednym z elementów rozległego kompleksu osadniczego, który tworzą trzy grody, kilka osad oraz dwie nekropole. Dotychczas uwaga badaczy była skoncentrowana na odkryciach z cmentarzyska. Nie może to budzić jednak zdziwienia. Nowe badania cmentarzyska (2004–2014), podczas których natrafiono na kolejne groby komorowe, potwierdziły niezwykłą rangę tego miejsca.

Kompleks osadniczy w Ciepłem jest unikatowym zespołem stanowisk z przełomu X i XI w. Powstał prawdopodobnie pod koniec X w. z inicjatywy osób związanych z pierwszymi władcami Piastowskimi. Ośrodek w Ciepłem prawdopodobnie odegrał ważną rolę w piastowskim „podboju” Pomorza Wschodniego.

Pomimo wielu przesłanek wskazujących tak ważną rolę zespół osadniczy w Ciepłem nie doczekał się badań na jakie zasługuje. W 2023 r. rozpoczęto realizację projektu „Wczesnośredniowieczny kompleks osadniczy w Ciepłem. Piastowski klucz do Pomorza Wschodniego” finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki w ramach programu SONATA BIS–11. Badania są prowadzone niejako na dwóch płaszczyznach. Multidyscyplinarne studia nad zespołem osadniczym w Ciepłem są płaszczyzną badań na węższym, regionalnym poziomie. Drugim, szerszym poziomem, będą studia dotyczące badań rangi i poznanie jego roli w procesie włączania tego regionu do pierwszego państwa polskiego.

W 2023 r. zainicjowano badania terenowe, które przyniosły szereg interesujących odkryć. Pierwsze wyniki analiz specjalistycznych zwiastują niezwykle ważne naukowo ustalenia.

Adam Wawrusiewicz¹, Michał Przeździecki², Vadzim Beliaevs², Marcin Frączek³, Krzysztof Żurek¹

¹Muzeum Podlaskie w Białymstoku, Polska

²Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

³Wydział Nauk Ścisłych i Przyrodniczych, Instytut Geografii i Nauk o Środowisku, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Polska

Najnowsze wyniki badań nad osadnictwem ugrupowań łowiecko-zbierackich w dolinie górnej Biebrzy (Lipsk, stan. 81)

Osadnictwo ugrupowań łowiecko-zbierackich w rejonie Kotliny Biebrzańskiej należy do zagadnień niezwykle interesujących. Specyfika tutejszych stanowisk i uwarunkowania geomorfologiczne dają możliwość korelacji reliktyw obecności człowieka z przemianami środowiskowym, a także pozyskanie unikalnych źródeł organicznych. Bieżące badania wykopaliskowe koncentrują się w nisko położonej, współcześnie zatorfionej, strefie okalającej jedną z „wysp” mineralnych położonych w okolicy Lipska, pow. augustowski (stan. 81). Ulokowana jest ona w centrum rozległego kompleksu torfowisk górnego basenu Biebrzy. Najnowsze prace dostarczyły nowych danych związanych głównie z aktywnością ugrupowań subneolitycznych obejmujących zarówno ich wczesne, jak i późne etapy rozwoju. Bogaty inwentarz krzemienisty współwystępuje tu ze znaleziskami ceramicznymi w zamkniętych sekwencjach stratygraficznych i w obiektach nieruchomych. Znaleziska materiałów osteologicznych, w tym szczątków ryb umożliwiają przynajmniej częściowe określenie preferencji gospodarczych. Do najciekawszych odkryć należą relikty drewnianej konstrukcji, najpewniej w typie kładki, jakie odsłonięto w warstwach torfu na głębokości około jednego metra. Jej związek z najpóźniejszym etapem funkcjonowania ugrupowań subneolitycznych potwierdzają analizy radiowęglowe. W bieżącym sezonie badawczym po raz pierwszy udało się również udokumentować dobrze zachowane, podtorfowe sekwencje stratygraficzne związane z osadnictwem schyłkowopaleolitycznym. Badania wykopaliskowe na stanowisku nr 81 w Lipsku realizowane są w ramach programu badawczego „Bioregion Biebrza. Rzeka i Człowiek”, zainicjowanego wiosną 2023 roku przez Biebrzański Park Narodowy, Muzeum Podlaskie w Białymstoku, Wydział Archeologii UW oraz Wydział Nauk Ścisłych i Przyrodniczych UJK w Kielcach.

Organizatorzy/ Organisers:

Claudio Berto¹, Natalia Gryczewska¹, Małgorzata Kot¹

¹Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

**THE PAST IN CAVES.
New methods
and interdisciplinary
approaches towards human
occupation and its context**

Julie Arnaud¹, Marta Arzarello¹, Sara Daffara¹, Gabriele L.F. Berruti¹, Claudio Berto²

¹Sezione di Scienze Antropologiche e Preistoriche, Dipartimento Studi Umanistici, Università degli Studi di Ferrara, Italy

²Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

The Ciota Ciara Cave (Borgosesia, Northern Italy): a multidisciplinary approach to the study of Neanderthal behaviour

Ciota Ciara Cave (670 m. a.s.l.) is located on the western slope of Mt. Fenera, at the mouth of Val Sesia (Borgosesia, Northern Italy), and is part of the cave complex that to date has yielded the most important and complete evidence of the Piedmont Paleolithic. The numerous excavation campaigns conducted by the University of Ferrara have uncovered thousands of vertebrate fossils and lithics that are the subject of a highly interdisciplinary study.

From a biochronological point of view, the presence of animals such as *Canis lupus*, *Ursus spelaeus*, *Vulpes vulpes*, and *Rupicapra rupicapra* attribute the site to the Aurelian (the current Mammalian era beginning 300,000 years ago). The association with micromammals, moreover, allows the site to be attributed to the transition between the Lower and Upper Toringian and permits documentation of a transition (from the base to the top of the sequence) from a cool temperate to a more temperate climate.

The lithic industries were made exploiting locally or semi-locally sourced raw materials, mainly quartz but also flint, opal, mylonite, rhyolite, jasper, and radiolarite. The reduction sequences are typical of the Mousterian although they are often shorter due to the raw material quality. An early appearance of the Levallois method is also documented at the site.

In recent years, numerous human remains have also been found that exhibit anatomical features compatible with early Neanderthals.

The nearly 20 years of excavations, as well as the possibility of analyzing a large number of remains, have made it possible to reconstruct the cave's population dynamics and to highlight how climate markedly influenced the behavior of the earliest Neanderthals in northern Italy.

Greta Brancaleoni¹, Małgorzata Kot², Natalia Gryczewska², Claudio Berto², Maciej T. Krajcarz¹

¹Institute of Geological Sciences, Polish Academy of Sciences, Poland

²Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

Broken records? A geoarchaeological perspective of three cave sites: Pod Oknem Cave, Łabajowa Cave, and Raj Cave

A significant number of geoarchaeological investigations have been conducted in caves across Poland, with pioneers such as Teresa Madeyska. Much attention has been directed towards loess and loess-like deposits, considering them as the most important deposits found in Polish caves. Previous studies on Polish caves have embraced interdisciplinarity, incorporating diverse proxies, including archaeological, zooarchaeological, and geoarchaeological aspects. However, only recently have biomolecular and micromorphological studies of Polish cave deposits commenced. Notably, among the geoarchaeological proxies in Polish caves, micromorphology has been underused and possibly underestimated.

The paper aims to shed light on the potential of micromorphology in understanding cave site formations. We present preliminary results from a geoarchaeological investigation conducted at three Polish cave sites: Pod Oknem Cave, Łabajowa Cave, and Raj Cave. The ongoing investigation involves the application of stratigraphy, sedimentology, and

notably, micromorphology. These preliminary results are being contextualized with data from other proxies, such as archaeological and palaeontological. Initial findings indicate broken and reworked sedimentary records for all the considered case studies. Erosional surfaces and hiatuses are prevalent along the sedimentary profiles of these caves. Additionally, microscopic examination suggests complex formation processes influenced by various syn- and post-depositional factors. The prevalent evidence points towards mass-gravity and running water processes. Future research directions aim for a comprehensive understanding of the site formation processes of these caves, potentially employing state-of-the-art methods such as micro-analytical techniques coupled with seda-DNA on micromorphological slabs to enhance our understanding of human impacts on sediments.

Marcin Diakowski¹, Tomasz Płonka¹, Andrzej Wiśniewski¹, Adrian Marciszak², Grzegorz Ziółkowski³, Grzegorz Lipecki⁴, Kamil Serwatka⁵

¹Institute of Archaeology, University of Wrocław, Poland

²Department of Palaeozoology University of Wrocław, Poland

³Faculty of Mechanical Engineering, Wrocław University of Science and Technology, Poland

⁴Institute of Systematics and Evolution of Animals, Polish Academy of Sciences, Kraków, Poland

⁵Independent researcher

The Middle Palaeolithic incised bear bone from the Dziadowa Skala Cave: a new approach

Discoveries associated with the symbolic culture of Neanderthals, such as graves, evidence of pigment use, various ornaments, and engravings, have been unearthed from diverse locations across Europe and Asia. Despite being found in the 1950s in Dziadowa Skala Cave, a bone with incisions has never undergone comprehensive studies. Recently, we conducted a thorough analysis, examining the circumstances of its discovery, the archaeological context of its occurrence, preservation status, taxonomic affiliation, and the incisions themselves. Our research incorporated tomographic methods, microscopic observations, as well as experimental and statistical analyses. The application of tomographic modeling allowed for a precise description of the micro-morphometry of the incisions.

The bone was recovered from the Eemian layer (approximately 130–115 kyr BP) and, contrary to earlier designations, has been identified as a bear radius, broken at both ends. Seventeen incisions were identified on the bone surface (16 complete and one fragmentary). Analysis of the spacing between the incisions revealed that they form a cohesive pattern. The incisions were produced using the same retouched tool, likely a knife-type implement. The artisan responsible for these incisions exhibited right-handed dominance, executing the cuts towards themselves and repetitively in the same direction, typically in a parakinesis manner.

Natalia Gryczewska¹, Małgorzata Kot¹, Karol Szymczak¹, Małgorzata Suska-Malawska², Marcin Sulwiński², Maciej T. Krajcarz³

¹Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

²Faculty of Biology, Centre for Biological and Chemical Sciences, University of Warsaw, Poland

³Institute of Geological Sciences, Polish Academy of Sciences, Poland

Unearthing traces of ancient humans: molecular markers in cave sediments

Cave sediments have long served as archives of human occupation, preserving chemical traces that can offer insights into past human activities. The detection and interpretation of these traces depend on a diverse spectrum of methods that are continually evolving and refining. This presentation aims to outline the preliminary findings of an ongoing project focused on utilizing molecular markers to discern and characterize human presence and activity within the caves of the Kraków-Częstochowa Upland.

The methodology of this study centres on burning indicators and faecal steroids. Particularly, the latter markers garnered special attention in the initial phase of the project, as the novel approach to studying these chemical compounds in cave settings necessitated the development of a reference database and specific methodology for detecting humans. The initial results are promising, enabling a critical evaluation of the project's objectives, its contribution to a comprehensive understanding of past human presence and activity at cave sites, as well as identifying gaps in knowledge and future research directions. The presentation will focus on one of the cave sites within the project: Bramka Rockshelter.

Małgorzata Kot¹, Claudio Berto¹, Mateusz Baca², Greta Brancaleoni³, Helen Fewlass⁴, Aleksandra Kropczyk⁵, Anna Lemanik⁶, Adam Nadachowski⁶, Oliwia Oszczepalińska⁶, Andrea Pereswiet-Soltan⁶, Magdalena Moskal-del Hoyo⁷

¹Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

²Laboratory of Palaeogenetics and Conservation Genetics, Centre of New Technologies, University of Warsaw, Poland

³Institute of Geological Sciences, Polish Academy of Sciences, Poland

⁴Ancient Genomics Lab, Francis Crick Institute, London, United Kingdom

⁵Department of Paleozoology, University of Wrocław, Poland

⁶Institute of Systematics and Evolution of Animals, Polish Academy of Sciences, Poland

⁷W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Poland

Did Neanderthals go to heaven? Reinvestigation of Raj Cave, Poland

Raj Cave (Paradise Cave in Polish) is one of the most important Middle Palaeolithic cave sites in Poland, and there are several reasons for this. Firstly, it is located in the Holy Cross Mountains in south-central Poland, out of the karstic region of Krakow-Czestochowa Upland where most caves and cave sites are located. Secondly, the cave has been almost completely closed since the LGM and was only discovered in 1963 (Kowalski, 1972). For this reason, there are almost no Late Pleistocene and Holocene disturbances of the Middle Palaeolithic sediments. Next, two different layers containing Middle Paleolithic artifacts and animal remains were identified in the cave (Kozłowski, 1972). These two layers were separated by a sterile horizon, giving ground for comparative analyses. Finally, a large number of reindeer antlers found in the entrance zone led the excavators to hypothesize that the antlers had been deliberately collected by Neanderthals in order to build a protective fence at the entrance to the cave (Kozłowski, 1972). Both archaeological horizons were typologically assigned to the Mousterian technocomplex, but neither have been chronometrically dated.

The first and only archaeological fieldwork was carried out in 1966-67 and was aimed at cleaning the touristic path through the cave, which is still in use. The cave itself is famous in Poland for its magnificent speleothems, formed due to its special climatic conditions and high humidity. The name of the cave comes from the impression made on the first visitors. So far, the cave has been one of the most visited touristic sites in the region, but no archaeological research has been carried out at the site since the original investigations, apart from a re-evaluation of the large mammal collection (Patou-Mathis, 2004).

In 2023, we started a project to re-examine the site. We will re-assess the 1966–67 faunal assemblages, especially the small mammal collection. New archaeological and geoarchaeological fieldwork will be undertaken to: 1) determine the chronology of the site, including the human occupation episodes; 2) understand the site formation processes; 3) investigate human occupation of the site, and to evaluate the presence of the protective fence made of reindeer antlers; 4) identify periods of paleoenvironmental and climatic changes and see how these relate to human occupation. Excavation of archaeological material with modern methods will be useful to verify the Mousterian attribution of the 1966–67 collection and exclude the presence of a bifacial component in it. Thanks to these new analyses, we will present a preliminary chronostratigraphic reassessment of the site as well as some preliminary paleoenvironmental considerations.

References:

Kowalski. K. (ed.). 1972. Studies on Raj cave near Kielce (Poland) and its deposits. *Folia Quaternaria* 41

Kozłowski J.K. 1972. Archeological materials. In Studies on Raj cave near Kielce (Poland) and its deposits, K. Kowalski. (ed.). *Folia Quaternaria* 41: 61–132

Patou-Mathis M. 2004. Subsistence Behaviours in a Middle Palaeolithic Site in Poland: The Raj Cave. *International Journal of Osteoarchaeology* 14: 244–255

Adrian Marciszak¹, Krzysztof Stefaniak¹, Katarzyna Zarzecka-Szubińska¹, Grzegorz Lipecki², Wiktoria Gornig³, Małgorzata Kot⁴

¹Department of Palaeozoology, University of Wrocław, Poland

²Institute of Systematics and Evolution of Animals, Polish Academy of Sciences, Poland

³Department of Evolutionary Biology and Conservation of Vertebrates, University of Wrocław, Poland

⁴Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

The replacement going on: the faunal record from Tunel Wielki Cave within the Middle Pleistocene Revolution and the role of MIS 12 in this process

Dated on the mid-Middle Pleistocene (MIS 14–12) site Tunel Wielki Cave characterises one of the most unique paleontological records on the Eurasian scale. It is best documented by the remains of rodents and carnivores. On the one hand, the presence of ancient and archaic species like *Lycaon lycaonoides*, *Canis lupus mosbachensis* or *Panthera gombaszoegensis gombaszoegensis* was found, sometimes even of Pliocene origin, such as *Homotherium latidens latidens*. These are most often more thermophilic species, associated with mosaic terrain. However, their remains are rare and prove the decline of this fauna and document the stage of its final disappearance. The remains of new arrivals dominate, such as *Ursus deningeri*, *Ursus arctos priscus-taubachensis* or *Panthera spelaea fossilis*. A large share of them includes cold-adapted species as *Ursus arctos priscus-taubachensis*, *Gulo gulo*, *Martes martes*, which were members of the mammoth fauna. Competition is one of the most important factors in the faunal interchanges, but similar or even stronger is the impact caused by the climatic changes, especially due MIS 12, which role is also discussed here.

Marco Peresani

Department of Humanities, Prehistoric and Anthropological Sciences Unit, University of Ferrara; Institute of Environmental Geology and Geoengineering, National Council of Research, Milan, Italy

Traces of the visible and invisible from palaeolithic caves: some representative case-studies in the North of Italy

Caves, with their sediments, can disclose extraordinary evidence of the human past, when properly investigated from multidisciplinary projects. Indeed, due to their unique nature, natural and anthropogenic sediments and soils are unreproducible archives of complex ensembles of processes of deposition and post-depositional alteration, acting to produce sedimentary facies visually distinguishable in the field or under magnification. The identification of facies and microfacies and the recording of their lateral extent and repetitive occurrence over time, enables the reconstruction of temporal and spatial changes in natural and anthropogenic deposition within an archaeological site, hence in sedimentation rates and cave use. Micromorphology, for instance, is an indispensable method for describing archaeological sediment sequences and it is systematically used to clarify the nature of components and their spatial organization, the origin and function of anthropogenic features, the presence and extension of palimpsests with their trampled horizons, up to ultimately distinct undisturbed from reworked layers.

Nevertheless, although the microstratigraphic approach can valuably contribute to unravel stratigraphic sequences even if integrated with other analytical tools (bone and lithic refittings, spatial distribution analysis, etc.), specific molecular-markers of human activity remain not detectable using these methods. Given these compounds can survive through time and in specific microclimatic conditions, their detection offers the possibility of achieving information on human-environment interactions. Ongoing pioneering projects in some Upper Palaeolithic contexts aim to extracting and sequencing DNA to reveal the presence of humans, animals and plants consistent with the ecological conditions and the function of the settlement. In the meantime, forensic toxicology is applied for revealing molecular biomarkers from fungi and plants that could have had a nutritional or psychoactive value for the settlers.

Selected sites from the North of Italy will be taken as case-studies to illustrate current advances in the study of cave stratified sediments.

Marcin Szymanek

Faculty of Geology, University of Warsaw, Poland

Molluscs of cave deposits from Sąspowska Valley

Malacological material from cave deposits of Koziarnia Cave, Bramka Rock Shelter, Ciasna Cave, Sąspowska Zachodnia Cave, and Małe Rockshelter is presented. Mollusc assemblages were used for palaeoenvironmental reconstructions in studied sites. The most abundant were mollusc remains in Małe Rockshelter (1494 individuals), whereas deposits in Koziarnia Cave and Bramka Rock Shelter comprised poor mollusc remains insufficient for precise palaeoecological interpretations. In the remaining sites molluscs were grouped according to their ecological preferences. In four ecological types including shade-loving (F), open-country (O), mesophilous (M) and water taxa (W) nine ecological groups were distinguished: exclusively forest species (group 1), mostly forest species, typical of shady habitats (2), xerophilous species common in dry, open habitats (4), open-country, meadow species (5), xerothermic species (6), eurytopic species (7), mesophilous species, typical of moist substrate (8), hygrophilous species which prefer very moist and swampy habitats (9) and species of periodic water bodies (10). The changes in the malacofauna composition are in line with the general trend of open country and/or taiga-type forest species replaced by the expansion of shade-loving and exclusively forest ones (typical of mixed and deciduous forests). The faunal reorganization that affected the Sąspowska Valley during the Holocene can be related to the major climate oscillations and consequent environment changes registered in Central Europe. The environmental proxies show that the temperate forest component became important at least from the end of the Preboreal or beginning of Boreal. The Holocene climatic optimum is recorded by the occurrence of warmth demanding species typical of deciduous forest.

Jarosław Wilczyński¹, Damian Stefański²

¹Institute of Systematics and Evolution of Animals, Polish Academy of Sciences, Poland

²Archaeological Museum, Kraków, Poland

Uncovering the (Un)explored – New Research in the Mamutowa Cave

In this presentation, we aim to focus on the results of field research conducted by us in the years 2022–23 in the Mammoth Cave (Poland). During our presentation, we intend to showcase the preliminary outcomes of our work and outline the perspectives for future field and laboratory research.

Michał Wojenka

Institute of Archaeology, Jagiellonian University, Poland

Chronology of Medieval and Early Modern Human Activity in the Caves of the Kraków-Częstochowa Upland

As commonly known, caves and rock shelters often serve as valuable archaeological sites. Contrary to popular belief, their cognitive potential extends beyond the older periods of prehistory. These locations also conceal remnants of much later human activity, including those from historical times.

The aim of this paper is to summarize the current state of knowledge regarding the utilization of caves and rock shelters in the Kraków-Częstochowa Upland during the medieval and early modern periods, within the context of a detailed chronology of inventories dated to these specific eras. The primary source materials for this presentation are derived from nearly a hundred cave sites. As the results of source analysis indicate, the earliest instances of cave use can be traced back to the 9th–10th centuries, while the latest materials of archaeological interest date back to the 19th and the first half of the 20th century. However, the distribution of human activity intensity in caves is not uniform, and throughout the history of their use, distinct periods of heightened interest can be clearly identified, especially during the 13th and 17th–18th centuries.

This observation appears to correlate with well-documented historical periods of political unrest and wartime events when caves periodically served as refugial purposes. However, as indicated by not infrequent examples, these were not the sole reasons for visiting them during those times.

Organizatorzy/ Organisers:
Michał Starski¹, Sławomir Wadył¹

¹Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

**Wokół XIII wieku.
Tradycja versus
transformacja**

Karolina Blusiewicz

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Tradycja vs transformacja w skórnictwie pomorskim

Badania archeologiczne prowadzone na terenie późnośredniowiecznych ośrodków miejskich dostarczają licznych źródeł materialnych do badań nad wytwórczością skórniczą. Przeważnie jednak odzwierciedlają one już w pełni ukształtowane rzemiosło późnośredniowieczne, o dobrze rozpoznanych technikach produkcji i asortymencie wyrobów. Znikoma liczba źródeł natomiast dotyczy okresu trzynastowiecznych przemian, w którym tradycyjna wytwórczość o cechach jeszcze wczesnośredniowiecznych spotyka się z rozwiniętą produkcją rzemieślniczą.

Problem „tradycja vs transformacja” zaprezentowany zostanie m.in. na przykładzie zbiorów zabytków skórzanych z Gdańska, w których wyraźnie zaznacza się rozdział między wyrobami o cechach tradycyjnych pozyskanych z badań trzynastowiecznej osady o charakterze wczesnomiejskim (stan. 2 i 4) oraz wyrobami związanymi z funkcjonowaniem Głównego Miasta.

Dariusz Błaszczuk

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Do kiedy użytkowano cmentarzyska z konstrukcjami kamiennymi na Mazowszu i Podlasiu?

Jednym z wyróżników kulturowych Mazowsza i Podlasia w średniowieczu jest występowanie cmentarzysk z konstrukcjami kamiennymi w postaci obudów i bruków. Do tej pory cmentarzyska tego typu były datowane wyłącznie za pomocą metody typologicznej (na podstawie przedmiotów wchodzących w skład wyposażenia grobowego) i stratygraficznej (na podstawie zasady nadległości oraz przestrzennego rozprzestrzeniania się grobów). W literaturze przedmiotu przyjęto, że cmentarzyska na Mazowszu były starsze i funkcjonowały od poł. XI do poł. XII w., a cmentarzyska na Podlasiu były młodsze i były użytkowane od 2. poł. XI do pocz. XIII w.

Niektórzy badacze, tacy jak np. Radosław Piotrowski i Michał Dzik sugerowali, że cmentarzyska te mogły funkcjonować w głąb XIII w., a być używane do chowania zmarłych przez lokalne społeczności nawet dłużej, bo w późnym średniowieczu i czasach wczesnonowożytnych. Obecnie dysponując serią dat radiowęglowych uzyskanych dla cmentarzysk z Mazowsza i Podlasia, w ramach realizacji projektu *Populus Masoviae Medii Aevi*, można się pokusić o weryfikację chronologii tych cmentarzysk. W ramach wystąpienia postaram się udzielić odpowiedzi na pytanie, czy składanie zmarłych na cmentarzyskach z konstrukcjami kamiennymi trwało do XIII w. oraz czy także w późniejszym czasie możliwe było chowanie na nich zmarłych i dlaczego?

Olena Chernenko

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Czernihów pod panowaniem mongolskim (na podstawie materiałów badań archeologicznych)

Według I latopisu sofijskiego w 1239 roku Czernihów został zdobyty i spalony przez Mongołów. Do końca XX wieku badacze uważali, że miasto uległo całkowitemu zniszczeniu i odrodziło się dopiero kilka wieków później. Jednak w trakcie niedawnych badań archeologicznych na terenie miasta udało się zarejestrować warstwę kulturową z połowy XIII –

początku XIV wieku i odkryć artefakty sugerujące, że Czernihów nadal funkcjonował pod rządami Ułusu Dżociego („Złotej Ordy”). Obszar występowania warstwy kulturowej tego czasu jest mniejszy niż warstwy XII–XIII wieku, a obiekty archeologiczne są nieliczne. Wskazują one jednak, że miasto nadal funkcjonowało. Szczególnie interesujące są znaleziska fragmentów cennych naczyń ceramicznych i szklanych z Iranu i Syrii. Przedmioty te mają dość wąskie datowanie: połowa XIII/XIV wiek. Odnaleziono także część kościanego bezmianu do ważenia monet, mającego analogie na terenach imperium mongolskiego i w regionach od niego zależnych lub powiązanych z nim kontaktami handlowymi. Artefakty te mogą wskazywać na to, że Czernihów był jednym z ośrodków handlu transkontynentalnego, który łączył terytoria państwa mongolskiego od Kaffy na Krymie po Karokorum. W czasie istnienia tego handlu towary z Iranu i Syrii trafiały na terytorium Złotej Ordy poprzez północny brzeg Morza Czarnego. Przewożono je następnie Dnieprem do Kijowa a stamtąd do Bułgaru Wielkiego i dalej na wschód. Prawdopodobnie Czernihów był jednym z etapów na szlaku między Kijowem a Bułgarem i wiadomo, że funkcjonował on do destabilizacji Złotej Ordy pod koniec XIV wieku. W tym czasie Czernihów zapewne ucierpiał, a jego zabudowa została zniszczona w pożarze. Znalaziono także groty strzał i szczątki zmarłych, które być może są dowodami ataków litewskich na miasto, o których wspominają źródła pisane.

Rytis Jonaitis

Litewski Instytut Historii, Wilno, Litwa

Where are you, pagans of Vilnius? In search of medieval burial places

Until 1387, Vilnius was a pagan city ruled by pagan grand dukes. However, as is typical for cities, representatives of several different religions coexisted here. In addition to pagans, there were Catholics and Orthodox in medieval Vilnius. The first Orthodox and Catholic churches are known, and the earliest burial ground of the Orthodox community is fully investigated in the city. The places of medieval Catholic cemeteries are identified. However, there is no reliable historical or archaeological data about pagan burial places in medieval Vilnius. No burial place has been found here so far – neither cremated nor inhumated. We can only speculate about possible locations. The somewhat paradoxical situation arises – in a pagan state, in pagan Vilnius, where pagan grand dukes reside, we know more about Christians than about pagans.

The places where pagans lived during the period of the formation of Vilnius city are more or less identified. That is Gediminas Hill, Lower Castle, so-called Altarija, several locations in the current old town. The question remains: Where were the pagans of Vilnius buried at that time? The presentation is dedicated to this question. I will discuss the possible locations of pagan burial monument(s) in Vilnius. I will also try to determine why it is possible to expect to find pagan burial grounds in certain places of the city. Christian burial monuments in Vilnius will also be briefly presented.

Ludwika Jończyk

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Pechowa trzynastka. Prusowie w obliczu Wielkiej Transformacji

Trzynasty wiek przyniósł plemionom pruskim inwazję krzyżacką, która zakończyła się unicestwieniem suwerennej egzystencji tych społeczności i wejściem w skład nowej jednostki: Państwa zakonu krzyżackiego. Celem wystąpienia jest prezentacja znanych obecnie śladów trzynastowiecznego osadnictwa pruskiego, czyli próba przyjrzenia się, co archeologia w chwili obecnej może powiedzieć o ostatnich dziesięcioleciach funkcjonowania samodzielnych pruskich wspólnot.

Dane te są stosunkowo nieliczne, co wynika po części z wąskiego chronologicznie zakresu tematyki oraz trudności w precyzyjnym datowaniu wielu znalezisk, a po części z nietatwej historii badań tego regionu i dających się wciąż boleśnie odczuć zniszczeń, jakich doznała archeologia wschodniopruska wskutek II wojny światowej.

Irma Kaplūnaitė

Litewski Instytut Historii, Wilno, Litwa

Reflections of changing attitudes towards children in medieval urban cemeteries

The topic of this presentation arose while researching medieval burial rites and repeatedly finding statements about changes in children's burial features. In the earlier times, their graves were rare, especially those of infants and newborns, or children were buried somewhat differently from adults. Several questions emerge: can we trace the changes in medieval children's graves? What exactly were these changes? What could have determined them in the funeral practices?

The purpose of this presentation is to examine whether there were any changes in the burial practices of children in the Middle Ages because those changes would also reflect a change in attitudes towards children. According to historians, children have received little attention for a long time. Changes to their consideration in society began only in the 16th century. Such a hypothesis spread in the 1960s after the work of Philippe Ariès, "Centuries of Childhood", appeared. Historians rely on data from written sources, but in this presentation, the interest will be paid to the earlier period, the 13th–15th centuries, when children were rarely noticed in the sources. However, we find them archaeologically. Several criteria will be discussed, such as the number of children's graves in cemeteries, their location in burial monuments, the arrangement of the grave, the position of the body and also the grave goods. These are the main criteria that can shed light on the attitude towards children, as far as it is reflected in the burial traditions.

Wiktoria Makowska

Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Warszawski, Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Fenomen „pisaneek”: rodzaje artefaktów, prawdopodobne sposoby dystrybucji i funkcje (na podstawie znalezisk z terytorium Białorusi w kontekście europejskim)

Gliniane artefakty w kształcie jajek, zazwyczaj szkliwione i z ceramiczną kulką w środku, są dobrze znane we wczesnośredniowiecznej archeologii Europy Wschodniej i Środkowej i są zwykle nazywane „Easter eggs”, „grzechotkami w kształcie jajek”, „ceramicznymi szkliwionymi jajkami” lub „pisankami”. Choć podobne znaleziska od dawna przyciągają uwagę badaczy, wciąż pozostaje kilka ważnych problemów do ustalenia, takich jak funkcja i rola takich „jajek” w średniowiecznych społeczeństwach, ośrodki produkcyjne, gdzie wytwarzano gliniane jajka oraz chronologia tych artefaktów w różnych regionach.

Na terenie dzisiejszej Białorusi znaleziono tylko 9 artefaktów szkliwionych jaj. Wszystkie pochodzą z miast okresu staroruskiego. Większość z nich może być datowana w ramach okresu pierwszej połowy XII–XIII wieku. Istnieją jednak inne artefakty w kształcie jaj wykonane z różnych materiałów (gлина, róg, kamień, drewno) znane z osad i nekropolii z tego samego okresu.

Niewielka liczba znalezisk szkliwionych glinianych jaj na terytorium Białorusi, ich lokalizacja w pobliżu domniemanych centrów produkcji tych przedmiotów i wzdłuż szlaków handlowych pozwala sugerować, że w drugiej połowie XI–XIII wieku tereny te służyły jako region tranzytowy w dystrybucji tych produktów, zwłaszcza w kierunku zachodnim i północnym. Pojawienie się szkliwionych ceramicznych jaj na tym obszarze zbiega się z czasem rozpowszechnienia się tam chrześcijaństwa rozwojem kamiennej architektury sakralnej. Niewielka liczba znalezisk na terenie Białorusi jest także przyczyną lokalnej produkcji imitacji glinianych jaj z różnych dostępnych materiałów.

Tomasz Nowakiewicz

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

O „synach zatracenia” i „pruskich książkach”

Średniowieczni Prusowie w powszechnym odbiorze postrzegani są przede wszystkim jako ofiary krzyżackiego miecza. Taka perspektywa ruguje ich jednak z dziejowej sceny przed ostatnim aktem przedstawienia, jakim był ich udział w tworzeniu i funkcjonowaniu państwa zakonnego. XIII wiek przyniósł bowiem nie tylko dramatyczny kres tradycyjnej, rodzimej organizacji plemiennej, ale i towarzyszącą krzyżackiej konkwistie ofertę cywilizacyjną, którą duża część ówczesnych przedstawicieli pruskiej elity plemiennej uznała za atrakcyjną lub przynajmniej dla siebie korzystną. Będąca efektem tej postawy ich obecność w strukturze średniowiecznego państwa krzyżackiego staje się zatem nie tylko ilustracją frapującego zjawiska, ale także podejścia twórczo łączącego elementy tradycyjne i wynikające z transformacji kulturowej – przez co w dość nieoczywisty i pojednawczy sposób odnoszącego się do alternatywy zawartej tytułu sesji.

Gediminas Petrauskas

Instytut Historii i Archeologii Regionu Bałtyckiego, Uniwersytet Klaipėdzki, Litwa

Cremation in Lithuania on the Eve of Conversion to Christianity (13th–14th Centuries)

Cremation in the territory of present-day Lithuania started in the first millennium BC, and since then, two waves of cremation have swept through Lithuania. Although at the dawn of the Lithuanian state, many Baltic tribes cremated their dead, burial rites and material culture differed considerably at that time. Grand Duke Mindaugas of Lithuania adopted Christianity in 1251 and was crowned king in 1253; however, Christianity was abandoned, and the Grand Duchy of Lithuania existed as the only pagan state in all of Christian Europe until it finally converted to Christianity in 1387. During these nearly one and a half hundred years, cremation was the predominant way of burying the dead in ethnic Lithuania until the end of the 14th century.

In the 13th–14th centuries, the cremated dead were buried in flat cemeteries, while in Eastern Lithuania, a few isolated cremation graves were dug up among or into the barrow mounds. The remains of the deceased were placed in shallow grave pits in the ground (individual cremation graves) or scattered on the surface of the cemetery, together with deliberately broken and melted items and crushed potsherds (collective cremation graves). Collective cremation graves in water are a distinctive feature of this period. This paper gives an overview of cremation in 13th–14th century Lithuania, examines the territory of this custom, and discusses the cultural and social identity of the dead. It can be concluded that cremation was a burial method that united ethnic Lithuanians on the eve of their conversion to Christianity.

Mikalai Plavinski

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Pogrom mongolski w połowie XIII wieku na terytorium Białorusi według danych archeologicznych

Wiedza o inwazji Mongołów na południową i wschodnią Ruś została utrwalona dzięki barwnym opisom w latopisach. Zdarzenia te zyskały swoje materialne potwierdzenie dzięki długim badaniom archeologicznym zarówno dużych ośrodków stołecznych, jak i wielu „małych miast” na terytorium Ukrainy i Rosji. Archeologiczny obraz pogromu mongolskiego z jednej strony odpowiada w ogólnych zarysach tekstom latopisnym, z drugiej zaś uzupełnia je licznymi szczegółami, które pozwalają nam zrekonstruować taktykę atakujących i broniących się stron, używaną przez nich broń oraz konsekwencje mongolskich najazdów dla ludności dawnoruskich grodów i miast.

Na ogólnym tle straszliwej katastrofy militarnej udokumentowanej w toku wykopalisk na terenie miast południowej i wschodniej Rusi, zachodnie ziemie dawnoruskiej ekumeny, czyli tereny współczesnej Białorusi, wyróżniały się przez długi czas. Wynikało to w dużej mierze z braku tekstów latopisnych, które opisywałyby szczegóły mongolskiej aktywności na ziemiach zachodniej Rusi, a źródła pisane, którymi dysponujemy, zawierają niezwykle nieliczne, rozproszone i pobieżne wzmianki o najazdach Mongołów na terytorium Białorusi w połowie XIII wieku. Sytuacja ta doprowadziła nawet niektórych historyków do sformułowania tezy, że większość współczesnego terytorium Białorusi nie znajdowała się w sferze działań wojennych Mongołów w tym okresie.

Wyniki wykopalisk archeologicznych w miastach i ośrodkach ufortyfikowanych białoruskiego Naddnieprza, Polesia i środkowej Białorusi, uzyskane w trakcie wykopalisk od lat 70. do 80. XX wieku, świadczą jednak o tym, że regiony te były obszarem najazdów mongolskich w połowie XIII wieku. Co więcej, w niektórych regionach, przede wszystkim na Naddnieprzu, mongolska aktywność militarna miała szeroki zasięg.

Jakub Sawicki

Archeologický ústav AV ČR, Praga, Republika Czeska

Zmiana technologii produkcji akcesoriów stroju jako czynnik przeobrażeń społeczno-kulturowych

W XIII wieku nastąpił rozwój wielu dziedzin produkcji, który możemy zaobserwować m.in. na przykładzie znalezisk archeologicznych. Znaczącą zmianę obserwujemy w przypadku metod wytwarzania metalowych akcesoriów stroju

(sprzączki, zapinki, guziki itp.). Wprowadzenie składanych (kompozytowych) form odlewniczych wraz z rozwojem technik deformacji plastycznej metalu umożliwiło znaczne zwiększenie ilości produkowanych przedmiotów. Na podstawie odkrytego paryskiego warsztatu „paśnika” z XIV w. szacuje się, miesięcznie produkowano około 10000 sprzączek i innych elementów ozdobnych pasa. Znaczny przyrost akcesoriów stroju, wraz z pojawieniem się wcześniej nie znanych typów oraz specyficznych elementów i rozwiązań konstrukcyjnych jest widoczny w znaleziskach archeologicznych z różnych kontekstów i nie tylko z terenów Europy Środkowo-Wschodniej. Ponadto, pojawiają się nowe formy zdobnictwa. Oprócz motywów roślinnych i geometrycznych popularne stają się elementy inspirowane heraldyką, a nawet motywami literackimi czy biblijnymi. Akcesoria stroju nabierają znaczenia jako środek komunikacji społecznej i współtworzą specyficzną „kulturę popularną” epoki, która jest konsumowana nie tylko przez elity, ale także mieszkańców miast jak i wsi.

W prezentacji spróbuję omówić, jak połączone dane z wykopalisk archeologicznych, źródeł pisanych, ikonografii oraz archeometrii pozwalają śledzić wpływ zmian technologicznych na życie społeczne w średniowieczu.

Michał Starski

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Późna transformacja albo „jak przyjąć na gotowe” – rozwój wybranych ośrodków miejskich na Pomorzu Gdańskim

Proces kształtowania się ośrodków miejskich na Pomorzu Gdańskim przypadał głównie na drugą połowę XIV w. Czas tej transformacji, późny na tle okolicznych ziem, wynikał z nikłych postępów urbanizacji w XIII w. i stosunkowo późnej akcji kolonizacyjnej podjętej przez nowych władców regionu – Zakon Krzyżacki. W rezultacie formowanie się miast na tym terenie cechowała specyfika zarówno na tle pozostałych ziem pomorskich, jak i pozostałych terenów władztwa zakonu krzyżackiego.

Celem referatu będzie omówienie cech charakterystycznych wybranych ośrodków miejskich lokowanych na Pomorzu Gdańskim w tym warunków ich powstawania, rozplanowania oraz efektów osiągniętych w pierwszych dziesięcioleciach po nadaniu praw miejskich. Podstawą rozważań będą dotychczasowe ustalenia historyków, ale przede wszystkim wyniki nowych badań archeologicznych, pozwalające sądzić, że procesy te były bardziej złożone i miały różną dynamikę oraz zależały od warunków terenowych i stopnia rozwoju osadnictwa przedlokacyjnego. W konkluzji podjęty zostanie problem na ile lokacje miejskie wiązały się z wypracowaniem nowych rozwiązań urbanistycznych, czy też adaptacją znanych już wzorców.

Sławomir Wadył

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Powiew zmian w XIII-wiecznym Gdańsku

XIII wiek to dla większości dużych ośrodków południowobałtyckich czas głębokich przemian osadniczych, organizacyjnych i cywilizacyjnych. Zmiany takie zaszły również w Gdańsku, który rozwijał się dynamicznie, zwłaszcza w czasach panowania Świętopełka II Wielkiego (1227–1266). W XIII w. aglomeracja gdańska zajmowała rozległy obszar, a główne skupiska rozwijały się w rejonie kępy dominikańskiej, starego miasta i głównego miasta. Pierwsza lokacja na prawie lubeckim miała miejsce w 1227, nieco później powstały pierwsze budowle ceglane (kościół św. Mikołaja i klasztor Dominikanów). Istotnym aspektem rozwoju Gdańska były jego związki ze światem, a te rozwijały się przede wszystkim za sprawą kontaktów handlowych. Wedle nowszych ustaleń jeszcze w XII w. należy umieszczać początki istnienia kolonii kupców i żeglarzy z krajów niemieckich, głównie Lubeki. Największą zmianę w postrzeganiu XIII-wiecznego Gdańska przyniosły wyniki badań (przy ulicy Tartacznej) w peryferyjnej, jak się początkowo wydawało, części aglomeracji. Pozwoliły nie tylko rozpoznać charakter osadnictwa, zmiany zabudowy, ale przez niespotykane bogactwo źródeł ruchomych dały wgląd w rzemiosła, handel, politykę monetarną książąt i życie codzienne populacji tej części miasta. W ich świetle XIII-wieczny Gdańsk jawi się jako ważny wysoko rozwinięty ośrodek utrzymujący kontakty tak ze wschodem, jak i zachodem Europy, w wielu aspektach gospodarki i życia codziennego tkwiący jednak we wczesnym średniowieczu.

Lapis Sanctae Mariae. XIII-wieczny klasztor ss. Klarysek w Grodzisku k. Skały (pow. Kraków) w świetle badań wykopaliskowych

W studiach nad XIII-wiecznym krajobrazem osadniczym dawnej Ziemi Krakowskiej mało jest zagadnień równie kontrowersyjnych, jak przeszłość zespołu tzw. Pustelni bł. Salomei w Grodzisku koło Skały. Obiekt ten znajduje się w odległości ok. 20 km na północ od Krakowa i położony jest na skalnym cyplu nad potokiem Prądnik, w krasowym otoczeniu Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. W drugiej połowie wieku XVII wzniesiono tu kompleks sakralny o charakterze pielgrzymkowym, składający się z kościoła filialnego, kilku pustelniczych grot oraz domu kapelana. Między nowożytnymi elementami zabudowy dają się jednak zauważyć pamiątki znacznie wcześniejszej historii miejsca, odnoszące się głównie do czasów średniowiecza. Składają się na nie między innymi pozostałości murów, w tym pozostałości starszej budowli tkwiące w bryle barokowej świątyni oraz potężny wał obronny, który wraz z suchą fosą odcina cypel od reszty wysoczyzny.

Pierwotne przeznaczenie Grodziska od lat stanowi przedmiot dyskusji, którą w zależności od interpretacji przekazów źródłowych da się sprowadzić do dwóch podstawowych hipotez. Według części badaczy obiekt ten utożsamiać należy z wybudowanym przez śląskiego księcia Henryka Brodatego zamkiem Scala, który w źródłach pisanych notowany jest od 1228 roku do przełomu XIII i XIV stulecia. W świetle innej hipotezy Grodzisko jest miejscem warownego klasztoru klarysek księżnej Salomei, który zbudowano na mocy wydanego w 1257 roku przywileju i funkcjonował on zaledwie kilkadziesiąt lat.

Od 2016 roku teren Pustelni bł. Salomei badany jest przez Instytut Archeologii UJ. W wyniku dotychczasowych badań rozpoznano tu liczne średniowieczne struktury wzniesione z kamienia wapiennego datowane na XIII wiek. Za szczególnie owocne uważać należy prace w rejonie XVII-wiecznego budynku kapelana w środkowej części kompleksu, w wyniku których ujawniono długi budynek z kamienia wapiennego łączonego zaprawą gliniano-wapienną. Jak wskazują wyniki analizy zabytków pozyskanych w nawarstwieniach towarzyszących tej zabudowie, funkcjonowały one w drugiej połowie wieku XIII i użytkowane były najpóźniej do początku następnego stulecia. Wyniki badań wskazują, że struktury te zostały zniszczone na przełomie XIII i XIV stulecia w następstwie nagłych wydarzeń. Odkryte w trakcie badań obiekty skłonny jestem wiązać z zabudową klasztoru ss. Klarysek, który funkcjonować miał nad Prądnikiem w latach ok. 1259 – *ante* 1301.